

”Törsäilevät hallitukset saavat finanssimarkkinoilta sormilleen”

**Suomalaisen EMU-keskustelun talousteoreettinen argumentaatio
jälkikeynesiläisestä näkökulmasta**

Aatu Puhakka

Maisterintutkielma

Valtio-oppi

Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos

Humanistis-yhteiskuntatieteellinen tiedekunta

Jyväskylän yliopisto

Kevät 2021

TIIVISTELMÄ

”Törsäilevät hallitukset saavat finanssimarkkinoilta sormilleen” Suomalaisen EMU-keskustelun talousteoreettinen argumentaatio jälkikeynesiläisestä näkökulmasta

Aatu Puhakka
Maisterintutkielma
Valtio-oppi
Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos
Humanistis-yhteiskuntatieteellinen tiedekunta
Jyväskylän yliopisto
Kevät 2021
Ohjaaja: Hanna-Mari Kivistö, Marja Keränen
Sivumäärä: 110

Tässä pro gradu -tutkielmassa analysoin suomalaisessa EMU-keskustelussa käytettyjä argumentteja. Tutkimuskysymykseni on, millaisilla talousteoreettisilla argumenteilla EMU-jäsenyydestä on keskusteltu. Lisäksi tutkin ovatko argumentit muuttuneet eurokriisin jälkeen. Hypoteesini on, että uusklassisen taloustieteen oletukset ovat keskustelussa vahvat ja tämän vuoksi rahapoliittinen suvereniteetti tai kokonaisuus syntä eivät ole olleet merkittävässä roolissa keskustelussa.

Aineistossa ovat esillä suomalaiset talouspolitiikan vaikuttajat, eli kansanedustajat, ministerit, taloustieteilijät sekä talouspolitiikasta vastaavat virkamiehet. Aineistoni koostuu erilaisista lausunnoista, julkaisuista, selonteoista, tiedonannoista, tietokirjoista, selvityksistä, raporteista ja akateemisista artikkeleista. Ajallisesti aineisto sijoittuu 1990-luvulle ennen eurovaluutan käyttöönottoa ja 2010-luvulle eurokriisin puhkeamisen jälkeiselle ajalle.

Analysoin keskustelussa käytettyjä argumentteja jälkikeynesiläisen talousteorian näkökulmasta. Kiinnitän huomiota erityisesti siihen millä tavalla keskustelussa ovat esillä rahapoliittinen suvereniteetti, keskuspankkirahoitus ja kokonaisuus syntä sekä millä tavalla uusklassisen taloustieteen oletukset ovat vaikuttaneet käytyyn keskusteluun.

Analyysin tuloksena totean, että suomalainen EMU-keskustelu noudattelee uusklassisen taloustieteen aksioomia. Läpi aineiston esiintyy jaettu näkemys, jonka mukaan pitkällä aikavälillä julkisen talouden on oltava tasapainossa ja kysynnällä on vain lyhyen aikavälin merkitys. Rahapoliittisen suvereniteetin ja keskuspankkirahoituksen merkitys kuitenkin tunnustetaan toisinaan valtion velanhoidokyvyn näkökulmasta. Tutkielma myös osoittaa, että suomalainen EMU-keskustelu on ollut 1990-luvulla runsasta.

Uusklassisen taloustieteen oletuksille perustuvan keskustelun vuoksi suomalaisessa talouspoliittisessa keskustelussa on suhtauduttu EMU-jäsenyyteen suopeammin kuin jälkikeynesiläisestä näkökulmasta. Talouspolitiikan liikkumatilan kaventamista ja budjettikurin lisäämistä ei tämän vuoksi pidetä negatiivisena asiana.

Avainsanat: EMU, euro, jälkikeynesiläinen talousteoria, talouspolitiikka, uusklassinen taloustiede

Käytetyt lyhenteet

ECU = Euroopan laskennallinen valuuttayksikkö ennen euron käyttöönottoa

EKP = Euroopan keskuspankki

EMS = Euroopan valuuttajärjestelmä. Perustui kiinteille vaihdettavissa oleville valuuttakursseille

EMU = Euroopan talous- ja rahaliitto

EP = Euroopan parlamentti. Aineistossa 1990-luvulla toisinaan käytetään lyhenteenä myös Euroopan keskuspankista.

ERM = Euroopan valuuttakurssimekanismi. Osa Euroopan valuuttajärjestelmää (EMS)

ERVV = Euroopan rahoitusvakaussäilytysväline

ETLA = Elinkeinoelämän tutkimuslaitos

ETA = Euroopan talousalue

ETY = Euroopan talousyhteisö. Suomenkielisissä teksteissä esiintyy usein englanninkielinen muoto EEC.

EU = Euroopan unioni

EVM = Euroopan vakaussäilytysmekanismi

EY = Euroopan yhteisö. Euroopan unionin edeltäjä

HVK = Hallitusten välinen konferenssi

KAK = Kansantaloudellinen aikakauskirja

OMT = EKP:n lupaus ostaa rajattomasti jäsenvaltioiden velkakirjoja. (eng. Outright Monetary Transactions)

OVA = Optimaalinen valuutta-alue

SuVL = Suuri valiokunta

VATT = Valtion taloudellinen tutkimuskeskus

VNK = Valtioneuvoston kanslia

VNS = Valtioneuvosto

VM = Valtiovarainministeriö

SISÄLLYSLUETTELO

1. JOHDANTO	1
1.1 Aikaisempi EMU-aiheinen tutkimus	2
1.2 Tutkielman aineisto	6
1.3 Tutkielman lukutapa	8
1.4 Tutkimuskysymys ja hypoteesi	9
1.5 Tutkielman politologinen merkitys	10
1.6 Tutkielman rakenne	10
2. JÄLKIKEYNESILÄINEN TALOUSTEORIA.....	12
2.1 Keynesiläisyyden lyhyt historia	13
2.2 Jälkikeynesiläisyyden erityispiirteet.....	17
2.2.1 Rahatalous eroaa fundamentaalisesti vaihtokauppataloudesta	17
2.2.2 Rahan kvantiteettiteoria pätee vasta täystyöllisyystilanteessa.....	20
2.2.3 Säästäminen ei rahoita investointeja.....	20
2.2.4 Elämelliset vaistot määrittävät investointitoimintaa	21
2.2.5 Työllisyys ei määräydy työmarkkinoilla vaan hyödykemarkkinoilla	22
2.2.6 Rahatalouksissa vallitsee ei-vapaaehtoista työttömyyttä.....	23
2.3 Jälkikeynesiläisyyden kritiikki	24
2.4 Keynesiläisyys Suomessa	25
2.5 Yhteenveto: Jälkikeynesiläisyyden suhde uusklassiseen taloustieteeseen	25
3. EMU:N HISTORIA.....	27
3.1 Valtavirtainen näkemys EMU:n historiasta.....	27
3.2 Jälkikeynesiläinen tulkinta EMU:n historiasta	28
3.2 Suomen EU-jäsenyys.....	31
3.3 Kohti EMU-keskustelua	32

4. SUOMALAINEN EMU-KESKUSTELU ENNEN EURON KÄYTTÖÖNOTTOA.....	33
4.1 VATT avaa keskustelun ja saa kritiikkiä.....	33
4.2 EU-keskustelu tammikuusta 1992 jäsenyyden hyväksymiseen	40
4.2.1 Valtioneuvoston selonteko: Suomi ja Euroopan yhteisön jäsenyys	40
4.2.2 ETLA:n julkaisut	42
4.2.3 VATT:n julkaisu 1992.....	43
4.2.4 Hallitus esittää liittymistä Euroopan unioniin	45
4.3 EMU-keskustelu jäsenyyden hyväksymisestä Euron käyttöönottoon.....	46
4.3.1 Valmistautuminen Hallitusten väliseen konferenssiin	46
4.3.2 Tuomiojan ja Hetemäen eriävät näkemykset.....	47
4.3.3 VNS:n selonteko HVK:sta 1996 sekä valiokuntien kritiikki.....	49
4.3.4 Keskustelua vakaus- ja kasvusopimuksesta	49
4.3.5 Pekkarisen työryhmän raportti	50
4.3.6 Olli Rehn – Pieni valtio Euroopan unionissa.....	56
4.3.7 Lipposen hallituksen selonteko 1997	58
4.3.8 Suuren valiokunnan mietintö Lipposen hallituksen selonteosta.....	59
4.3.9 Lisää tiedontuotantoa: VM tekee oman selvityksensä	61
4.3.10 KAK:ssa keskustelua keynesiläisyyden puolesta ja vastaan	62
4.3.11 Eduskunnan tiedonanto ja kolmas vaihe	65
4.4 Yhteenveto 1990-luvun EMU-keskustelusta.....	69
5. EUROKRIISI	72
5.1 Vihriälä ja EU:n ajolähtö.....	72
5.2 Vaihtotaseen epätasapainot.....	74
5.3 Palkkakilpailu vaihtotaseen epätasapainojen selittäjänä	76
5.4 Talouksien rakenteelliset erot.....	77
5.5 Talouskuri, rahapoliittinen suvereniteetti ja keskuspankkirahoitus	78
5.6 Yhteenveto: vaihtelevat narratiivit ja johtopäätökset eurokriisistä	78

6. EMU-KESKUSTELU 2010-LUVULLA	80
6.1 Olli Rehn – Myrskyn silmässä	80
6.2 Sixten Korkman – Euro valuutta vailla valtiota	82
6.3 Arvio Euroopan talous- ja rahaliiton kehittämistarpeista	84
6.4 Helsingin Sanomien ekonomistikysely	86
6.5 Valtioneuvoston kanslian kanta EMU:n kehittämiseen 2017.....	88
6.6 100 vuotta pientä avotaloutta ja Haaparannan kritiikki.....	90
6.7 Yhteenveto 2010-luvun keskustelusta	91
7. TALOUSTEOREETTINEN ARGUMENTAATIO SUOMALAISESSA EMU- KESKUSTELUSSA	93
7.1 Rahapoliittisen suvereniteetin luovuttaminen	94
7.2. EKP ja keskuspankkirahoitus	95
7.3. Kysyntä ja tarjonta.....	96
7.4. Vaihtotaseiden epätasapainot	97
7.5. Keskustelun muutos.....	97
7.6. Uusklassisen taloustieteen vaikutus	98
7.7. Poliitiikan ja talouden ero	99
7.8 Johtopäätökset ja jatkopohdinta	100
LÄHDELUETTELO	102

1. JOHDANTO

”Sanot monin tavoin näin, että kyllä oli kivaa, kun oli markka ja sit sä kuitenkin sanot, että ei kannata palata markkaan.”

Toimittaja Maija Elonheimon toteamus YLE:n *Brysselin kone* -radio-ohjelmassa marraskuussa 2016 taloushistorian professori Sakari Heikkiselle kertoo jotain suomalaisen eurokeskustelun hengestä. Euroopan talous- ja rahaliittoon (EMU) liittymistä pidetään toistuvasti talouspoliittisena virheenä, mutta siitä eroaminen ei ole vaihtoehto. Olemme mukana talous- ja rahaliitossa, joka ei tunnu oikein kenestäkään optimaaliselta. EMU:a arvostellaan esimerkiksi epädemokraattisuudesta, yhteisvastuusta, talouskurista ja kilpailukykyhaitasta. Euron tulevaisuuteen suhtaudutaan skeptisesti ja osa tutkijoista on pitänyt sen hajoamista vain ajan kysymyksenä (Heikkinen 2016; Haaparanta 2017). Samaan aikaan suomalaisessa keskustelussa institutionaalisella tasolla euron asema on vahva, eikä perussuomalaisia lukuun ottamatta euroeroa olla väläytelty juurikaan esimerkiksi puolueohjelmissa. (Heikkinen 2016.)

Akateeminen eurokritiikki herättää silti kysymyksiä. Jos euro on epäonnistunut hanke niin monen tutkijan mielestä, miksi euroon haluttiin liittyä? Oltiiniko euron ongelmista tietoisia jo liityttäessä? Entä onko kotimainen EMU-keskustelu muuttunut 2010-luvun eurokriisin myötä? ¹

Tässä tutkielmassa tarkastelen suomalaisten talouspolitiikan vaikuttajien käymää eurokeskustelua. Pääpaino tutkielmassa on 1990-luvun keskustelussa, mutta käsittelen myös 2010-luvun aineistoa. Tutkielma lukeutuu poliittisen talouden alaan ja sovellan tutkielmassa jälkikeynesiläistä talousteoriaa. Tutkin sitä millaiselle talousteoreettiselle ajattelulle suomalainen eurokeskustelu on rakentunut ja onko siinä tapahtunut muutoksia. Erityisenä kiinnostuksen kohteena ovat jälkikeynesiläisestä teoriasta kumpuavat teemat rahapoliittisesta suvereniteetista ja kokonaiskysynnän merkityksestä. Tutkielman poliittinen relevanssi nousee esiin talousteorioiden kautta. Tutkielma tuo esiin talouspoliittisessa keskustelussa vaikuttavien talousteorioiden merkityksen käydyille talouspoliittiselle

¹ Eurokriisistä tarkemmin luvussa 5.

keskustelulle. Talusteoriat perustuvat kiistanalaisille ja poliittisille oletuksille, jotka vaikuttavat siihen millaista politiikkaa päädytään suosittelemaan.

Tutkielman aihe, Euroopan talous- ja rahaliitto (EMU) on ollut suosittu aihe niin suomalaisessa kuin kansainvälisessä talouspoliittisessa keskustelussa. Aihe on kiinnostanut taloustieteilijöitä, mutta myös muut yhteiskuntatieteilijät, erityisesti poliittisen talouden tutkijat, ovat tutkineet aihetta. Viime vuosina esillä keskustelussa on ollut mm. yhteinen valuuttakurssi (Stiglitz 2020; Kiander 2019) sekä EMU-alueen talouskuripolitiikan (Blyth 2017) ja vaihtotaseiden (Patomäki 2013) vaikutukset. Hieman uudempi tutkimuksen aihe on ollut Euroopan keskuspankin – EKP:n - poikkeuksellinen rahapolitiikka (Ronkainen 2019). Koska nämä teemat toistuvat tämän tutkielman aineistossa, käydään niihin liittyvän akateemisen keskustelun sisältö ja pääargumentit seuraavaksi lyhyesti läpi.

1.1 Aikaisempi EMU-aiheinen tutkimus

Usein EMU-keskustelussa esiin tuleva aihe on yhteisen valuuttakurssin vaikutus. Osa tutkijoista, kuten Joseph Stiglitz (2020, 123–125; 147–149) näkee tämän erityisen suurena ongelmana. Stiglitzin mukaan syynä euroalueen heikkoon suoriutumiseen on se, että yhteisessä valuutassa yksittäisen jäsenvaltion valuuttakurssi ei joustaa. Tämän vuoksi vaikeuksiin joutuneet jäsenvaltiot eivät ole voineet devalvoida valuuttaansa.

Toisaalta Jaakko Kiander (2019, 15) on huomauttanut, että EMU:n ulkopuolella ja joustavan valuuttakurssin oloissa markka olisi revalvoitunut 2000-luvun alussa ja valuuttakurssivaihtelu olisi ollut suurempaa. Lisäksi Kianderin (mt. 74–76) mukaan joustavaan valuuttakurssiin liittyy myös odottamattomia markkinareaktioita, samalla kun EMU on tarjonnut vakautta raha- ja valuuttakurssien suhteen. EKP:n harjoittama matalien korkojen politiikka taas on osaltaan pitänyt yllä kotimaista kysyntää ja yksityistä kulutusta.

Yhteisen valuuttakurssin lisäksi Stiglitz (2020, 72–74; 297–299) kritisoi myös euroalueen sisäisiä sääntöjä ja erityisesti talouskuripolitiikkaa. Tiukkojen alijäämiä koskevien EMU-sääntöjen vuoksi jäsenmaiden liikkumavara valtion menojen ja verotuksen suhteen on ollut rajallinen. Näin jäsenmaiden varautuminen lamaan on hankaloitunut. Tätä ongelmaa on Stiglitzin mukaan syventänyt politiikka, jossa ongelmiin joutuneilta jäsenmailta on vaadittu leikkauksia valtion menoihin. Saman analyysin on jakanut esimerkiksi Heikki Patomäki (2013, 14, 85) jonka mukaan kriisimailta tukipakettien ehtona vaadittujen menoleikkausten seurauksena kokonaiskysyntä on heikentynyt.

Samalla kun keskustellaan EMU:n alijäämiä koskevista säädöksistä, on kuitenkin muistettava, että ne eivät ole ylipäätään olleet tukevalla pohjalla, vaan niitä on sekä rikottu että tulkittu luovasti useaan otteeseen jo ennen keväällä 2020 alkanutta koronaviruspandemian synnyttämää talouskriisiä. Lisäksi Maastrichtin sopimuksen no bail out -sääntöä, jossa jäsenmaiden rahoittaminen on kielletty unionilta itseltään, on vähintäänkin tulkittu luovasti. (Ronkainen 2019, 147–150; Mitchell, 2015, 191–195.)

Syyt sääntöjen rikkomiselle eivät kuitenkaan ole yksinkertaisia. Poliittisen talouden tutkijat ja markkinafundamentalismille kriittiset ekonomistit ovat selittäneet ilmiötä EMU:n rakenteellisilla ongelmilla. Selityksenä on erityisesti globaalin finanssikriisin lisäksi vaihtotaseiden keskinäinen epätasapaino EU-alueella sekä valtioiden rahoituksen instituutiot Euroopassa.

Patomäki (2013, 90–95) on korostanut, miten euroalue on jakautunut vaihtotaseiden, eli viennin ja tuonnin, suhteen alijäämä- ja ylijäämämaihin. Kaikki maat eivät voi kerryttää vaihtotaseen ylijäämää, sillä toisen valtion vienti on aina toisen valtion tuontia. EU:n ja muun maailman suhteen taas ei ole merkittävää vaihtotaseen epätasapainoa, joten vaihtotaseiden epätasapaino on Patomäen mukaan nimenomaan EU:n tai euroalueen sisäinen ongelma. Mitään merkittävää järjestelmää ali- ja ylijäämien tasoittamiselle euroalueella ei kuitenkaan ole ollut. Samalla devalvaation mahdollisuus on yhteisen valuuttakurssin myötä poistunut. Ennen eurokriisin puhkeamista alijäämäistä vaihtotasetta kerryttivät erityisesti Kreikka, Portugali ja Espanja, kun ylijäämämaita olivat esimerkiksi Saksa, Suomi ja Alankomaat. Niissä maissa, joissa on vaihtotaseen alijäämä, joko julkisen tai yksityisen sektorin on nettovelkaannuttava. Jälkikäteen tiedämme, että velkakriisiin joutuivat nimenomaan alijäämämaat.

Mark Blyth (2017, 84–94) taas on nostanut esiin yksilöllisiä syitä kriisimaiden velkaantumiselle. Blythin mukaan Kreikan julkisen talouden velkaantuminen johtui osaltaan heikosta verotuksen kantokyvystä sekä euron avittama valtionlainan korkojen edullisuudesta. Espanjan ja Irlannin velkaantumisen suhteen Blyth taas korostaa yksityisten rahoitusmarkkinoiden synnyttämää kiinteistökuplaa, joka kaatui julkisen talouden ongelmaksi. Espanjassa kuplan puhkeamista seurasi työttömyyden kasvu, jota vaikeutti yksityinen velkaantuneisuus. Irlannissa yksityinen velka siirrettiin suoraan julkisen sektorin vastuulle pankkitakuulla. Italian ja Portugalin osalta ongelmat liittyivät Blythin mukaan ikääntyvään väestöön ja tämän aiheuttamiin heikkoihin tuottavuus- ja kasvunäkymiin, joka

taas vaikutti rahoituslaitosten luottamukseen. Vaikka kriisimaiden velka olikin eurokriisin puhjetessa ongelma, Blyth korostaa, että syynä ei varsinaisesti tietoinen ja holtiton sääntöjen rikkominen. (mt.)

Valuuttakurssin, vaihtotaseiden ja finanssipolitiikan lisäksi EKP:n poikkeuksellinen rahapolitiikka ja sen vaikutukset ovat viime vuosina herättäneet keskustelua. Esimerkiksi Ronkainen (2019) on tuonut esiin, kuinka EKP:n toimilla on ollut vaikutusta euromaiden lainanhoitokuluihin ja tätä kautta yleisemmin talouspolitiikkaan. Lisäksi EKP:n rooli on muuttunut huomattavasti sen perustamisesta, joka alun perin oli ainoastaan hintavakauden, eli maltillisen inflaation, ylläpitäminen.

EMU:n instituutioita rakennettaessa EKP:lle annettiin poikkeuksellinen itsenäinen rooli. Samalla sen EKP:n roolin muuttaminen edellyttää perussopimusten muuttamista, joka vaatisi kaikkien EU-maiden yksimielisyyttä. Tämän seurauksena jäsenmaiden tai EU:n instituutiot eivät siis voi vaikuttaa euroalueen rahapoliittiseen päätöksentekoon. Tällä pyrittiin hyperinflaation ehkäisemiseen sekä siihen, että poliitikot eivät pääsisi käyttämään keskuspankkia omien poliittisten tavoitteiden edistämiseen. (Ronkainen 2019, 146–147.)

Lisäksi EKP:lta kiellettiin jäsenmaiden rahoitus ja jäsenmailta muiden euromaiden velkojen ottaminen vastuulle. Näihin rahoituskieltoihin viitataan eurokeskustelussa no bail out-sääntönä. Samalla kun rahapolitiikka vedettiin kokonaan pois jäsenmailta ja poliittisilta instituutioilta, jätettiin finanssipolitiikka jäsenmaiden vastuulle eikä EU:lle luotu kriisimekanismia. Jäsenmaiden vastuuta korostavilla, säännöillä pyrittiin markkinakurijärjestelmään. Käytännössä tämä tarkoittaisi sitä, että markkinat rankaisisivat velkaantuvia jäsenmaita esimerkiksi korkeammilla lainankoroilla. Järjestelmän tavoitteena olisi jäsenmaiden tiukka taloudenpito sekä taloudellinen yhdentymisen. (Ronkainen 2019, 148.)

Markkinakuri kuitenkin epäonnistui, sillä samalla kun euromaat erkaantuivat taloudellisesti esimerkiksi velkaantumisen suhteen, niin korkotasot yhdentyivät. Samalla valtioiden ja pankkien keskinäisriippuvuus kasvoi euroalueella, kun erityisesti saksalaisilla ja ranskalaisilla pankeilla oli saatavia tulevista kriisimaista. Ronkaisen mukaan tilanne oli kestävä, sillä samalla kun pankit olivat vastuussa jäsenmaiden rahoittamisesta, olivat jäsenmaat vastuussa pankkien pääomittamisesta kriisien sattuessa. Kriisimaiden velanmaksun laiminlyönnit olisivat siis koituneet lopulta Ranskan ja Saksan hallitusten ongelmiksi. (Ronkainen 2019, 149.)

Näiden ongelmien seurauksena EMU:n rahapoliittisia sääntöjä jouduttiin tulkitsemaan luovasti, kun epäluottamus kriisimaita kohtaan alkoi levitä. Toukokuussa 2010 päätettiin Kreikan tukipaketista sekä väliaikaisesta rahoitusvakaussäilytyksestä, joka myöhemmin muutettiin pysyväksi. Välittömästi tukipakettien jälkeen EKP aloitti tukiotot kriisimaiden velkakirjoista, joka laski niiden korkotason alas poistaen tarpeen tukitoimille. Epävarmuus lakkasi kuitenkin vasta 2012, kun EKP:n johtajana toiminut Mario Draghi lupasi puheessaan, että EKP tekee mandaattinsa pohjalta mitä ikinä tarvitaan euroalueen pelastamiseksi. Muutama kuukausi puheen jälkeen EKP julkaisi OMT-ohjelman (Outright Monetary Transactions), joka Ronkaisen (2019, 149–150) mukaan oli merkittävä muutos kriisitoimissa. OMT-ohjelman puitteissa EKP lupasi ostaa rajattomat määrät valtioiden velkakirjoja, jos tarve niin vaatii. Euroalueen lähes ajautuessa deflaatioon, EKP aloitti jälleen tammikuussa 2015 uuden valtion velkakirjojen osto-ohjelman, joka kesti vuoden 2018 loppuun. Keväällä 2020 taas aloitettiin koronapandemian riskejä ehkäisevä osto-ohjelma, joka kestää ainakin kesään 2021 (mt. 149–150; Suomen Pankki 2020.)

Liiallista keskittymistä pelkkään inflaatioon sekä demokratiavajetta onkin arvosteltu markkinafundamentalismista. Esimerkiksi Stiglitzin (2020, 217–222) mukaan keskuspankin keskittyminen ainoastaan inflaatioon perustuu markkinoiden tehokkuuteen uskovalle ideologialle, jossa valtion roolia on rajoitettava. Keskuspankeilla voi kuitenkin olla muitakin tavoitteita, kuten työllisyyden ja kasvun edistäminen.

EKP:llä ei myöskään ole demokraattista vastuuta, vaan hallinta on teknokraattista. Rahapolitiikalla kuitenkin on poliittisia ulottuvuuksia, sillä se vaikuttaa esimerkiksi tulonjakoon ja työllisyyteen. Eurokriisin aikana EKP on myös ottanut suuremmin osaa jäsenmaiden politiikkaan uhkaamalla jäsenmaiden tuen tai hätärahoituksen katkaisemisella. (Ronkainen 2019, 153–155.)

EKP:n mandaatti, yhteisen valuuttakurssin vaikutus, talouskuri sekä vaihtotaseet esiintyvät ovat siis keskeisiä EMU:un liittyviä talouspoliittisia kysymyksiä. Tämän tutkielman tavoitteena ei kuitenkaan ole näiden ilmiöiden tutkiminen itsessään, vaan niihin liittyvän keskustelun tutkiminen. Tutkin millä tavalla Suomessa on talouspolitiikan vaikuttajien toimesta keskusteltu näistä teemoista.

Suomalaista EMU-keskustelua on tutkittu myös aikaisemmin. Tietoisuutta EMU:n riskeistä Suomessa on tutkinut Seppo Tiihonen (2014). Lisäksi Katri Kanerva (2020) on pro gradu -tutkielmassa selvittänyt ja vertaillut Suomen ja Ruotsin kansanedustajien taloudellisia

perusteluita EMU-jäsenyydestä. Tämä pro gradu- tutkielma eroaa molemmista töistä ottamalla huomioon nykykeskustelun 2010-luvun lopulla. Lisäksi tutkielmani jälkeikeskiläinen taustateoria poikkeaa edellä mainituista tutkimuksista, jolloin tutkimuksellinen mielenkiinto kohdistuu erilaisiin kysymyksiin, kuten rahapoliittiseen suvereniteettiin ja kokonaisuuteen. Tämä tutkimustapa esitellään tarkemmin seuraavaksi.

1.2 Tutkielman aineisto

Tässä pro gradu -tutkielmassa tarkastelen suomalaista EMU-keskustelua 1990-luvulla sekä 2010-luvulla. Tutkin millaisilla argumenteilla Suomen osallistumista talous- ja rahaliittoon on puolustettu ja vastustettu sekä miten nämä argumentit ovat muuttuneet. Aineistoni koostuu valiokuntien lausunnoista, valtiovarainministeriön julkaisuista ja lausunnoista, valtioneuvoston selonteista, tiedonannoista ja julkaisuista, tietokirjoista, tutkimuslaitosten selvityksistä ja muista tutkijapuheenvuoroista. Lisäksi aineistoon sisältyy yksi Helsingin Sanomien kysely suomalaisille ekonomisteille.

Valiokuntien osalta aineistoon sisältyy suuren valiokunnan sekä valtiovarainvaliokunnan lausuntoja 1990-luvulla. Näissä valiokunnissa keskustelu EMU-jäsenyydestä on ollut relevanteinta muihin valiokuntiin verrattuna, sillä keskustelussa on esiintynyt eniten makrotaloudellista pohdintaa.

Valtiovarainministeriö (VM) antoi lausunnon EMUsta vuonna 1996. Lisäksi VM on julkaissut 2015 Antti Suvannon johdolla tekstin *Arvio talous- ja rahaliiton kehittämistarpeista*. Tämän lisäksi VM:ssä vaikutusvaltainen virkamies Martti Hetemäki on kirjoittanut EMU:sta artikkeleita Kansantaloudelliseen aikakauskirjaan, joita myös käydään läpi. Erityisesti Hetemäen artikkeleissa käydään laajasti pohdintaa EMU:n säännöistä ja niiden talouspoliittisista perusteluista, joka tekee aineistoista mielenkiintoisia.

Valtioneuvosto taas on julkaissut useita tiedonantoja 1990-luvulla sekä muistion 2010-luvulla aiheesta. Valtioneuvoston aineistot ovat relevantteja erityisesti siksi, että ylintä toimeenpanovaltaa käyttävänä elimenä ne kertovat tiedonantojen osalta paljon Suomen virallisesta kannasta. Lisäksi Valtioneuvosto ja Valtioneuvoston kanslia on itse tilannut selvityksiä, jotka taas kertovat siitä millaista aineistoa päätöksentekijöillä on ollut saatavilla.

Tietokirjoja aiheesta edustavat Olli Rehnin, Erkki Tuomiojan sekä Sixten Korkmanin kirjat. Heidän kirjansa on valittu aineistoksi ensinnäkin siksi että niihin sisältyy talouspoliittista pohdintaa EMU:sta. Toinen merkittävä syy on se, että kaikki kolme ovat olleet merkittäviä

talouspolitiikan vaikuttajia. Sixten Korkman on yksi tunnetuimmista suomalaisista talouspolitiikan keskustelijoista ja toiminut mm. VM:ssä, Elinkeinoelämän tutkimuslaitoksessa (ETLA) ja Suomen Pankissa (Hirvonen 2020). Rehn ja Tuomioja ovat toimineet sekä kansanedustajina että ministereinä. Lisäksi Rehn on toiminut EU:n komissaarina ja Tuomioja Suuren valiokunnan puheenjohtajana.

Tutkimuslaitosten selvityksiä edustavat Valtion taloudellisen tutkimuskeskuksen (VATT) ja ETLA:n selvitykset. Koska näissä selvityksissä yhdistyy taloustieteellinen analyysi talouspolitiikan suosituksiin, ovat ne erityisen hedelmällisiä, kun pohditaan suomalaista EMU-keskustelua talousteoreettisesta näkökulmasta. Muita aineistossa esiintyviä akateemisia puheenvuoroja on esitetty Kansantaloudellisessa aikakauskirjassa (KAK), joka on Taloustieteellisen yhdistyksen tieteellinen julkaisu. Apuna aineiston löytämisessä olen käyttänyt erityisesti Seppo Tiihosen julkaisua *Tietoisuus talous- ja rahaliiton riskeistä* sekä Eduskunnan kirjastoa.

Aineistossa pääpaino on erityisesti siinä, pitäisikö nimenomaan Suomen olla EMU-jäsen vai ei, mutta joissain tapauksissa aineistoon sisältyy myös pohdintaa EMU:n rakenteista sinänsä sekä eurokriisin syistä. Keskustelussa ei myöskään voida tehdä selkeää erottelua Euroopan talous- ja rahaliiton sekä Euron välille, sillä toisinaan niistä puhutaan synonyymeina toisilleen. Pyrin kuitenkin itse tässä tutkielmassa olemaan mahdollisimman tarkka siitä, keskustellaanko eurovaluutasta sinänsä, vai myös talous- ja rahaliitosta kokonaisuudessaan. Tällä on erityisesti merkitystä silloin, kun keskustellaan vain yhteisen valuutan aiheuttamista mekanismeista, kuten yhteisestä valuuttakurssista, mutta ei siihen liittyvistä sopimuksenvaraisista säännöistä. Tällaisia sääntöjä ovat esimerkiksi säännöt julkisyhteisöjen alijäämistä tai keskuspankkirahoituksen kiellosta.²

Toisinaan on väitetty, että EMUun liityttiin ilman suurempaa keskustelua (ks. esim. Koskenkylä 2016, 20). Tutkielman aineistonrajauksessa kävi kuitenkin ilmi, että suomalainen EMU-keskustelu on ollut jo 1990-luvulla runsasta. Pro gradu -tutkielman rajallisissa puitteissa kaikkea tätä keskustelua ei voida huomioida ja aineiston ulkopuolelle onkin jäänyt useita mielipidekirjoituksia sekä julkaisuja. Olenkin pyrkinyt aineiston rajauksessa keskittymään erityisesti talouspolitiikan vaikutusvaltaisiin tahoihin, ministeriöihin, valiokuntiin, eduskuntaan, kansanedustajiin ja tunnetuimpiin tutkijoihin. Rajauksen ulkopuolelle on jäänyt mielipidekirjoituksia, haastatteluita sekä erilaisten

² Keskuspankkirahoituksesta puhutaan aineistossa toisinaan myös setelirahoituksena.

järjestöjen puheenvuoroja sekä julkaisuja. Myös joidenkin tutkijoiden artikkeleita ja kirjoja on täytynyt jättää pois.

Aineiston ajallinen rajausta alkaa EMU-keskustelun synnystä 1990-luvulta ja päättyy 2010-luvulle, ajalle ennen koronaviruspandemiaa. Aineistossa ei ole 2000-luvun alun keskustelua, kun euro on otettu virallisesti käyttöön, mutta ongelmat eivät vielä olleet ilmenneet. 2010-luvun keskustelu sisältyy aineistoon, sillä näin analyysissä voidaan tutkia, onko 2010-luvun eurokriisi muuttanut keskustelua.

1.3 Tutkielman lukutapa

Heikki Patomäki (2016) on korostanut näkökulman ja teorian vaikutusta tulkintaan EU-kysymyksissä. Patomäen mukaan EU:n tulevaisuuden kannalta olennaisempia teorioita ovat legitimaatioteoriat ja talousteoriat. Patomäen mukaan nämä talouden ja politiikan teoriat vaikuttavat myös siihen, miten tulkitsemme EU:n historiaa.

Talousteoriat voidaan Patomäen mukaan jakaa kahteen, talousliberaaleihin ja jälkikeynesiläisiin. Jaottelussa talousliberaalit teoriat perustuvat mikrotaloudellisiin tasapainomalleihin, uusklassisiin makro-oppeihin ja tehokkaiden markkinoiden hypoteesille. Jälkikeynesiläiset teoriat ovat kriittisiä EU:n talouspolitiikkaa sekä markkinaliberalismia kohtaan. Patomäen mukaan makrohistoriallinen evidenssi puhuu jälkikeynesiläisen teorian puolesta. (Patomäki 2016, 171.)

Analysoinkin suomalaista EMU-keskustelua jälkikeynesiläisen talousteorian pohjalta. Taustateoriaksi olen valinnut nimenomaan taloudellisen teorian, sillä olen kiinnostunut talouspoliittisen keskustelun taustaoletuksista ja poliittisuudesta. Teoriavalinnalla rajaan pois siis esimerkiksi näkökulmat EMU:n demokraattisesta legitimiisyydestä tai retoriset keinot ja diskurssin EMU-keskustelun ympärillä.

Koska aineiston analysoinnin suhteen olen kiinnostunut talouspoliittisista argumenteista, aineiston analyysitapaa voidaan pitää argumentaatioanalyysinä. Lehtonen (2020) lähestyy argumentaatioanalyysia Aristoteleen käsityksen pohjalta, jossa argumentti on väitteistä, perusteluista ja taustaoletuksista koostuva kokonaisuus. Argumentaatioanalyysi taas on tämän kokonaisuuden kriittistä tarkastelua. Lisäksi Lehtosen mukaan argumentaatioanalyysin tehtävänä on tunnistaa tekstien keskeiset sisällöt ja pääargumentit. (mt.)

Useat aineistossani esiin tulevat argumentit ovat puettu teknisiksi tai teknokraattisiksi suosituksiksi taloustieteellisen jargonin alle. Tämän vuoksi argumenttien analyysin tueksi sopii kriittinen talousteoria. Näin voidaan analysoida, millaisia uusklassisesta taloustieteestä juontuvia kiistanalaisia oletuksia keskustelussa esiintyy, jotka vaikuttavat johtopäätöksiin ja suosituksiin?

Vaikka aineistossa pääpaino on 1990-luvun keskustelulla, 2010-luvun aineisto tuo esiin mielenkiintoisen vertailupohjan. Muuttiko eurokriisi talouspoliittista keskustelua vai esiintyvätkö samat oletukset ja perustelut myös 2010-luvulla?

Jälkikeynesiläinen kritiikki politisoi talouskeskustelua sekä akateemisella että normatiivisella talouspoliittisella tasolla. Jälkikeynesiläinen kritiikki myös haastaa taloustieteellisen ihmiskäsityksen ja yleisen tasapainon teorian ja näin politisoi tieteellistä talouskeskustelua. Taloustieteellisten premissien tullessa haastetuksi myös normatiiviset suositukset tulevat haastetuiksi.

Jälkikeynesiläisen kritiikin taloustieteelle voidaan katsoa itsessään politisoivan talouskeskustelua, sillä se lisää talouspolitiikan mahdollisuuksia ja vaikuttaa suosituksiin. Näillä suosituksilla on myös välillisesti merkittävä vaikutus ihmisten elämään. Esimerkiksi tilanteessa, jossa valtio tai talousalue kärsii työttömyydestä, voidaan työttömyyteen puuttua monilla eri tavoin riippuen talouspoliittisista suosituksista. Työttömyyttä voidaan hoitaa esimerkiksi tarjoamalla työ- tai opiskelupaikka työttömälle tai vaihtoehtoisesti sanktoida työtöntä, jos hän ei ole hakenut töitä avoimilta markkinoilta tarpeeksi ahkerasti.

1.4 Tutkimuskysymys ja hypoteesi

Tutkielman taustateorian ja analyysitavan pohjalta tutkimuskysymykseni on: *Millaisilla talousteoreettisilla argumenteilla Suomen EMU-jäsenyydestä on keskusteltu?* Tätä kysymystä lähestytään jälkikeynesiläisen taloustieteen pohjalta. Erityisen kiinnostaviksi teemoiksi muodostuvat keskustelu keskuspankkirahoituksesta, rahapoliittisesta suvereniteetista sekä kokonaiskysynnästä. Rahapoliittisesti suvereenilla valtiolla on oman valuuttansa liikkeellelaskuoikeus ja se voi selviytyä kaikista maksusitoumuksistaan. Kokonaiskysyntä taas tarkoittaa yksityisten ja julkisten kulutus- sekä investointimenojen ja viennin summaa tiettyä ajanjaksona (Ahokas & Holappa 2014, 365). Näiden teemojen yhteys jälkikeynesiläiseen taloustieteeseen esitellään tarkemmin seuraavassa luvussa.

Uusklassisessa taloustieteen oletuksien mukaan keskuspankkirahoitus on väistämättä inflatorista. Lisäksi pitkällä aikavälillä kokonaistuotanto ja työllisyys riippuvat ainoastaan tarjontatekijöistä ja valtion budjetin on tasapainotettava. Tutkielman hypoteesina on, että uusklassisen taloustieteen oletukset ovat vaikuttaneet keskusteluun ja tämän vuoksi rahapoliittinen suvereniteetti ja kokonaisuus syntä huomioidaankin talouspoliittisessa keskustelussa korkeintaan lyhyellä aikavälillä. Lisäksi EKP:n keskuspankkirahoituksen kieltämiseen suhtaudutaan myönteisesti.

1.5 Tutkielman poliittinen merkitys

Politiikan tutkimuksen alueella tämän tutkielman voidaan katsoa kuuluvan poliittisen talouden tieteenalaan. Sorsan (2013) mukaan tieteenalan näkökulmasta nykyaikainen taloustiede tekee politiikkaa olettamalla instituutioita ja toimitapoja sekä antamalla johtopäätöksiä niiden pohjalta. Samalla taloustieteessä kyse on kuitenkin vain yhdestä poliittisesta näkökulmasta ja poliittisen analyysin tavasta. Poliittisen talouden tutkimus itsessään määritellään laajasti ja siihen kuuluu esimerkiksi talouden instituutioiden, talouspolitiikan, talousdiskurssien ja taloustieteen poliittinen analyysi. Poliittisen talouden tieteellistä identiteettiä Sorsa taas lähestyy talousteorian performatiivisuuden käsitteen kautta. Käsitteen ajatuksena on se, että talousteoria ei vain kuvaa taloutta vaan myös esittää tulkitsee ja muodostaa ”taloutta”. Talousteoria siis itsessään muodostaa yhteiskunnallista todellisuutta. (mt. 7–8.)

Tutkielmani on poliittisesti relevantti, sillä ensinnäkin Suomen eurojäsenyys vaikuttaa olennaisesti Suomen talouspolitiikan mahdollisuuksiin ja näin myös jokaisen kansalaisen elämään. Argumentit, joilla euroa puolustetaan tai vastustetaan rakentuvat poliittisille ideologioille, joita ei välttämättä eksplisiittisesti tuoda esiin. On olennaista ymmärtää, millaiselle perustalle tieteen ja asiantuntijuuden nimissä esitetyt poliittiset mielipiteet rakentuvat. Lisäksi keskustelukulttuurin muutoksen tutkiminen paljastaa mitä asioita pidetään politiikassa arvokkaina ja mitä turmiollisina. Eurokeskustelua myös jatkuvasti värittää poliittisen, toisin tekemisen, mahdollisuus – eurosta eroaminen.

1.6 Tutkielman rakenne

Tutkielman toisessa luvussa esitellään jälkikeynesiläinen talousteoria, joka toimii tutkielman taustateorianana. Teoria erityisesti esitellään suhteessa uusklassiseen talousteoriaan. Luvussa käydään lävitse myös keynesiläisen ajattelun historiaa Suomessa sekä keynesiläisyyden

kritiikkiä. Kolmas luku toimii 1990-luvun keskustelun taustoittajana. Luvussa esitellään EMU:n historiallinen tausta sekä Suomen liittyminen EMU:un. Neljännessä luvussa käydään läpi keskustelua 1990-luvulta. Viidennessä luvussa taustoitetaan 2010-luvun keskustelua esittelemällä eurokriisiin syitä ja selityksiä. Kuudennessa luvussa käydään läpi keskustelua eurokriisin puhkeamisen jälkeiseltä ajalta. Seitsemännessä luvussa analysoidaan käytyä keskustelua temaattisesti ja käydään läpi tutkimuksen johtopäätökset sekä pohditaan jatkokeskustelua. Luvussa pyritään vastamaan siihen, millaisia talousteoreettisia argumentteja EMU-keskustelussa on käytetty ja millä tavalla uusklassisen taloustieteen oletukset heijastuvat keskusteluun.

2. JÄLKIKEYNESILÄINEN TALOUSTEORIA

Aineiston analysoinnissa olen erityisesti kiinnostunut talouspoliittisista argumenteista ja oletuksista, joilla EMU-jäsenyyttä on Suomessa puolustettu ja vastustettu. Näitä argumentteja on kuitenkin peilattava jonkinlaista teoriaa vasten. Tässä tutkielmassa teoriaksi olen valinnut jälkikeynesiläisen talousteorian.³ Jälkikeynesiläistä ajattelua ovat Suomessa tuoneet esiin erityisesti Jussi Ahokas ja Lauri Holappa sekä Antti Alaja.

Jälkikeynesiläinen talousteoria on saanut nimensä yhden 1900-luvun merkittävimmän taloustieteilijän John Maynard Keynesin mukaan. Jälkikeynesiläisyys on suurin heterodoksisen talousteorian koulukunnista.⁴ Antti Alaja (2015) on kirjoittanut artikkelin jälkikeynesiläisyydestä ja Keynesin kuudesta viestistä. Alajan (2015, 233) mukaan jälkikeynesiläisiä yhdistää kritiikki Sayn lakia kohtaan⁵.

Jälkikeynesiläisyyttä ei tule sekoittaa uusklassisen taloustieteen suuntauksiin uuskeynesiläisyyteen tai uusklassiseen keynesiläisyyteen. Alajan (2015, 231) mukaan nämä ja muut uusklassisen taloustieteen suuntaukset eivät ole ”tulleet sinuiksi” Keynesin tuotannon rahateorian kanssa. Tuotannon rahateorian mukaan raha vaikuttaa moderneissa talouksissa merkittävästi tuotantoon ja työllisyyteen.

Ahokkaan ja Holapan (2014, 364) mukaan jälkikeynesiläinen taloustiede kehittyi Keynesin kuoleman jälkeen jatkamaan hänen taloustieteellistä työtään. Ahokas ja Holappa kirjoittavat jälkikeynesiläisten taloustieteilijöiden tuovan esiin rahan sisäsyntyisyyden eli endogeenisuuden ja sosiaalisessa todellisuudessa vallitsevan epävarmuuden. Lisäksi jälkikeynesiläiset korostavat rahan asemaa sekä kokonaisyntää kapitalistisessa taloudessa. (mt.)

Jälkikeynesiläisyyttä määritellään usein negatiivisesti uusklassisen eli valtavirtaisen taloustieteen olettamuksien hylkäämisen kautta. Alaja (2015, 233-234) erottelee kuusi, jälkikeynesiläisyyden erityispiirrettä jotka kaikki perustuvat Keynesin tuotannon rahateoriaan ja eroavat valtavirtaisesta taloustieteestä: 1) rahatalous eroaa fundamentaalisti vaihtokauppataloudesta, 2) rahan kvantiteettiteoria pätee ainoastaan

³ Toisinaan myös jälkikeynesiläinen taloustiede

⁴ Heterodoksinen talousteoria on yleisnimitys kaikille valtavirtaisesta, eli uusklassisesta talousteoriasta poikkeaville suuntauksille (Ahokas & Holappa 2014, 363)

⁵ Sayn lain mukaan tarjonta luo aina oman kysyntänsä. Uusklassinen makroteoria rakentuu tämän lain ympärille. (Ahokas & Holappa, 2014, 369)

täystyöllisyystilanteessa, 3) säästäminen ei rahoita investointeja, 4) eläimelliset vaistot määrittelevät investointitoimintaa, 5) työllisyys ei määräydy työmarkkinoilla vaan hyödykemarkkinoilla ja 6) rahatalouksissa vallitsee pakotettua työttömyyttä.

Ennen syvällisempää perehtymistä näihin erityispiirteisiin ja Keynesin tuotannon rahateoriaan tehdään katsaus lyhyesti keynesiläisyyden historiaan sekä jälkikeynesiläisyyden erottautumiseen valtavirtaisesta taloustieteestä.

2.1 Keynesiläisyyden lyhyt historia

Keynesiläisyyden klassikkoteoksena voidaan pitää John Maynard Keynesin 1936 ilmestynyttä *The General Theory of Employment, Interest and Money* -teosta, joka on suomennettu edesmenneen keskustapoliitikon Ahti Karjalaisen toimesta nimellä Työllisyys, korko ja raha. Teoksesta käytetään myös nimitystä Yleinen teoria. Keynesiläisyyden historiasta suomeksi ovat kirjoittaneet mm. edellä mainittu Antti Alaja sekä Esa Suominen teoksessa *Taloutta työväelle* (2015). Heidän mukaansa Yleisessä teoriassa kumottiin tuolloin vallitsevan klassisen teorian oletukset Sayn laista ja markkinoiden tasapainohakuisuudesta, jossa tarjonta luo tarvittavan kysynnän. Samalla Keynes itse argumentoi kokonaiskysynnän ja rahan merkityksen puolesta. Poliittisesti Keynes sijoittui marxilaisuuden ja sääntelemättömän markkinatalouden väliin. Keynes ei kannattanut vallankumousta tai tuotantovälineiden yhteisomistusta, mutta ajoi investointien yhteiskunnallistamista. Keynesin työ oli jo aikanaan huomiota herättävä teos ja sen tulkinnat on jaettu kahteen kategoriaan. Keynesin työtä on yhtäältä pidetty jatkumona taloustieteelliselle tutkimukselle, mutta toisaalta sitä on myös pidetty taloustieteellisen ajattelun vallankumouksena. (Alaja & Suominen 2015, 33–41.)

Keynes esitti myös konkreettisia talouspoliittisia suosituksia, joita esimerkiksi Jussi Ahokas (2016) on analysoinut. Hänen mukaansa Keynesin ”rauhanajan kansallisessa talouspolitiikassa” oleellisia olivat täystyöllisyys, tulojen ja varallisuuden tasaisempi jakautuminen, investointien yhteiskunnallistaminen, matala korkotaso, julkiset työllistämistoimet ja suhdannevaihtelun ennaltaehkäiseminen. Investointeja tuetaan mm. investointibudjetoinneilla ja niiden kohdentamisella resurssien vajaakäytöstä kärsiville aloille.

Keynesin ajatukset nousivatkin merkittäviksi toisen maailmansodan jälkeen ja Bretton Woods-konferenssissa 1944 Keynes esitti vaihtoehtonsa sodanjälkeisen rahajärjestelmän

suunnitelmaksi. Järjestelmässä olisi kiinteät mutta muutettavat valuuttakurssit, joiden avulla päästäisiin globaalisti täystyöllisyyteen. Lisäksi Keynes ehdotti Kansainvälistä rahaliittoa, maailman yhteistä bancor-valuuttaa sekä yhteistä keskuspankkia ja muita tukevia instituutioita. Keynes ei saanut vaihtoehtoaan sellaisenaan läpi ja lopullisesta järjestelmästä jäivät puuttumaan mm. yhteinen valuutta, keskuspankki ja ylijäämien kierrätysmekanismi. Bretton Woods oli lopulta kiinteiden valuuttakurssien järjestelmä keskusvaluuttanaan dollari, joka oli sidottu kiinteällä suhteella kultaan. Muut valuutat taas olivat sidottuna kiinteästi dollariin. Valtioiden oli kuitenkin mahdollista muuttaa valuuttakurssia. (Varoufakis 2016, 75–77, 107; Ahokas & Holappa 2014, 360.)

Keynesiläiset painotukset näkyivät toisen maailmansodan jälkeen talouspolitiikassa mm. Yhdysvalloissa, Ruotsissa ja Iso-Britanniassa täystyöllisyyteen tähtäävänä politiikkana, Suomessa investointiaste pyrittiin pitämään korkeana valtionyhtiöiden avulla. Korkean investointiasteen lisäksi politiikkaan kuuluivat suuret sosiaaliset ohjelmat. Tämän aikakauden politiikka synnytti pitkään jatkunutta taloudellista kasvua, korkeaa työllisyyttä, eriarvoisuuden vähenemistä ja keskiluokan kasvua. (Alaja & Suominen 2015, 33–35; Ahokas & Holappa 2014, 262.)

Taloustieteen puolella makroteoriassa sovellettiin Keynesin ajatuksia kokonaisuusnäystä. Samaan aikaan yksittäisiä markkinoita kuitenkin analysoitiin uusklassisin metodein. Tätä on kutsuttu uusklassisen synteetin keynesiläisyydeksi tai uusklassiseksi keynesiläisyydeksi (Alaja & Suominen 2015, 33–36). Uusklassisessa keynesiläisyydessä merkittäväksi nousi erityisesti Phillipsin käyrä, jossa työttömyyden ja inflaation välillä on negatiivinen korrelaatio. Inflaation kasvaessa työttömyys siis alenee ja työttömyyden kasvaessa inflaatio pienenee. Ahokkaan ja Holapan (2014, 369) mukaan Phillipsin käyrällä pyrittiin todistamaan, että työttömyysastetta voi alentaa pitkälläkin aikavälillä inflaatiota kiihdyttämällä eikä ainoastaan nimellispalkkojen pienentämisellä.

1970-luvulla kuitenkin uusklassinen keynesiläisyys ajautui ongelmiin. Maailmantaloudessa kultakaudeksikin kutsuttu ajanjakso päättyi mm. öljykriisiin ja stagflaatioon, eli työttömyyden ja inflaation samanaikaiseen kasvuun. Lisäksi Bretton Woods-järjestelmä lakkautettiin eikä dollaria voinut enää vaihtaa kultaan. Merkittävin haastaja uusklassiselle keynesiläisyydelle tuli monetaristisesta Chicagon koulukunnasta, nimekkäimpänä ekonomistinaan Milton Friedman. Monetaristiseen ajatteluun kuului, että talouspolitiikassa olennaisinta on rahan määrän vakaa kasvu. Aktiivinen suhdanne- ja finanssipolitiikka, eli

kysynnänsäätely, olisi väistämättä inflatorista. Näin teoria erosi ratkaisevasti kokonaiskysyntää korostaneesta uusklassisesta keynesiläisyydestä. Monetaristit pitivät stagflaatiota uusklassisen keynesiläisyyden epäonnistumisen merkkinä, sillä työttömyyden ja inflaation samanaikainen kasvu ei olisi pitänyt olla mahdollista Phillipsin käyrän mukaan. Lisäksi taloustiedettä mullisti Robert Lucasin mukaan nimetty Lucas-kritiikki, jossa esitettiin, että ainoastaan historiallinen data ei ole riittävä todistusaineisto taloustieteelliselle päättelylle. Lucasin perustelun mukaan asioiden välinen säännönmukaisuus, joka voidaan havaita tietyissä olosuhteissa ei välttämättä päde kaikissa olosuhteissa ja näin myös säännönmukaisuus katoaa. Tämän vuoksi taloustieteen väittämällä pitäisi olla mikrotaloustieteellinen rationaalisiin yksilöihin pohjautuva perusta. (Varoufakis 2016, 111; Alaja & Suominen 2015, 35; Ahokas & Holappa 2014, 254.)

Kaikki eivät kuitenkaan hyväksyneet monetaristien selitystä keynesiläisyyden epäonnistumisesta. Eräät taloustieteilijät selittivät kriisin syntymistä sillä, että taloustieteessä oli häivytetty Keynesin perintöä liialti pois. Nämä Keynesin alkuperäistä viestiä korostaneet taloustieteilijät kutsuivat itseään jälkikeynesiläisiksi. Jälkikeynesiläiset kritisoivat Phillipsin käyrää ja katsoivat, että Keynesin teorian pohjalta inflaatio ja työttömyys voivat kasvaa samanaikaisesti. Myös uusklassisten keynesiläisten suosima IS-LM -malli sai kritiikkiä. IS-LM -malli perustui lainattavien varojen teoriaan eli ajatukselle vaihtokauppataloudesta. IS-LM -mallissa osoitetaan, että tietyissä oloissa aktiivinen finanssipolitiikka, eli julkinen kulutus, voi olla tarkoituksenmukaista. Tämä kuitenkin koskee vain erityistilanteita, jossa korot ovat lähellä nollaa eikä rahapolitiikan keventäminen auta. Normaalioloissa talouden tasapainottaa korkomekanismi ja sitä voidaan nopeuttaa rahapolitiikalla. Finanssipolitiikan hyödyt normaalioloissa ovat mallissa vähäisiä tai jopa olemattomia. Jälkikeynesiläisetkin katsoivat Keynesin yleisen teorian tulleen muokatuksi erityisolojen teoriaksi, joka soveltui vain laskusuhdanteen talouspolitiikaksi. Kuitenkin Keynesin idea siitä, että taloudessa voi olla vajaatyöllisyyttä täydellisenkin kilpailun aikana, oli unohtunut uusklassisessa keynesiläisyydessä. Keynesin ajatukset epävarmuudesta, rahasta ja kokonaiskysynnästä eivät tulleet kokonaisuudessaan hyödynnetyiksi. (Alaja & Suominen 2015 36–37; Ahokas & Holappa 2014, 243–252.)

Uusklassisen keynesiläisyyden kriisin seurauksena valtavirtaiseen taloustieteeseen muodostui kaksi koulukuntaa, uusi klassinen koulukunta sekä uuskeynesiläinen koulukunta. Uusi klassinen koulukunta kielsi kysynnänsäätelyn hyödyt lyhyelläkin aikavälillä. Tähän ajattelutapaan vaikuttivat mm. ricardolainen ekvivalenssi, lainattavien varojen teoria ja usko

yksilöiden rationaalisuuteen. Ortodoksisten taloustieteilijöiden suosiman ricardolaisen ekvivalenssin mukaan rahoitusmarkkinat eivät halua rahoittaa valtioiden alijäämiä loputtomiin, joten jatkuvasti alijäämäisellä budjetilla olisi inflatorisia vaikutuksia tai valtio olisi maksukyvytön. Pitkään alijäämäinen budjetti taas lisää rationaalisten yksilöiden säästöhalukkuutta heidän ennustaessaan verotuksen kiristyvän tulevaisuudessa valtion tasapainottaessa budjettiaan. Lisäksi lainattavien varojen teorian mukaan alijäämäinen budjetti vähentää pankkien lainattavia varoja, jolloin myös korkotasoa nousee ja investoinnit vähenevät. (Ahokas & Holappa 2014, 245, 252–262; Ahokas 2015.)

Valtavirran keynesiläisten vastaus uusklassisen keynesiläisyyden kriisiin taas oli uuskeynesiläisyys. Uuskeynesiläiset joutuivat Lucas-kritiikin jälkeen hyväksymään mikroteoreettiset mallit makroteorian pohjana. He kuitenkin pyrkivät löytämään perinteisestä mikroteoriasta vajavaisuuksia ja näin löytämään perusteluita keynesiläiselle makropolitikalle. Tällaisia olivat esimerkiksi suhdannepolitiikan merkittävät hyvinvointivaikutukset. Uuskeynesiläisen talousteoria hyväksyi tietyissä erityisissä tilanteissa kokonaiskysynnän vajauden ilmenemisen ja sitä stimuloivan talouspolitiikan. Pitkällä aikavälillä kokonaiskysyntä on kuitenkin uuskeynesiläisille merkityksetöntä, sillä he hyväksyvät Sayn lain. Jälkikeynesiläiset ovatkin katsoneet uuskeynesiläisyyden olevan uusklassista keynesiläisyyttäkin vähemmän uskollinen Keynesin alkuperäiselle viestille. (Quiggin 2014, 133; Ahokas & Holappa 2014, 256–259.)

Samoihin aikoihin ajoittuu myös jälkikeynesiläisten irtaantuminen valtavirtaisesta talouskeskustelusta. Aikaisemmin ortodoksisia teorioita kritisoineet tiukan linjan keynesiläiset julkaisivat samoissa huipputason julkaisuissa kuin muut taloustieteilijät. 1960-luvulta alkoi monta vuotta kestänyt kiista pääomaintensiivisyyden ja pääoman saaman korvauksen suhteesta, joka välillisesti haastoi yleisen tasapainon ajatuksen. Jälkeenpäin myös kiistaan osallistuneet ortodoksiset taloustieteilijät ovat myöntäneet kiistan ratkenneen jälkikeynesiläisten eduksi. Ortodoksiset taloustieteilijät kuitenkin katsoivat, että ilman tasapainomalleja matemaattinen mallintaminen käy mahdottomaksi. Tämän seurauksena taloustiede ei enää tarkoittanut taloutta koskevaa tutkimusta, vaan pitkän aikavälin tasapainon hyväksyvää teoreettis-metodologista tieteenalaa. Tasapainomallin kiistäviä artikkeleita ei tämän myötä enää hyväksytty journaaleihin, josta alkoi myös tämän tutkijajoukon eristäytyminen valtavirrasta. Tämän on katsottu olleen merkittävä syy varsinaisen jälkikeynesiläisen koulukunnan synnylle. (Ahokas 2014.)

2.2 Jälkikeynesiläisyyden erityispiirteet

2.2.1 Rahatalous eroaa fundamentaalisesti vaihtokauppataloudesta

Seuraavaksi paneudutaan tarkemmin siihen, miksi jälkikeynesiläinen koulukunta eroaa valtavirtaisesta taloustieteestä Alajan (2015) jaottelun avulla. Ensimmäinen Alajan kuudesta jälkikeynesiläisyyden erityispiirteestä on se, että rahatalous eroaa vaihtokauppataloudesta. Jälkikeynesiläisestä näkökulmasta raha on kapitalismin tärkeimpiä instituutioita. Rahan tavoittelu on tuotannon keskeisin motiivi ja usein tuotannon aloittaminen edellyttää rahamääräistä velkaantumista. Jälkikeynesiläisten ja uusklassisten taloustieteilijöiden välillä on ristiriita siinä, miten rahaa käsitellään tutkimuksessa. Jälkikeynesiläiset hyödyntävät erityisesti Keynesin kehittämää tuotannon rahateoriaa ja korostavat usein rahan velkaluonteisuutta. Uusklassinen taloustiede taas jakaa neutraalin rahan aksiooman. Tämä tarkoittaa sitä, että pitkällä aikavälillä rahan ei uskota vaikuttavan työllisyyteen tai kasvuun vaan ainoastaan hintatasoon. (Ahokas & Holappa, 2014, 368 & Alaja 2015, 234–235.)

Neutraalin rahan aksiooma ilmenee Sayn laissa, jossa työvoimaansa tarjoavat työntekijät saavat työtä tuottavuuttaan vastaavalla palkalla. Näin työvoiman kysyntälama on mahdollon ajatus ja työllisyys sekä kokonaistuotanto riippuvat tarjontatekijöistä. Sayn laki perustuu ajatukseen neutraalista rahasta vaihtokauppataloudesta, jossa rahalla ei ole muuta tehtävää kuin toimia vaihdon välineenä. (Ahokas & Holappa 2014, 253, 369.)

John Quiggin (2014, 114) havainnollistaa Sayn lakia kirjassaan *Zombitalous*. Quigginin mukaan työmarkkinoille tuleva työntekijä käyttää palkkansa palveluihin ja hyödykkeisiin kasvattaen kysyntää palkkansa, eli oman tuottavuutensa, verran. Rahan hamstraaminen, eli säästäminen taas tarkoittaa investointeja tulevaisuudessa. Näin kulutuksen ja säästöjen summa on yhtä kuin tulot.

Keynesin mukaan Sayn laki oli kyllä paikkaansa pitävä, vaihtokauppatalous tasapainottaa itsensä. Moderni rahatalous on kuitenkin kaukana vaihtokauppataloudesta ja todellisuudessa rahalla on erittäin merkittävä rooli. Keynesin kehittämä tuotannon rahateoria korostikin tarjonnan sijaan kokonaiskysyntää kokonaistuotannon ja työllisyyden tason määrittäjänä. Tälle lähtökohdalle myös jälkikeynesiläinen taloustiede perustuu. (Ahokas & Holappa 2014, 240–242, 369–37.)

Kokonaiskysynnän lisäksi jälkikeynesiläinen taloustiede korostaa rahan velkaluonteisuutta ja endogeenisen rahan teoriaa. Raha on velkaa, syntyy talouteen tyhjästä uusien – usein

yksityisten pankkien solmimien - velkasopimusten myötä ja häviää kun velkakin kuoletetaan. Lisäksi toisin kuin usein esitetään, jälkikeynesiläisten mukaan keskuspankit vaikuttavat talouteen asettamalla ohjauskoron, mutta ne eivät rajoita rahan määrää. Rahan määrään vaikuttaa keskuspankin rajoitusten sijaan korkotaso sekä lainakysyntä. Tätä teoriaa, jossa raha on sisäsyntyistä ja korkotaso ulkosyntyistä kutsutaan endogeenisen rahan teoriaksi. (Alaja 2015, 235; Ahokas & Holappa 2014, 171–172, 362–363.)

Perinteisen uusklassisen teorian mukaan raha on ulkosyntyistä ja korkotaso sisäsyntyistä. Tämän teorian mukaan keskuspankit säätelevät keskuspankkirahan määrää yksityisille pankeille asetetuilla reservivaatimuksilla. Korkotaso taas riippuu lainakysynnästä, rahan kysynnän laskiessa säästäminen ja talletukset lisääntyvät, jolloin pankit voivat tarjota rahaa halvemmilla koroilla ja korkotaso laskee. Rahan kysynnän noustessa korkotasokin nousee. Tätä rahan ulkosyntyistä teoriaa kutsutaan eksogeeniseksi teoriaksi. (Ahokas & Holappa 2014, 362.)

Jälkikeynesiläisessä taloustieteessä endogeenisuus on keskeinen todiste siitä, että talous ei välttämättä automaattisesti palaudu takaisin kasvu-uralle. Edellä esiteltyä eksogeenisen rahan teoriassa toimivaa korkovaikutusta kutsutaan korkomekanismiksi. Tällä myös perustellaan kokonaiskysynnän merkityksettömyyttä ja tasapainohakuisuutta. Kysyntä on merkityksetöntä pitkällä aikavälillä, sillä korkomekanismin avulla talous palautuu tasapainoon. Endogeeninen raha teoria on kuitenkin todiste siitä, että korkomekanismi ei toimi tällä tavalla. Tosiasiassa pankit lainaavat rahaa tyhjistä ja keskuspankki sääntelee ohjauskorkoa. Korot eivät siis automaattisesti tasapainotu, kuten eksogeeninen teoria ja näin myös uusklassinen teoria olettaa. Endogeenista teoriaa voidaan pitää luotettavampana selitysmallina, sillä viime vuosina esimerkiksi keskuspankeissa työskennelleet ovat korostaneet rahan endogeenisuutta. (Teittinen 2017; Holappa 2012.)

Rahan endogeenisuus on myös olennaista valtion menojen rahoituksen kannalta. Ekonomistit ovat vastustaneet keskuspankkirahoitusta, sillä sen on uskottu kiihdyttävän inflaatiota. Esimerkiksi Helsingin yliopiston taloustieteen dosentin Tuomas Malisen (2014) mukaan hyperinflaatiot ovat syntyneet, kun valtiot ovat rahoittaneet alijäämäänsä keskuspankkirahoituksella. Tällöin kierrossa olevan rahan määrä lisääntyy, jolloin myös sen arvo heikkenee. Endogeenisen rahan teoria kuitenkin todistaa, että kaikki raha luodaan tyhjistä, joten keskuspankkiluototus ei ole inflatorisempaa kuin luottomarkkinarahoitus. (Ahokas & Holappa 2014, 172.)

Jälkikeynesiläiset korostavatkin, että rahapoliittisesti suvereeni valtio, jonka velat ovat sen omassa valuutassa, ei voi ajautua maksukyvyttömäksi. Jälkikeynesiläisen taloustieteen suuntauksen, uuschartalismiin mukaan valuutasta tulee yleisesti hyväksytty maksuväline valtion hyväksyessä sen verojen maksuvälineeksi. Verotus takaa valtion valuutan arvon, kun verovelvollisten on pakko hankkia valuuttaa. Lisäksi liikepankit tarvitsevat valtion liikkeelle laskemaa keskuspankkirahaa keskinäisten velkasuhteidensa selvittämiseen. Jos valtion velat ovat sen omassa valuutassa se siis ei voi ajautua maksukyvyttömäksi, sillä se laskee liikkeelle maksuvälinettä, jolla voidaan selvittää kaikki velat. Esimerkkejä rahapoliittisesti suvereenista valtioista ovat mm. Yhdysvallat ja Japani. Oman keskuspankin lisäksi rahapoliittinen suvereenius vaatii kelluvaa valuuttakurssia sekä velkaantumattomuutta ulkomaisissa valuutoissa. Rahapoliittisesti suvereenin valtion rajoitukset muodostuvat inflaatiosta sekä reaalisista resursseista, kuten työvoimasta ja luonnonvaroista. (Alaja 2015, 236; Ahokas & Holappa 2014,78–80, 172, 361.)

Rahapoliittinen suvereenius ei koske Suomea tai muita euromaita, sillä EU:n säännöissä on kielletty jäsenmaiden rahoitus. Helsingin Sanomien taloustoimittaja Paavo Teittinen (2014) on analysoinut eurokriisiä erityisesti uuschartalistisesta näkökulmasta. Teittisen mukaan tutkijat, jotka ymmärsivät rahapoliittisen suvereniteetin merkityksen, osasivat ennustaa eurokriisin jo 1990-luvun lopulla. Keskustelu rahapoliittisesta suvereniteetista tai itsenäisyydestä on kuitenkin Suomessa Teittisen mukaan suhteellisen vähäistä, vaikka kansainvälisesti vaikutusvaltaiset keskustelijat, kuten George Soros ja Warren Buffett ovat pitäneet asiaa esillä. (mt. 47–49.)

Jälkikeynesiläisyyden ja uusklassisen taloustieteen rahakäsitys eroaa erityisesti siinä, että jälkikeynesiläisyys korostaa rahan merkitystä kysynnälle, kun taas uusklassisessa taloustieteessä se on neutraalia viimeistään pitkällä aikavälillä. Lisäksi jälkikeynesiläisyys korostaa rahan sisäsyntyisyyttä ja korkotason ulkosyntyisyyttä. Rahan sisäsyntyisyyden tosin nykyään myöntävät jo useat uusklassiset taloustieteilijät (Ahokas & Holappa 2014, 362). Käytännön talouspolitiikassa rahan sisäsyntyisyys on olennaista. Rahan endogeenisuus tarkoittaa sitä, että keskuspankkirahoitus ei ole valtioille sen inflatorisempaa kuin luottomarkkinoilta hankittu rahoitus. Tämän vuoksi rahapoliittinen suvereenius on valtion kulutuksen rahoittamiselle olennaista ja rahapoliittisesti suvereenilla valtiolla on teoriassa rajaton mahdollisuus kuluttaa. Rahapoliittisen suvereniteetin luovuttaneet valtiot taas voivat ajautua velkakriisiin, joten niiden talouspolitiittinen liikkumatila on huomattavasti kapeampi. Tämä keskustelu ei kuitenkaan ole Suomessa ollut merkittävää. (mt. 155.)

2.2.2 Rahan kvantiteettiteoria pätee vasta täystyöllisyystilanteessa

Toinen kuudesta erityispiirteestä on se, että rahan kvantiteettiteoria pätee vasta täystyöllisyystilanteessa. Rahan kvantiteettiteorian mukaan kokonaisrahamäärän kasvu johtaa lopulta inflaation kiihtymiseen. Tämä teoria oli erityisesti Milton Friedmanin ja monetaristien suosima, joiden mukaan inflaatio johtui erityisesti rahataloudesta. Ahokkaan ja Holapan (2014, 86) mukaan rahan kvantiteettiteorian taustalla on jo aikaisemmin mainittu ajatus siitä, että raha on ainoastaan vaihdon väline ja sen arvo määräytyy sen liikkeellä olevan määrän mukaan. Rahan kvantiteettiteoriaan nojanneiden monetaristien mukaan keskuspankin tavoitteena pitääkin olla rahamäärän vakaa kasvu. (Alaja 2015, 237.)

Jälkikeynesiläisen näkökulman mukaan uudet rahavirrat kuitenkin tuottavat talouteen uutta tuotantoa, kun muuten käyttämättömänä olevat tuotantoresurssit tulevat käyttöön. Kvantiteettiteoria pätee siis vain, jos resurssit ovat täyskäytössä, eli täystyöllisyystilanteessa. Tästä huolimatta jälkikeynesiläisten mukaan palkka- ja kustannusinflaatio voi kuitenkin alkaa ennen täystyöllisyystilannetta, jota voidaan ehkäistä erilaisilla kannustimilla maltillisiin palkkaliukumiin. (Alaja 2015, 238.)

Ajatus neutraalista rahasta on jopa vanhempi kuin taloustiede itsessään. Poliittisen taloustieteen professori Mark Blythin (2017, 131) mukaan rahan kvantiteettiteoria ja neutraalius juontaa juurensa aina 1600–1700-lukujen filosofeihin saakka. Sekä David Humelle että John Lockelle raha oli neutraali vaihdonväline. Humen mukaan rahan määrän lisäys voi lyhyellä aikavälillä lisätä taloudellista toimeliaisuutta, mutta pidemmällä aikavälillä aiheuttaa inflaation tai parhaimmillaankin on vaikutuksiltaan merkityksetöntä. (mt.)

2.2.3 Säästäminen ei rahoita investointeja

Kolmas erityispiirre liittyy säästämisen ja investointien suhteeseen. Uusklassisessa taloustieteessä on esitetty, että säästäminen synnyttää pankkitoiminnan kautta investointeja. Tämä käsitys näkyy nk. lainattavien varojen teoriassa, jota opetetaan useissa taloustieteen oppikirjoissa. Tämän mukaan pankit lainaavat kotitalouksien talletuksia eteenpäin lainoina. Uusklassisessa taloustieteessä säästäminen onkin toivottavaa ja kuluttaminen epätoivottavaa, sillä säästäminen heijastuu positiivisesti investointeihin ja kuluttaminen taas vähentää säästöjä ja näin myös investointeja. Myös tässä teoriassa on selkeästi havaittavissa virheellinen käsitys rahan ulkosyntyisyydestä. (Alaja 2015, 238; Pohjola 2014, 16.)

Jälkikeynesiläisessä taloustieteessä säästöjen ja investointien suhde nähdään päinvastaisena, investoinnit synnyttävät säästöjä. Tämä johtuu niin ikään rahan endogeenisuudesta. Koska investoinnit eivät vaadi säästöjä, ei tuotannon kasvattaminen edellytä säästämistä. Tämän vuoksi säästäminen ei samalla tavalla ole arvostettua kuin uusklassisessa taloustieteessä. Lisäksi säästöt ja investoinnit hakeutuvat tasapainoon kokonaistuotannon muutoksen ja tulotason kautta. (Alaja 2015, 239.)

Rahan kvantiteettiteorian tapaan myös investointien rahoittaminen säästöillä on hyvin vanha ajatus. Blythin (2017, 135) mukaan jo Adam Smith esitti 1776 *Kansojen varallisuudessa*, (engl. *The Wealth of Nations*) että mikäli kauppiaille jää palkkojen jälkeen rahaa, ne investoidaan.

Säästämisen merkitystä on myös suomalaisessa talouskeskustelussa korostettu. Esimerkiksi Urho Kekkosen Onko maallamme malttia vaurastua? -teoksessa vaurastumisen edellytykseksi tarjottiin juuri kulutuksesta tinkimistä ja säästämistä (Tervo 2003). Kekkonen juuri edellä mainitun uusklassisen mekanismin tavoin toivoi, että kansalaiset tallettavat säästöjään pankkeihin, jotta niitä voidaan lainata investointeihin. Suomen talouspolitiikan historiaa käsittelevässä keskustelussa onkin jossain määrin omaksuttu näkökulma, jonka mukaan toisen maailmansodan jälkeisten vuosikymmenien säästeliäisyys tuotti Suomelle kasvua ja vaurautta. (Esim. Tuikka 2007, 264–265; Tarkka 1993.)

2.2.4 Eläimelliset vaistot määrittävät investointitoimintaa

Neljäs erityispiirre liittyy siihen miten taloudelliset toimijat käyttäytyvät esimerkiksi investointien ja kuluttamisen suhteen. Tuotannon rahateoria ja jälkikeynesiläisyys korostavat toimijoiden nk. eläimellisiä vaistoja. Eläimellisillä vaistoilla tarkoitetaan jälkikeynesiläisessä teoriassa toimijoiden tulevaisuutta koskevaa epävarmuutta ja siihen varautumista. Jos tulevaisuutta koskevat odotukset ovat pessimistisiä, toimijat ovat taipuvaisia hamstraamaan rahaa. Tällöin talous voi ajautua itseään toistavan noidankehän myötä vajaatyöllisyystasapainoon, mikäli julkinen sektori ei lisää kysyntää. (Alaja 2015, 239–240; Dow & Dow 2011.)

Valtavirtaisessa taloustieteessä ihmisten käyttäytymistä on tutkittu runsaasti. Changin (2015, 153) mukaan taloustieteen behavioraalinen koulukunta pyrkii mallintamaan ihmisen todellista käyttäytymistä rationaalisten mallien sijaan. Tieto ihmisten todellisesta käyttäytymismalleista Quigginin (2014, 162) mukaan ei kuitenkaan ole välittynyt makrotaloutta kuvaaviin malleihin. Esimerkiksi nk. dynaamiset, stokastiset yleisen

tasapainon mallit (DSGE), joita käytetään yleisesti makrotaloustieteilijöiden toimesta olettavat Quigginin mukaan ihmiset äärettömän kauaskatseisiksi ja rationaalisiksi hyödyn maksimoijiksi.

Taloustieteen ihmiskuvan kritisointi on yleinen kiistelystä aihe valtavirtaisten taloustieteilijöiden ja sen kriitikoiden välillä. Tästä kuvaava esimerkki on twitter-keskustelu tammikuulta 2018, johon osallistui sekä jälkekeynesiläisiä että valtavirtaisia taloustieteilijöitä. Keskustelu alkaa jälkekeynesiläisen Patrizio Lainan (2018) viestillä, johon hän linkittää tutkimuksen, jossa todetaan, että taloustieteellinen ihmiskäsitys on paikkaansa pitämätön. Tähän taloustieteilijä Mikael Thesleff vastaa, että taloustiede on kyllä tiennyt tämän asian aina, mutta homo economicus-malli (rationaalinen hyödyn maksimoija) kuvaa riittävän hyvin taloudellista käyttäytymistä. Tämä keskustelu vahvistaakin Quigginin (2014, 162) väitettä siitä, että taloudellista käyttäytymistä kyllä tutkitaan valtavirtaisessakin taloustieteessä empiirisesti, mutta se ei välity makrotaloudellisiin teorioihin.

2.2.5 Työllisyys ei määräydy työmarkkinoilla vaan hyödykemarkkinoilla

Viides erityispiirre koskee markkinoita ja työllisyyttä. Jälkekeynesiläisen taloustiede kritisoi sekä uuden klassisen koulukunnan metodologista individualismia että uuskeynesiläistä NAIRU-teoriaa. Uusi klassinen koulukunta tarkastelee työllisyyttä yksilökeskeisillä rationaalista käytöstä olettavilla malleilla, jossa yksilöt optimoivat vapaa-ajan ja työn välillä. Metodologisen individualismin sijaan jälkekeynesiläiset korostavat instituutioiden merkitystä ja tarkastelevat työllisyyttä yksilötason sijaan makrotasolla. (Alaja 2015, 241–242.)

NAIRU-teoriaa jälkekeynesiläiset taas kritisoivat siitä, että se huomioi kysyntätekijät puutteellisesti. Milton Friedmanin kehittäemän luonnollisen työttömyyden käsitteen, NRU:n pohjalta kehitelty käsite NAIRU analysoi työttömyyttä ja inflaatiota. Sen mukaan työttömyyden ylittäessä NAIRU-tasapainon, eli ”luonnollisen tason” niin kysyntää lisääväle politiikalle, eli veronalennuksille ja menojen lisäämiselle on tarvetta. Jos työttömyyttä taas pyritään laskemaan alle tämän NAIRU-tasapainon, inflaatio kiihtyy. Se mikä on tämä luonnollisen työttömyyden taso, riippuu tarjontatekijöistä. Myös uuskeynesiläinen koulukunta näin ollen pyrkii työmarkkinoiden ”jäykkyyksien”, eli sääntelyn purkamiseen pitkällä aikavälillä. (Alaja 2015, 241; Alaja & Suominen, 2015, 97; Ahokas & Holappa 2014, 366.)

Jälkikeynesiläisessä taloustieteessä on kuitenkin nähty ongelmallisena se, että NAIRU määrittelee kysynnästä riippumattoman luonnollisen työttömyyden tasapainotason ja sivuuttaa finanssipolitiikan positiiviset vaikutukset sekä johtaa kireään talouspolitiikkaan (Alaja 2015, 241.)

Makrotaloudellinen tarkastelu työllisyyden suhteen näkyy jälkikeynesiläisessä taloustieteessä kokonaiskysynnän jatkuvana huomioimisena. Esimerkiksi palkkojen suhteen katsotaan, että palkat eivät vaikuta ainoastaan kustannustasoon, vaan sillä on myös positiivinen vaikutus kysyntään. Lisäksi työttömyyden vallitessa julkisen vallan on lisättävä hyödykkeiden kysyntää omalla kulutuksella ja näin kasvatettava työllisyyttä. Toisin siis kuin usein esitetään, jälkikeynesiläisessä taloustieteessä julkinen alijäämä ei syrjäytä yksityisiä investointeja. Jälkikeynesiläisen Paul Davidsonin mukaan finanssipolitiikalla voidaan palauttaa talous täystyöllisyystilanteeseen, jonka jälkeen julkinen sektori voi myös vähentää kysyntää tai vähentää velkaa, taloustilanteen niin tarvitessa (Alaja & Suominen 2015, 113–115.)

Aktiivisesta kysynnänsäätelypolitiikasta ja elvytyksestä puhuttaessa, keskustelu kääntyy usein rahoitukseen. Usein toistunut argumentti on, että elvytykseen ei ole varaa (Kinnunen 2013; Sahlstedt 2013). Näissä puheenvuoroissa tavoitellaan julkisen talouden tasapainoa viimeistään pitkällä aikavälillä.

Yhdysvaltalainen Abba Lerner kehitteli 1940-luvulla funktionaalisen rahoituksen käsitteen, jolla hän pyrki eroon tästä itseisarvoisesta budjettitasapainosta. Sen sijaan finanssipolitiikalla pitäisi pyrkiä esimerkiksi täystyöllisyyteen ja hintavakauteen. Funktionaalisen rahoituksen onnistumisen suhteen on kuitenkin olennaista huomioida aikaisemmin käsitelty rahapoliittinen suvereniteetti. Rahapoliittisesti suvereeni valtio voi harjoittaa funktionaalista rahoitusta, koska sillä ei ole kulutusrajoitteita. Suvereniteetin menettäneet tai luovuttaneet valtiot taas eivät voi sitä harjoittaa samalla tavalla, sillä niiden on säilytettävä luottomarkkinoiden luottamus. (Alaja & Suominen 2015, 116–117.)

2.2.6 Rahatalouksissa vallitsee ei-vapaaehtoista työttömyyttä

Kuudes ja viimeinen erityispiirre jälkikeynesiläisyydelle koskee ei-vapaaehtoista työttömyyttä. Uusi klassinen koulukunta kieltää työttömyyden mahdollisuuden vapailla kilpailluilla työmarkkinoilla. Uuskeynesiläiset taas selittävät työttömyyttä hintojen ja palkkojen sopeutumisen jäykkyydellä, kuten aikaisemmin todettiin. Jälkikeynesiläinen taloustiede taas katsoo, että taloudessa voi olla ei-vapaaehtoista työttömyyttä silloinkin, kun

palkat joustaisivat. Tämä johtuu yksityisen sektorin säästämisalttiudesta ja epäuskosta tulevaisuuteen. Jälkikeynesiläisen kysynnänsäätelypolitiikan tavoitteena ei olekaan ainoastaan suhdanteiden tasaaminen vaan täystyöllisyyteen pyrkiminen. Tähän voidaan pyrkiä esimerkiksi suoralla työllistämisellä, investoinneilla tai veronalennuksilla. (Alaja 2015, 242–243.)

2.3 Jälkikeynesiläisyyden kritiikki

Jälkikeynesiläinen taloustiede on kohdannut kritiikkiä niin uusklassisten taloustieteilijöiden kuin muidenkin heterodoksisten taloustieteilijöiden toimesta. Uusklassisten ja jälkikeynesiläisten taloustieteilijöiden debatti on ainakin Suomessa ollut huomattavissa määrin jonkinlaista metakeskustelua. Keskustelun aiheena on ollut esimerkiksi se, että jälkikeynesiläisyys ei käytä mikrotaloudellisia malleja sekä epäilykset jälkikeynesiläisten tutkijoiden koulutustasosta. Toisin sanoen sisältöjen sisään keskustelun aiheena on ollut metodologia ja muodollinen pätevyys. (Ahokas 2014.)

Sisällöllisempääkin kritiikkiä jälkikeynesiläisyydestä on silti esitetty. Esimerkiksi Miika Kabata ja Joel Kaitila (2014) ovat kritisoineet jälkikeynesiläisyyttä marxilaisen poliittisen taloustieteen näkökulmasta. Kabatan ja Kaitilan mukaan jälkikeynesiläisyydessä keskeistä on yritysten tuotannollinen toiminta sekä rahan luominen. Kabata ja Kaitila kuitenkin kritisoivat jälkikeynesiläisyyttä siitä, että se pysyttelee asioiden ilmenemismuodoissa niiden olemuksen sijaan. Tämän vuoksi jälkikeynesiläinen analyysi on Kabatan ja Kaitilan mukaan vaillinainen analysoidessaan esimerkiksi talouskriisien syitä ja vaikutuksia. Kabatan ja Kaitilan (2014) artikkelissa jälkikeynesiläistä taloustiedettä kritisoidaan: 1) taloudellisen arvon ja hintojen määräytymisen, 2) kapitalismin luonteen sekä 3) kapitalismin kriisitaipumusten näkökulmista. (mt. 67.)

Kun uusklassisessa taloustieteessä resurssien allokaatiota ohjaa hinnat, jälkikeynesiläisessä taloustieteessä hintojen tilalla on hyödykkeiden määrä. Tämän vuoksi tavaroilla on arvoa vain suhteessa rahaan. Jälkikeynesiläisen tarkastelutavan heikkous on Kabatan ja Kaitilan mukaan siinä, että taloutta ei analysoida tuottajien välisten suhteiden kokonaisuhteyden näkökulmasta, jolloin yleinen voittoasteen muutos ei sisälly jälkikeynesiläiseen analyysiin. Kabata ja Kaitila muistuttavatkin, että kapitalistiset tuottajat reagoivat tavaroiden kysynnän muutoksiin vain silloin, jos kysynnän muutos vaikuttaa myös voittojen määrään. (Kabata & Kaitila 2014, 70–71.)

Toiseksi puutteeksi mainitaan kapitalismin ymmärtäminen. Kabatan ja Kaitilan mukaan jälkikeynesiläinen käsitystapa, jossa kapitalismia käsitellään rahataloutena, on ”kapea ja harhaanjohtava”. Jälkikeynesiläinen taloustiede ei huomioi kapitalismin luokkaluonnetta, uusintamisen näkökulmaa, kapitalismin tapaa uusintaa yhteiskunnallisia suhteitaan, ristiriitaisia tavoitteita sekä globaalin kehityksen epätasaisuutta. (mt. 73–74.)

Kolmas puute liittyy kapitalismin kriisidynamiikkaan. Marxilaisesta näkökulmasta jälkikeynesiläinen näkemys kapitalismin ristiriitojen sopeuttamisesta on vain rajoitetusti perusteltu. Marxilaisesta näkökulmasta kriisit ovat kapitalismille väistämättömiä, kun taas jälkikeynesiläiset uskovat, että kapitalismin ristiriitoja voidaan hallinnoida ja sovitella. (Kabata & Kaitila 2014, 74–76.)

2.4 Keynesiläisyys Suomessa

Suomalaisessa talouspoliittisessa keskustelussa on omaksuttu käsitys, jonka mukaan suomalainen talouspolitiikka ei ole ollut keynesiläistä. Tämä kuitenkin riippuu siitä, miten keynesiläinen politiikka määritellään. Esimerkiksi Juhana Vartiainen ja Jukka Pekkarinen (1993) ovat määritelleet keynesiläisen politiikan vastasykliseksi suhdannevaihteluita tasoittavaksi finanssipolitiikaksi. Tämä kuvaus keynesiläisyydestä vastaa Keynesin tuotantoa ennen Yleistä teoriaa, mutta ei sen jälkeen. Yleisessä teoriassa ja myöhemmin Keynesin talouspoliittisissa suosituksissa meno- ja veroperusteiden muuttamisen sijaan korostui ennaltaehkäisevät julkiset ja puolijulkiset investoinnit, julkinen rahoitus ja matalat korot. (Ahokas 2016.)

Ahokkaan mukaan Vartiainesta ja Pekkarisesta poikkeavaa näkökulmaa on edustanut Juha Tarkka (1993). Tarkan mukaan keynesiläisyydellä on ollut vaikutusta suomalaiseen talouspolitiikkaan jo 1950-luvulta alkaen, jolloin Suomessa omaksuttiin matalaan korkotasoon perustuva teollistamis- ja kasvupolitiikka. Ahokkaan (2016) mukaan kuitenkin myöskään Tarkka ei ole arvioissaan täysin uskollinen Keynesin omille politiikkasuosituksille.

2.5 Yhteenveto: Jälkikeynesiläisyyden suhde uusklassiseen taloustieteeseen

Keynesiläisyyden historiaan liittyy olennaisesti uusklassisen taloustieteen kritiikki. Käytännön sovellukset talouspolitiikassa eivät kuitenkaan ole olleet Keynesille täysin uskollisia. Keynesin korostaman kokonaiskysynnän rinnalle liitettiin uusklassista mallintamista ja suuntausta kutsuttiin uusklassiseksi keynesiläisyydeksi. 1970-luvulta lähtien tämä sekamalli ja keynesiläisyys alkoi kuitenkin joutua epäsuosioon. Osittain reaktiona tälle uusklassisen keynesiläisyyden kriisille syntyi uuskeynesiläinen koulukunta, joka kuitenkin oli entistä vähemmän Keynesille uskollinen. Teoreettis-metodologisen kiistelyn seurauksena Keynesin viestille uskollinen ja erityisesti kokonaiskysyntää korostava koulukunta, joutui valtavirtaisen keskustelun ulkopuolelle, josta syntyi jälkikeynesiläinen koulukunta.

Jälkikeynesiläinen koulukunta määritellään erityisesti suhteessa sen eroavaisuuksiin uusklassista koulukuntaa kohtaan. Jälkikeynesiläisyys korostaa, että rahatalous eroaa vaihtokauppataloudesta ja että rahan kvantiteettiteoria pätee ainoastaan täystyöllisyystilanteessa. Näin uusklassinen teoria on pätevä vain poikkeustilanteessa. Jälkikeynesiläiselle teorialle on ominaista myös huomion kiinnittäminen investoimiseen. Jälkikeynesiläinen teoria ei katso, että säästäminen rahoittaisi investointeja tai että investointipäätökset riippuisivat vain taloudellisten toimijoiden rationaalisesta laskelmoinnista. Jälkikeynesiläiset hylkäävät myös uusklassiset työllisyysmallit ja katsovat että työllisyys määräytyy hyödykemarkkinoilla ja on riippuvainen kokonaiskysynnästä. Lisäksi jälkikeynesiläiset korostavat, että työttömyyttä voi esiintyä silloinkin, kun palkat joustaisivat vapaasti.

Jälkikeynesiläisen teorian ja uusklassisen taloustieteen eroavaisuudet eivät kuitenkaan vaikuta ainoastaan normatiivisiin politiikkasuosituksiin. Niillä on myös vaikutusta siihen, kuinka tulkitsemme historiaa, kuten tutkielman ensimmäisessä luvussa tuotiin esiin. Seuraavassa luvussa käydäänkin läpi EMU:n historiaa valtavirtaisesta, eli uusklassisesta näkökulmasta sekä jälkikeynesiläisestä näkökulmasta.

3. EMU:N HISTORIA

Kun analysoidaan EMU-keskustelua poliittisen talouden näkökulmasta, on tärkeää ymmärtää EMU:n historiallinen konteksti. Mistä tarve yhteiselle valuutalle on syntynyt ja miksi EMU:n säännöt ovat sellaisia kuin ne ovat?

Kuten mikään muukaan talousalue, ei EMU ole syntynyt poliittisessa tyhjiössä. Myös sen syntyyn ovat vaikuttaneet niin ideologiset erot kuin valtapoliittiset tekijät. Keskeisenä vaikuttimena on ollut Saksan ja Ranskan talouspolitiikan eroavaisuudet sekä muutokset Euroopan ja koko maailmanpolitiikan valuuttakurssijärjestelmissä.

Tulkinnat EMU:n historiallisesta taustasta eroavat kuitenkin toisistaan, kun tulkitsijana on valtavirtainen tai jälkikeynesiläinen tutkija. Tässä luvussa esitellään tätä eroa Sixten Korkmanin ja Lauri Holapan toimesta samalla kun käydään EMU:n syntyhistoriaa. Tämän jälkeen esitellään lyhyesti Suomen syitä hakea jäseneksi Euroopan yhteisöön (myöhemmin Euroopan unioniin).

3.1 Valtavirtainen näkemys EMU:n historiasta

Korkmanin arvioimat syyt euron synnylle liittyvät olennaisesti rahapolitiikkaan sekä integraatiopoliittisille tavoitteille. Ensinnäkin Korkmanin mukaan eurojärjestelmä juontaa juurensa eurooppalaisten mieltymykselle kiinteisiin valuuttakursseihin. Mieltymys kiinteisiin valuuttakursseihin johtuu ensimmäisen maailmansodan jälkeisistä hyperinflaation kokemuksista. Bretton Woods-järjestelmän, eli maailmanlaajuinen kiinteiden valuuttakurssien järjestelmän kaatuminen 1970-luvulla tarkoitti Euroopassa uutta kiinnostusta keskinäisiin kiinteisiin valuuttakursseihin. Nämä valuuttapoliittisen yhteistyön järjestelmät, valuuttakäärme ja Euroopan rahajärjestelmä EMS kuitenkin epäonnistuivat. Kun myös pääomaliikkeet ja EU:n sisämarkkinat vapautettiin, kiinnostus yhteistä valuuttaa kohtaan kasvoi, kun haluttiin samanaikaisesti suojautua pääomaliikkeiden vapauttamisen aiheuttamalta valuuttakurssikeinottelulta sekä täydentää sisämarkkinoita poistamalla valuuttariski ja valuutanvaihtokustannukset. (Korkman 2013, 23; 33–34.)

Kiinteiden valuuttakurssien lisäksi euron syntyäikoihin, akateemiset taloustieteilijät pitivät tärkeänä itsenäistä keskuspankkia ja asiantuntijoiden johtamaa teknokraattista rahapolitiikkaa. Korkman (2013) arvioi tämän juontavan juurensa uskomuksesta, jossa poliitikot tavoittelevat lyhyen aikavälin talouskasvua piittaamatta pidemmästä aikavälistä, joka kiihdyttää inflaatiota eikä paranna työllisyyttä tai talouskasvua pysyvästi.

Institutionaalisesti tärkeä askel ylikansalliselle rahapolitiikalle oli Korkmanin mukaan nk. Delorsin raportti. Raportissa keskuspankkien pääjohtajien komitea laati EU:n komission puheenjohtaja Jacques Delorsin johdolla raportin institutionaalisista ja teknisistä edellytyksistä yhteiselle rahalle. Korkmanin mukaan keskuspankkiirit, erityisesti Saksan keskuspankin *Bundesbankin*, johtajat saivat luonnostella raportista itselleen mieleisen. Tämän seurauksena raportissa hahmoteltiin Bundesbankia muistuttava Euroopan keskuspankki, joka olisi ”ainutlaatuisen riippumaton poliittisesta järjestelmästä”. Riippumattomuuden lisäksi Bundesbank oli tunnettu hintavakauden eli matalan inflaation tavoittelusta. Delorsin raportin ideat keskuspankista päätyivätkin muita esityksiä voimakkaammin Maastrichtin sopimukseen. (mt. 41–44.)

Rahapolitiikan lisäksi Korkman (2013) kiinnittää huomiota Euroopan integraation itseisarvoisuuteen poliitikkojen teksteissä ja puheissa. Euroopan teräs- ja hiiliyhteisön perustajat toivoivat näkevänsä tulevaisuudessa liittovaltiomuotoisen Euroopan Yhdysvallat. Useat vaikutusvaltaiset eurooppalaiset poliitikot kuten Saksan liittokanslerit Helmut Kohl ja Helmut Schmidt sekä Ranskan presidentti Giscard d’Estaing uskoivat, että yhteinen raha edistää Euroopan yhdentymistä sekä rauhaa. Korkman korostaa myös Berliinin muurin kaatumisen ja Saksan yhdentymisen merkitystä yhteiselle rahalle. Korkmanin mukaan erityisesti Ranskan Francois Mitterand ja Iso-Britannian Margaret Thatcher olivat huolissaan Saksan kasvavasta vaikutusvallasta. Mitterand ja Saksan Kohl sopivat Saksan luopuvan markasta ja sitoutuvan EMU:n myötä tiiviimpään eurooppalaiseen integraatioon. (mt. 42–43.)

Korkman (2013) myös mainitsee Saksan ja Ranskan poliittisen ja taloudellisen eliitin erimielisyydet, jotka vaikuttivat EMU:n syntyyn. Hänen mukaansa saksalaiset korostavat sääntöjä ja vakautta, kun taas ranskalaiset tilannekohtaista harkintaa ja joustavuutta parhaan mahdollisen ratkaisun löytämiseksi. Lisäksi ranskalaiset eivät olleet valmiita luovuttamaan merkittävää kansallista budjettivaltaa EU:lle, kun taas saksalaiset kannattivat Saksan liittovaltion kaltaista järjestelmää, jossa merkittävä budjettivalta on liittovaltiosalla. Tämän seurauksena Saksa sai itsenäisen keskuspankin ja Ranska onnistui vesittämään finanssipolitiikan kireyttä. (mt. 56–57.)

3.2 Jälkikeynesiläinen tulkinta EMU:n historiasta

Hiukan erilaisen historia-analyysin esittää jälkikeynesiläinen tutkija Lauri Holappa. Korkmanin ja Holapan analyysit eivät sinänsä ole ristiriidassa keskenään, mutta niiden

painotukset ja sanavalinnat vaihtelevat huomattavasti. Holappa (2016) korostaa huomattavasti Korkmania enemmän Saksan ja Ranskan historiallista kamppailua sekä talouspolitiikan eroja kysynnänsäätelyssä. Kun Korkman kuvaa Saksan sääntöuskovaisena ja Ranskaa joustavampana, Holappa kuvaa Saksaa vakaan rahapolitiikan, alhaisen inflaation, kustannuskilpailukyvyyn ja kilpailullisten markkinoiden maaksi. Ranskaa taas kuvataan suunnittelun, kysynnänsäätelyn ja julkisten investointien maaksi. Kyse ei siis niinkään ole suhtautumisesta sääntöihin kuin suhtautumisesta kysynnänsäätelyyn ja inflaatioon. (mt. 12.)

Holappa (2016) myös avaa Korkmania enemmän Ranskan ja Saksan historiallisten kiistojen taustoja. Holapan mukaan Ranskan toisen maailmansodan jälkeistä politiikkaa määrittivät valtiojohtoinen jälleenrakentaminen, kun talous oli sodan vuoksi rapautunut eikä suurten investointien toteuttaminen yksityisellä rahalla ollut realistista. Holappa kuvaa järjestelmää markkinatalouden ja suunnitelmatalouden hybridiksi, jossa talousjärjestelmä toimi pääosin markkinaehtoisesti, mutta valtio ohjaili ja vakautti sitä interventioillaan. Talousteoreettisesti Ranska sovelsi erityisesti J.M. Keynesin ideoita, jotka olivat uusklassista taloustiedettä suopeampia luoton säännöstely, julkisiin investointeihin ja kysynnänsäätelylle. Kysynnänsäätely olikin Ranskassa hintavakautta ja budjettitasapainoa tärkeämpiä tavoitteita. Kotimaiseen tuotantoon ja kysyntään nojaava politiikka aiheutti kuitenkin paineita Ranskan valuuttakurssille, sillä kotimaisen kysynnän kasvaessa ulkomaista kysyntää nopeammin vaihtotase ja tätä kautta myös valuuttakurssi heikentyivät. (mt. 12–13.)

Länsi-Saksassa taas pelättiin Ranskan kaltaista keskitettyä politiikkaa, sillä sen arveltiin johtaneen natsien valtaannousuun. Länsi-Saksa luottikin keynesiläisyyden sijaan ordoliberalismia, jossa instituutiot ja valtaresurssit jaettiin tarkasti. Itsenäinen keskuspankki vastasi rahapolitiikan hintavakaudesta, hallitus finanssipolitiikasta budjettitasapainon rajoissa ja työmarkkinajärjestöt maltillisesta palkkatasosta. Tasapainotetun budjetin ja hintavakauden tavoitteiden vuoksi Saksa ei voinut turvautua merkittävään kotimaiseen kysyntään, vaan sen oli haettava sitä ulkomailta. (Holappa 2016, 13–14.)

Sekä Ranskan että Saksan strategia oli tahoillaan menestyksekkäs, molempien maiden talouskasvu oli 1950-luvulla vahvaa ja työttömyys alhaista. Ranskan nojatessa kotimaiseen kysyntään ja Saksan vientikysyntään, heidän suhteensa Euroopan integraatioon kuitenkin vaihteli. Ranska ei halunnut antaa talouspoliittista valtaa ylikansalliselle tasolle, mutta valuuttakurssin heikentyessä pyrki edistämään eurooppalaisia valuuttakursseja ja kaupan epätasapainoja vakauttavia ratkaisuja. Saksa taas oli suopea Euroopan taloudelliselle

integraatiolle, mutta ei halunnut joutua rahoittamaan muiden maiden alijäämiä. Yhteisen talous- ja rahaliiton rakentaminen 1960- ja 1970-luvuilla kaatuikin toistuvasti Ranskan ja Saksan erimielisyyksiin. Ranska ei ollut halukas järjestelmiin, jotka rajaisivat sen finanssipoliittista liikkumatilaa, eli kysynnänsäätelyä. Saksa taas ei suostunut järjestelmiin, jossa se joutuisi rahoittamaan muiden maiden alijäämiä, vaan vaati tiukkaa finanssipoliittikkaa. (Holappa 2016, 14–16.)

Ranskan kanta talouspolitiikkaan ja Euroopan integraatioon kuitenkin muuttui 1980-luvulla. 1981 sosialistit voittivat Ranskassa sekä presidentin- että parlamenttivaalit ja Ranskassa alettiin Francois Mitterrandin johdolla toteuttamaan entistä voimakkaammin keynesiläistä suunnittelupoliittikkaa, johon kuuluivat laajat investoinnit, kansallistamiset, minimipalkkojen nostaminen ja verojen kevennykset. Alun menestyksen jälkeen Ranskan vaihtotase kuitenkin heikkeni, kun muiden maiden kysyntä ei kasvanut Ranskan tahtia ja tuonti oli vientiä voimakkaampaa. Vaihtotaseen heikkenemisen aiheuttama sijoittajapaniikki aiheutti frangin vaihtokurssin heikentymisen ja yli kymmenen prosentin inflaation. Frangia jouduttiin tämän vuoksi devalvoimaan useasti, jolloin sen houkuttelevuus sijoittajien silmissä heikkeni ja arvo laski entisestään. Samaan aikaan Ranska kuului em. EMS-järjestelmään, joka perustui kiinteille, mutta muutettaville valuuttakursseille. Holapan mukaan Ranska oli tilanteessa, jossa se olisi voinut kasvattaa talouspoliittista liikkumavaraansa eroamalla EMS-järjestelmästä ja lisäämällä pääomasäätelyä. Riskinä olisi kuitenkin ollut Holapan arvion mukaan suistuminen Euroopan taloudellisesta integraatiosta. Keynesiläisyyden suosio hiipui myös talousteoreettisesti Milton Friedmanin ja Robert Lucasin johtaman ortodoksisen vallankumouksen myötä, jonka vuoksi talouskurin kannattajat olivat etulyöntiasemassa myös Mitterrandin hallinnossa. (Holappa 2016, 16–17.)

Näiden tekijöiden seurauksena Ranska päätyi tekemään talouspolitiikassaan U-käännöksen luopuen voimakkaasta kysynnänsäätelystä ja keskittyen vientivetoiseen talouspolitiikkaan, budjettitasapainoon ja avoimiin rahoitusmarkkinoihin. Mitterrand kuitenkin uskoi, että vaikka keynesiläinen politiikka ei onnistunut globalisoituneessa taloudessa yhden maan tasolla, olisi talouskurille vaihtoehtoja Euroopan tasolla. Mitterrand alkoikin tukemaan Euroopan taloudellista integraatiota, sillä hän uskoi, että tärkeintä olisi luoda puitteet ja instituutiot, joilla globaalia taloutta voitaisiin säädellä myöhemmin. Näin välittömistä säännöistä voitaisiin joustaa. (Holappa 2016, 17–18.)

1988 Mitterrand ja Saksan Helmut Kohl sopivat talous- ja rahaliiton perustamisesta ja EMU:a ryhtyi valmistelemaan em. Jacques Delorsin komitea. Ranska taipui lähes kaikkiin Saksan ehtoihin, sillä Saksan markan ollessa vahva, sillä ei ollut tarvetta edistää talous- ja rahaliittoa, kun Ranskalle liitto oli välttämätön. Ranska ei saanut tavoitteitaan läpi myöskään Maastrichtin sopimuksen neuvotteluissa, vaan EKP erotettiin kaikesta poliittisesta ohjauksesta, sen ainoaksi tavoitteeksi nostettiin hintavakauden ylläpitäminen ja keskuspankkirahoitus jäsenmaille kiellettiin. (Holappa 2016, 18–19.)

3.2 Suomen EU-jäsenyys

EMU:n syntyhistoriaan liittyy talouspoliittisten traditioiden kamppailu ja taloustieteelliset hegemoniat. EMU:n syntyhistoria ei kuitenkaan vielä täysin selitä sitä miksi Suomessa haluttiin liittyä talous- ja rahaliittoon, etenkin kun muissa pohjoismaissa näin ei toimittu. Seuraavaksi käydäänkin lyhyesti läpi Suomen erityisiä syitä liittyä mukaan Euroopan integraatioon, jonka jälkeen siirrytään itse EMU-keskusteluun.

Seppo Tiihosen mukaan Suomessa Euroopan yhteisöä, EY:tä (myöhemmin Euroopan unioni, eli EU) ja Euroopan talous- ja rahaliitto EMU:a koskevan keskustelun merkittävä alku ajoittuu samalle ajalle kuin 1990-luvun lama ja Euroopan integraatio Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen. Vielä 1987, ETY:n rahaliittopyrkimysten aikaan, ei Suomen hallituksella ollut kantaa integraatiosta. Hallitus kuitenkin antoi vuosina 1988–1990 eduskunnalle kolme selvitystä integraation etenemisestä, syynä esimerkiksi Itävallan jättämä jäsenhakemus EY:lle sekä talous- ja rahaliiton valmistelun nopea eteneminen. Avointa käsittelyä kuitenkin vaikeutti Tiihosen mukaan ulkopoliittinen varovaisuus Neuvostoliittoa kohtaan sekä YYA-sopimus. Esimerkiksi Holkerin hallituksen ministerit eivät ottaneet julkisesti kantaa EY:ön liittymisen puolesta, vaikka monet poliitikot olivat tätä esittäneet. Tästä huolimatta Suomi kuitenkin osallistui vuodesta 1989 alkaen EY:n kanssa neuvotteluihin Euroopan talousalue ETA:n muodostamisesta. (Tiihonen, 17–18.)

Vuonna 1991, Esko Ahon hallituksen tultua valtaan, Suomessa myönnettiin ja tunnistettiin alkanut talouskriisi. Tiihosen (2014, 18) sanoin hallitus ”käynnisti julkisen talouden korjaustoimenpiteet”. Käytännössä hallitusohjelmassa (Valtioneuvosto 1991) pyrittiin julkisen talouden säästöihin, työvoimakustannusten madaltamiseen sekä rakenteellisiin uudistuksiin. Lisäksi tavoiteltiin vakaata valuuttaa ja kohtuullista korkotasoa. Joka tapauksessa työttömyys nousi ja vienti romahti. Tämän seurauksena hallitus päätti

devalvoida Suomen markkan. Lisäksi vuonna 1991 Neuvostoliitto romahti, YYA-sopimus irtisanottiin ja Ruotsi jätti EY:n jäsenhakemuksen. (Tiihonen 2014, 18.)

Ahon hallituksen aikaan myös EY-jäsenyyttä tukevien puheenvuorojen määrä kasvoi. Esimerkiksi ulkoasiainvaliokunnan puheenjohtajan Pertti Paasio ilmoitti välittömästi hallituksen muodostamisen jälkeen, että Suomen olisi varauduttava EY-jäsenyyden hakemiseen. Tästäkään huolimatta Ahon hallitus ei ottanut virallista kantaa EY-jäsenyydestä kuin vasta keväällä 1992. Valtion virallisen linjan pidättyväisyydestä huolimatta lehdistö ja asiantuntijat kuitenkin seurasivat EY-keskustelua, etenkin sen perussopimuksen uudistustyötä. Tämä uudistustyö johti joulukuussa 1991 Maastrichtin sopimukseen. (Tiihonen 2014, 18–19.)

Eduskunnan avajaisissa 1992 tasavallan presidentti ilmoitti Suomen tavoittelevan EY:n jäsenyyttä. Jäsenyyden haun syyksi presidentti Koivisto ilmoitti sen, että ulkomaankaupasta riippuvaisen Suomen kannattaa olla siellä missä Suomea koskevia päätöksiä tehdään. Maaliskuussa Suomen eduskunta päätti hakea EY-jäsenyyttä. Samana päivänä presidentti Koivisto päätti jäsenyyshakemuksen jättämisestä. Tästä alkoi lopullinen valmistelu. Lokakuussa Koivisto ilmoitti Bruggessa pitämässään puheessa, että Suomi hyväksyy Maastrichtin sopimuksen ja tavoittelee talous- ja rahaliiton jäsenyyttä. Myöhemmin Koivisto kuitenkin myönsi, että taloudellinen puoli oli hakemisessa sekundääristä turvallisuuspolitiikkaan nähden. (Tiihonen 2014, 22–24.)

3.3 Kohti EMU-keskustelua

Suomen kiinnostus Euroopan integraatioon kasvoi huomattavasti Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen 1990-luvun alussa. Samalla EMU eteni vauhdilla Euroopassa, Suomen naapurissa Ruotsi pohti myös EU-jäsenyyttä ja talouspolitiikkaamme leimasi julkisen talouden leikkaukset.

Näistä lähtökohdista Suomessa aloitettiin talouspoliittinen keskustelu EMU-jäsenyydestä. Vaikka edellä tuotiin esiin esimerkiksi Koiviston pitäneen taloudellisia syitä sekundäärisinä, oli keskustelu ainakin määrällisesti runsasta. Tämä voidaan havaita seuraavassa luvussa, jossa esitellään suomalaista talouspoliittista keskustelua EMU-jäsenyyttä koskien 1990-luvun alusta eurovaluutan käyttöönottoon.

4. SUOMALAINEN EMU-KESKUSTELU ENNEN EURON KÄYTTÖÖNOTTOA

Tässä luvussa käydään läpi suomalaista EMU-keskustelua 1990-luvulla. Keskustelua edustavat eri hallinnonalojen, valiokuntien, ministeriöiden, valtioneuvoston ja tutkimuslaitosten raportit, selvitykset ja mietinnöt sekä yksittäisten poliitikkojen, virkamiesten ja tutkijoiden puheenvuorot julkisuudessa ja Kansantaloudellisessa aikakauskirjassa.

Apuna näiden lähteiden löytämiseen olen käyttänyt Seppo Tiihosen (2014) kirjoittamaa ja Valtiovarainministeriön julkaisemaa *Tietoisuus talous- ja rahaliiton riskeistä*. Tiihonen on selvittänyt ja analysoinut EMU-keskustelua 1990-luvulla hallituksen virallisten esitysten, hallituksen tilaamien virallisten selvitysten sekä eduskunnan valiokuntien antamien lausuntojen ja mietintöjen pohjalta. Lisäksi Tiihonen käsittelee samana aikakautena käytyä akateemista keskustelua, erityisesti Kansantaloudellisessa aikakauskirjassa. Tiihosen julkaisun avulla on mahdollista löytää useita mielenkiintoisia aikalaislähteitä. Tiihosen tekstin lisäksi olen hakenut aineistoa Kansantaloudellisen aikakauskirjan arkistosta sekä Eduskunnan kirjaston tietokannasta hakusanoilla ”EMU” ja ”euro”.

Aineistossa esitellään EMU-keskustelun argumentteja ja tiedollista pohjaa siinä elimessä, joka asiasta viime kädessä päätti, eli eduskunnassa. Lisäksi esitellään asiaa valmistelleiden elimien eli hallituksen ja ministeriöiden argumentteja. Aineistoa analysoidaan jälkikeynesiläisen talousteorian valossa, jolloin voidaan tutkia uusklassisen taloustieteen oletusten esiintymistä ja niiden vaikutusta keskusteluun.

4.1 VATT avaa keskustelun ja saa kritiikkiä

Ensimmäinen merkittävä talouspoliittinen selvitys eurojäsenyydestä oli silloisen Ulkoministeriön valtiosihteerin Martti Ahtisaaren Valtion taloudelliselta tutkimuskeskukselta eli VATT:lta tilaama selvitys ETA-sopimuksen ja EY-jäsenyyden taloudellisista vaikutuksista. Selvitystä johti Reino Hjerppe. Selvitys tilattiin syksyllä 1991 ja se valmistui 9. tammikuuta 1992. Tätä voidaan pitää varsin nopeana aikatauluna, jota perusteltiin Ruotsin jo jättämällä jäsenhakemuksella sekä EY:n poikkeuksellisen voimakkailla integraatiopyrkimyksillä. Tämä kuitenkin tarkoitti sitä, että selvitystä ei ollut mahdollista teettää erityisen perusteellisena. Näin VATT luotti analyysissaan aikaisempaan

tutkimukseen sekä omiin taloudellisiin malleihin, jolloin vaikutusarviot jäivät yleisiksi. Lisäksi selvitystyön aikana Maastrichtin sopimuksen neuvottelut olivat kesken, joka myös hankaloitti rahaliiton vaikutusten arviointia ja sen toiminnalliset sekä rakenteelliset riskit jäivät arvioimatta. (Tiihonen 2014, 18–21.)

VATT jakoi selvityksen keskeisimmät tulokset talouspolitiikan koordinointiin, rahapolitiikkaan, tulliliittoon, maatalouspolitiikkaan, verotukseen sekä kansantalouteen. VATT on myös eritellyt vaikutuksia pelkälle ETA-jäsenyydelle. Seuraavassa esitellään kuitenkin nimenomaan vaikutuksia sekä ETA- että EY-jäsenyydelle. Tämä valintakriteeri johtuu siitä, että tutkimuksessa on keskitytty nimenomaan rahaliiton vaikutuksiin eikä ainoastaan talousalueeseen liittymisen vaikutuksiin. Olennaista on huomioida, että jo tässä vaiheessa VATT arvioi täysin oikein EY-jäsenyyden lopullisessa vaiheessa tarkoittavan yhteistä keskuspankkia sekä yhteistä rahaa.

Talouspolitiikan koordinaation uskottiin syvenevän. VATT osasi odottaa, että EU:lta tulee yksittäisiä jäsenmaita koskevia talouspoliittisia suosituksia. Nykyään nämä suositukset tunnetaan Eurooppalaisen ohjauksjakson nimellä. Jälkikäteen voidaan siis sanoa, että tältä osin selvityksen ennustus osui oikeaan. (VATT 1992, 2.)

Rahapolitiikassa VATT uskoi Suomen sitoutuvan valuuttakurssimekanismiin ERM:iin, jolloin Suomi olisi mukana myös EMU:n rakentamisessa eikä pystyisi itse määrittelemään markan arvoa. VATT myös uskoi, että mahdollinen rahaliittoon liittyminen “edellyttää kuitenkin talouspolitiikalta huomattavaa kurinalaisuutta”. (VATT 1992, 3.)

VATT avasi tarkemmin kurinalaisuutta selvityksen loppupuolella:

”Euroopan keskuspankkijärjestelmän ja yhteisen keskuspankin perustaminen edellyttää jäsenmaiden budjettipolitiikalta kurinalaisuutta jottei inflatoriseen budjettivajausten keskuspankkirahoitukseen tarvitsisi turvautua. [...]

Suomessa julkisen sektorin velkaantuminen ei ole tähän saakka muodostanut ongelmaa muun muassa siitä syystä, ettei valtion menoja voida rahoittaa keskuspankista.” (VATT 1992, 61.)

Kuten tutkielman teoriaosuudessa luvussa 2.2.1 mainitaan, jälkikeynesiläisessä analyysissä keskuspankkirahoitus ei ole sen inflatorisempaa kuin luottomarkkinoilta hankittu rahoitus. Tämän vuoksi rahapoliittinen suvereenius - jossa oma keskuspankki on ratkaisevassa roolissa - takaa teoriassa rajattoman mahdollisuuden kuluttaa. Rahapoliittisen suvereniteetin

luovuttaneet valtiot taas voivat ajautua velkakriisiin, joka laskee niiden talouspoliittista liikkumatilaa.

Kuitenkin VATT:n selvityksessä keskuspankkirahoitusta on selvästi pidetty inflatorisena. Tämä taas automaattisesti vaikuttaa siihen, että rahapoliittisen suvereniteetin menetystä ei ole pidetty valtion kulujen rahoituksen kannalta erityisen kohtalokkaana asiana. Edelleen tällä on ollut vaikutuksensa siihen, että rahaliiton jäsenyyteen on suhtauduttu suopeammin kuin sellaisessa analyysikehikossa, jossa keskuspankkirahoitus tarjoaisi rajattoman mahdollisuuden kuluttaa.

Uusklassinen käsitys rahasta toistuu myös myöhemmin, kun VATT mainitsi kiinteän valuuttakurssimekanismin hyödyiksi hintavakauden, jonka katsottiin parhaiten turvaavan kasvun ja työllisyyden (VATT 1992, 72). Myös tässä näkemyksessä korostuu pelko inflaatiosta valtion kulutusmahdollisuuksien kustannuksella. Kiinteä valuuttakurssimekanismi jo itsessään vaatii valuuttareservjä ja jalometallivarantoja valuuttakurssitavoitteen ylläpitämiseksi ja sen kulutus ja finanssipoliittiset mahdollisuudet ovat näin rajatut suhteessa kelluvaan valuuttakurssiin. Kuitenkin EMU:n tapauksessa kiinteä valuuttakurssi on tarkoittanut vielä omasta valuutasta ja liikkeellelaskuoikeudesta luopumista, on euroreservit hankittava verottamalla tai yksityisiltä rahoitusmarkkinoilta (Ahokas & Holappa 2014, 288).

Tiivistetysti, VATT:n selvitys ei ole ollut erityisen huolissaan julkisen kulutuksen mahdollisuuksien rajaamisesta kiinteällä valuuttakurssilla, sillä selvityksen tekijät ovat uskoneet keskuspankkirahoituksen tarkoittavan automaattisesti inflaatiota.

Jälkikäteen voidaan silti todeta, että ennuste kurinalaisesta talouspolitiikasta osui monessa mielessä oikeaan. Jäsenmaiden talouspolitiikkaa on käytännössä suitsittu EU:n alijäämää ja velkaantumista koskevilla säännöillä (Miettinen 2019). Toisaalta koronapandemian aikana talouskurisäännöt ovat pistetty toistaiseksi jäähyllä. Omalta osaltaan tilannetta mutkistaa myös EKP:n tukitoimet eurokriisin ja koronapandemian yhteydessä. EKP on ostanut jäsenmaiden velkakirjoja nk. jälkimarkkinoilta, joka käytännössä on jäsenmaiden julkisen talouden rahoittamista. EU:lla on myös ollut yhteinen elpymispaketti, jossa on yhteisen finanssipoliitiikan piirteitä. Toistaiseksi elpymispaketti on ollut kertaluontoinen, mutta erityisesti sen kriitikot ovat arvelleet siitä tulevan pysyvämpi mekanismi euroalueelle (esim. Malinen 2021.)

VATT uskoi rahaliitolla olevan myönteisiä vaikutuksia myös valuuttakurssiepävarmuuksien poistumisen, maksujärjestelmien yksinkertaistumisen, korkotason yhtäläistymisen sekä EU:n sisäisen vaihtotaserajoituksen merkityksen menetyksen muodossa. Lisäksi uskottiin investointien lisääntyvän korkotason alenemisen vuoksi. Haittana nähtiin se, että alueelliset erot ja myös Suomen hintakilpailukyky eivät enää tasoitu valuuttakurssien muutoksilla, vaan näitä eroja on kompensoitava hinta- ja palkkajoustolla sekä kansallisella finanssipolitiikalla. Vaatimus joustoista kiristyy myös siksi, että kieli- ja kulttuurieroista johtuen työvoiman liikkuvuuden uskottiin olevan rajoittunutta, vaikka liikkuvuuden tekniset rajoitteet oli poistettu. (VATT 1992, 3.)

Hinta- ja palkkajoustojen suhteen selvityksen voidaan katsoa osuneen maaliin. Esimerkiksi kilpailukyky sopimuksen yhteydessä on tuotu esiin euron vaikutus ja se, että Suomen hintakilpailukyky ei parane valuuttakurssia muuttamalla (Koski 2016; Hurri 2019). Selvitys siis aivan oikein ennusti, että palkkojen ja työehtojen tulee joustaa yhteisessä valuuttakurssissa.

Korkotason suhteen tilanne on ollut monimutkaisempi. Jäsenmaiden korkotason yhtäläisyys on heilahdellut erityisesti eurokriisin tiukimpina aikoina. Silloin kriisimaiden korkotaso on ollut huomattavasti muita jäsenmaita korkeampi. Toisaalta EKP:n toimilla on ollut korkotasoihin konvergoiva vaikutus. Korkotasoa on myös ylipäätään pidetty hyvin matalana EKP:n toimilla. (Afonso et al. 2019.)

Tulliliiton, eli EY:n yhteisen ulkotullin, uskottiin lisäävän alueen sisäistä kauppaa. Vaikka tämä kaupan lisääntyminen nähtiin tapahtuvan osittain tulliliiton ulkopuolisen kaupan kustannuksella, ei merkittävää syrjivää vaikutusta uskottu olevan, lukuun ottamatta maataloustuotteita. ETA-sopimuksen vaikutusten uskottiin olevan samankaltaisia. (VATT 1992, 3–4.)

Verotukselle uskottiin tulevan harmonisointipaineita yhtiö- sekä arvonlisäverotuksessa, mutta ei henkilöverotuksessa. Valmisteverojen harmonisoinnin vuoksi valmisteverotulojen pelättiin laskevan. VATT kuitenkin uskoi näiden menetysten kompensoituvan pitkällä aikavälillä jäsenyyden aiheuttaman mahdollisen talouskasvun seurauksena. (VATT 1992, 4.)

Kansantaloudellisessa arvioinnissa VATT käytti valtiovarainministeriön kokonaistaloudellista KESSU-mallia. VATT:n mukaan malli soveltui lähinnä keskipitkän

aikavälin tarkasteluun. Neljä taustaoletusta mallin pohjalla olivat maatalouden tuottajahintojen sopeutuminen, kilpailun tehostuminen, korkojen aleneminen sekä välillisen verotuksen harmonisointi. Lisäksi malli oletti, että ympäristöverotusta ei oteta huomioon ja ettei työvoiman tarjonta aseta esteitä reaalipalkkojen ennallaan pysymiselle. Tällä tarkoitettiin sitä, että työvoiman tarjonta olisi EY-jäsenyyden aiheuttaman vapaan liikkuvuuden vuoksi suurta, joka vähentäisi painetta palkankorotuksille ja näin suuremmille tuotantokustannuksille. (VATT 1992, 4–5, 75–81.)

VATT kuitenkin myönsi, että tämä oletus vaatisi suurempaa työvoiman liikkuvuutta kuin sen laskelmissa oletettiin. Mikäli liikkuvuus ei kasvaisi ja reaalipalkkoille tulisi kasvupaineita tämän vuoksi, tuotanto pienenesi ja kulutuskysynnän merkitys korostuisi suhteessa investointeihin. Pitkän aikavälin muutoksia, kuten EMU:n vaikutusta taloudenpitäjien käyttäytymiseen tai tulliliiton aiheuttamia, sektorikohtaisia muutoksia ei mallilla pystynyt analysoimaan. Olettamusten pohjalta VATT uskoi pitkällä aikavälillä EY-jäsenyyden – verrattuna ETA-jäsenyyteen – kasvattavan bruttokansantuotetta lähes kahdeksalla prosentilla, laskevan hintatasoa, lisäävän työpaikkojen määrää jopa sadalla tuhannella sekä parantavan vaihtotasetta 10 miljardilla markalla. (VATT 1992, 5; 75–77.)

EY-jäsenyyden myötä toteutuvien ulkomaisten pääomaliikkeiden liberalisoinnin uskottiin tukevan psykologisella tasolla monikansallisten yritysten etabloitumista Suomeen. Vaikka pääomamarkkinoita oli jo huomattavasti vapautettu, ulkomaalaisten omistusoikeus oli kuitenkin ollut rajoitettua. Lisäksi yritykset olivat ilmoittaneet investoivansa ulkomaille [Suomen sijaan] varmistuakseen pääsystä EY:n markkinoille, kun Suomen kanta jäsenyydestä vielä oli epävarma. Lisäksi EY-jäsenyyden myös uskottiin houkuttelevan Suomeen investointeja EY:n sisältä ja ulkopuolelta. (VATT 1992, 74.)

Finanssipolitiikan suhteen VATT korosti oikea-aikaisuutta ja rajoitteita. Reaktiivisen budjettipolitiikan tarpeen uskottiin kasvavan, mutta käyttömahdollisuuksien pienenevän. Aktiivinen kysynnänsäätelypolitiikka nähtiin ylipäänsä huonona tai hyvänä politiikkatoimena tilanteesta riippuen. Kun valuuttakurssit eivät joustaa, vajaatyöllisyystilanteessa kysyntää ja budjetin alijäämää tulisi selvityksen mukaan lisätä menoja kasvattamalla tai verotusta keventämällä. Korkeasuhdanteessa taas tulisi toimia päinvastoin, menoja vähentämällä tai verotusta kiristämällä. Tällaisen kysynnänsäätelypolitiikan katsottiin kuitenkin olevan haitallista, mikäli kansantalous olisi

kohdannut pysyvän shokin, kuten idänkaupan tyrehtymisen, sillä se estäisi reaalityalouden sopeutumisen tilanteeseen. (VATT 1992, 71–74.)

VATT:n toivoman oikeanlaisen elvyttävän finanssipolitiikan, eli sellaisen, jossa shokki on maakohtainen ja tilapäinen, tarpeen uskottiin vähenevän, sillä integraation syventyessä maakohtaisten shokkien määrän uskottiin laskevan. Suhdanteita tasaavan finanssipolitiikan pitäisi siis olla VATT:n mukaan rahaliiton tasolla koordinoitu. Yksin Suomessa toteutetun elvytyspolitiikan hyötyjen uskottiin valuvan ulkomaille ja kustannusten pysyvän Suomessa. Toisaalta VATT muistutti Suomen talouden yksipuolisuudesta, eli metsäteollisuudesta ja sen kannattavuuden voimakkaasta vaihtelusta, jonka vuoksi suhdanteita tasaava finanssipolitiikka ja metsäalan subventoiminen voisi olla järkevää. Tämän kuitenkin pelättiin tulkittavan kilpailijamaissa protektionismiksi ja katsottiin, että tuotantoteijöiden hintojen sopeutuminen markkinoihin on parempi keino parantaa metsäteollisuuden kannattavuusmuutoksia. Ylipäätään pysyvään shokkiin, kuten öljyn hinnan nousuun tai itäviennin tyrehtymiseen, finanssipolitiikan katsottiin olevan väärä keino, sillä se estäisi tarvittavan reaalityalouden sopeutumisen ja hidastaisi sopeutumisprosessia. (VATT 1992, 71–74.)

Finanssipolitiikan suhteen raportti siis noudatteli uuskeynesiläistä ajattelua, jossa hyväksytään kysynnänsäätely talouden tasapainottamiseksi lyhyellä aikavälillä. Tämä voi johtua raportissa mainituista tilapäisistä shokeista tai jonkin toimialan heikosta suhdannetilanteesta. Uuskeynesiläiset uskovat kuitenkin Sayn lakiin, eli siihen että pitkällä aikavälillä tarjonta luo oman kysyntänsä ja kokonaistuotanto riippuu työn tarjonnasta ja tuottavuudesta (Ahokas & Holappa 2014, 369–370). Tämä ajattelu näkyy myös VATT:n raportissa siltä osin, että elvytystä pidettiin tärkeänä vain tilapäisissä shokeissa. Sen sijaan pidempiaikaisessa kysynnän hyytymisessä korostettiin tarjontateijöiden sopeutumista (VATT 1992, 72–74).

Suhtautumisella kysynnänsäätelyyn on lopulta merkitystä myös siihen, pidetäänkö eurojäsenyyttä toivottavana vai epätoivottavana. Jälkikeynesiläisestä näkökulmasta raportissa VATT on aivan oikein tunnistettu finanssipolitiikan merkitys kokonaiskysynnän kannalta lyhyellä aikavälillä. Niin ikään raportissa on tunnistettu aivan oikein, että finanssipolitiikan käyttömahdollisuudet ovat rajalliset julkista taloutta koskevien velka- ja alijäämäsääntöjen vuoksi. Kuitenkin uuskeynesiläiselle ajattelulle tyypillisesti pidempiaikaiseen kysyntäshokkiin tarjotaan ratkaisuksi tarjontapuolen rakenteellisia

uudistuksia aktiivisemmän finanssipolitiikan sijaan. Finanssipolitiikan merkitystä kysynnälle myös pysyvissä shokeissa ei raportissa tunnustettu, eikä siinä myöskään noussut esiin huolta siitä, että EMU ajautuisi pysyvään kysyntäkriisiin finanssipoliittisten työkalujen puutteen tai rajoittamisen vuoksi.

Jälkikeynesiläisestä näkökulmasta euroalueen hitaan kasvun keskeisiä syitä olivat kuitenkin juuri puuttuva EMU-tason finanssipolitiikka sekä jäsenmaiden julkista velkaantumista rajoittavat säännöt (Mitchell 2015, 12). Vaikka talouskurisäännöt on myöhemmin laitettu koronapandemian vuoksi toistaiseksi jäähyllä ja EU on sopinut finanssipoliittinen työkalusta elpymisrahastosta, on huoli riittämättömästä elvytyksestä säilynyt etenkin poliittisen talouden tutkijoiden toimesta. Esimerkiksi Antti Ronkaisen (2021) mukaan riittämätön finanssipoliittinen kapasiteetti antaa etua EU:n kilpailijoille, kuten USA:lle.

Tutkija Pertti Haaparanta kritisoi VATT:n raporttia Kansantaloudellisessa aikakauskirjassa puutteelliseksi ja yksisilmäiseksi. Hänen mukaansa selvityksen ongelma on ajanpuutteen lisäksi KESSU-mallin sopimattomuus yhdentymisen vaikutusten selvittämiseksi. KESSU-mallin puutteellisuus koskee integraation vaikutusta toimialojen kilpailuun ja tuottavuuteen, vaikka VATT:n raportin mukaan integraation suurimmat edut perustuvat juuri tuottavuuden paranemiseen. Raportin suurimmaksi ongelmaksi Haaparanta näkee sen, että siinä esitellyt EY:ön liittymisen edut ovat saavutettavissa pelkällä ETA-jäsenyydellä tai kokonaan EY:n ulkopuolella. Haaparanta kritisoi suomalaista EY-keskustelua ylipäänsä siitä, että EY:n ulkopuolella olemisen vaihtoehtoa ei arvioida riittävän hyvin. (Haaparanta 1992.)

Haaparanta (1992) kritisoi myös oletuksia siitä, että markkinoiden yhentyminen ja kilpailun kasvu laskisivat hintoja ja kaupan esteiden purkaminen kiristäisi kilpailua. Myös oletus paremmasta kilpailukyvyistä saa kritiikkiä. Haaparannan mukaan integraation hyödyt eivät voi olla yhteydessä kilpailukyvyyn hyötyihin, sillä kaikkien suhteellinen kilpailukyky ei voi kasvaa yhtäaikaisesti. Lisäksi ei ole olemassa erityistä syytä miksi juuri Suomen kilpailukyky kasvaisi muiden maiden kustannuksella. Haaparannan mukaan VATT:n selvityksen tuloksien olisikin pitänyt tarkkojen laskelmien sijaan olla periaatteellisempia ja koskea esimerkiksi naisten työmarkkina-asemaa tai sosiaaliturvan rahoitusta. (mt.)

Haaparannan (1992) artikkeli on keskittynyt erityisesti tuottavuuteen sekä kauppateoriaan. Siinä ei oteta kantaa finanssipolitiikkaan, kiinteään eikä kelluvaan valuuttakurssin vaikutuksiin tai keskuspankkiin. Poliittisen talouden näkökulmasta Haaparannan kritiikki ekonometriselle mallinnukselle on kuitenkin kiinnostavaa.

”Mikään ei liene vastaa paremmin raportin tilaajan toiveita kuin täsmälliset luvut, jotka osoittavat EY:n paremmuuden. Suomalainen (ja varmasti myös EY-) byrokratia elää numeromagian vallassa. Muistio ei ole kunnollinen, ellei siinä kyetä kiteyttämään asiaa numeroksi, jota ministeri tms. voi vilauttaa puheessaan. Mitään väliä ei ole sillä, millä tavoin lukuun on päädytty tai kuinka epävarmana laskelman tekijä tulosta pitää. Luvulla voidaan välttää keskustelu oleellisesta.” (Haaparanta 1992, 74–75.)

Tässä suhteessa Haaparannan kritiikki muistuttaa feministisen taloustieteen kritiikkiä valtavirtaiselle taloustieteelle. Esimerkiksi Anna Elomäen (2018) *Feministisempää talouspolitiikkaa* -pamfletissa talouskeskustelu kuvaillaan asiantuntijapuheena, jossa epäpoliittiseksi mielletty virkamies tai taloustieteilijä tuo ennusteiden, laskelmien muodossa ikäviä tai välttämättömiä uutisia.

Integraatiota ei varsinaisesti esitelty VATT:n raportissa välttämättömänä, mutta se perustui huomattavissa määrin ennusteille ja laskelmille. Juuri tätä Haaparanta kritisoi, periaatteellisten asioiden häivyttämistä lukujen taakse ja taustaoletusten epäpolitisoinnista.

4.2 EU-keskustelu tammikuusta 1992 jäsenyyden hyväksymiseen

4.2.1 Valtioneuvoston selonteko: Suomi ja Euroopan yhteisön jäsenyys

Tammikuussa 1992 Valtioneuvosto antoi eduskunnalle selonteon *Suomi ja Euroopan Yhteisön jäsenyys* (Valtioneuvosto 1992). Selonteon liitteenä toimitettiin noin 80 sivua pitkä taustaselvitys.

Taustaselvityksessä korostettiin keskuspankin merkitystä rahaliiton toimimisen kannalta. Muistion mukaan EKP tulee toimimaan EMU:n ankkurina eikä muuta normia tai ankkuria ole olemassa. Muistion kirjoittamisen aikaan oli kuitenkin epäselvää millainen EKP tulee olemaan ja valmistelujaosto pohti muistuttaako se Saksan Bundesbankia vai tuleeko rahapolitiikka olemaan löysempää. (Valtioneuvosto 1992, 80.)

Arvion voi katsoa osuneen oikeaan korostaessaan EKP:n roolia. EKP on toimillaan pitänyt yllä koko eurojärjestelmän uskottavuutta ja olemassaoloa. Tämä ei kuitenkaan ole johtunut siitä, että EKP luotiin muistuttamaan Saksan Bundesbankia, eli itsenäistä markkinakuriin luottavaa keskuspankkia. Sen sijaan EKP:n rahapolitiikan muutos kohti angloamerikkalaista keskuspankkipolitiikkaa, jossa EKP käytännössä on toiminut valtioiden viimekätisenä lainaajana, on turvannut markkinoiden luottamuksen eurojärjestelmään. (Miettinen 2019; Ronkainen 2019)

Selonteko antoi monelta osin samankaltaisia tuloksia kuin VATT. Kansallisen tulo- ja finanssipolitiikan merkitystä korostettiin rahapolitiikan keinojen kadotessa. Finanssipolitiikan suorissa rajoituksissa mainittiin budjettialijäämän rahoittaminen keskuspankkirahoituksella. Yleisesti eurooppalaista sisämarkkinakehitystä pidettiin Suomen kannalta positiivisena asiana. (Valtioneuvosto 1992, 83.)

Taustaselvityksessä osattiin ennakoida, että EMU:ssa tulee olemaan alueiden välillä työttömyyseroja ja palkkakilpailua.

”Kun EMU:ssa rahapolitiikalla keskitytään inflaation torjuntaan, suhdanteiden tasaaminen jää vähemmälle huomiolle. Keskimääräistä suuremmat kokonaiskysynnän aluekohtaiset vaihtelut näkyvät joko alueellisina työttömyyseroina tai edellyttävät keskimääräistä tai nykyistä suurempaa joustoa työmarkkinoilla. Tämä asettaa myös tiukat rajat tulopoliittisille kokonaisratkaisuille.” (Valtioneuvosto 1992, 82.)

Tämä ennustus noudattaa käytännössä täysin esimerkiksi Flassbeekin ja Lapavitsasin (2013) analyysia. Flassbeck ja Lapavitsas ovat kritisoineet EMU:a juuri siitä, että yksikkötyökustannukset ja kilpailukyky ovat vaihdelleet huomattavasti euroalueen sisällä. Keskeinen keino parantaa kilpailukykyä on ollut juuri työmarkkinoiden joustaminen, eli työttömyysturvan heikentäminen, työelämän sääntelyn purkaminen ja työttömien velvoitteiden kasvattaminen.

Sekä VATT:n (1992) raportissa, että Valtioneuvoston selonteossa esiintyy näkemys, jonka mukaan yhteisen valuutan myötä vaihtotase menettää merkityksensä (Valtioneuvosto 1992, 20). Ajatus on 2020-luvun näkökulmasta erikoinen, sillä yhtenä EMU:n valuvikana on jälkikäteen pidetty juuri vaihtotaseiden epätasapainoa, kuten tämän tutkielman kolmannessa luvussa tuodaan esiin. (Ks. myös Stiglitz 2020, 189; Holinski et al. 2012.)

Vaihtotaseen väitettyä merkityksen häviämistä ei juurikaan avata Valtioneuvoston selonteossa. Taustaideana lienee kuitenkin ollut se, että aikaisemmin kiinteässä valuuttakurssissa keskuspankki on joutunut nostamaan ohjauskorkoa vähentääkseen kysyntää ja suojatakseen näin valuuttakurssitavoitetta (Ahokas & Holappa 2014, 231–232). Tämän suhteen vaihtotaseen merkitys toki hävisi. Vaihtotaseiden epätasapaino on silti ollut kohtalokasta koko EMU:lle, kuten luvussa 5.3 tuodaan esiin.

Vaihtotase ei kuitenkaan ole ainoastaan järjestelmätason ongelma, vaan eurossa sillä on merkitystä myös yksittäiselle jäsenmaalle. Nimenomaan vaihtotaseiltaan alijäämäisiin euromaihin kohdistui kansainvälisten sijoittajien epäluuloa finanssikriisin puhjetessa.

Sijoittajien huolestuessa siitä kykenisivätkö alijäämämaiden kotitaloudet, yritykset ja julkinen sektori maksamaan eräänntyviä lainojaan takaisin, lainat nähtiin riskialttiimpina sijoituskohteina. Tämä nosti valtionlainojen korkoa, joka osaltaan heikensi valtioiden maksukykyä ja loi negatiiviseen kierteen. Lisäksi vaihtotaseeltaan alijäämäisen maan talouspoliittinen liikkumavara on eurossa ylijäämämaata pienempi. (Ahokas & Holappa 2014, 217; Kaitila & Ronkainen 2015.)

4.2.2 ETLA:n julkaisut

Myös ETLA kirjoitti 1992 oman arvionsa EMU:n taloudellisista vaikutuksista. Sen johtopäätökset eivät merkittävästi poikenneet VATT:n (1992) raportista. Mahdolliseksi hyödyiksi mainittiin mm. mikrotaloudelliset tehokkuushyödyt ja alhainen inflaatio itsenäisen keskuspankin vuoksi (ETLA 1992, 118–119). Mahdollisia haittoja arvioitiin optimaalisen valuutta-alueen (OVA) teorian pohjalta. 1990-luvun keskustelussa optimaalisella valuutta-alueella viitattiin teoriaan, jonka mukaan yhteinen rahapolitiikka sekä kiinteät valuuttakurssit soveltuvat samantyyppisistä ja samanaikaisista häiriöistä kärsiville maille (Hetemäki 1998). ETLA korostikin, että jos Suomen talouden shokit ovat erilaisia kuin muilla EMU-mailla, valuuttaunionin voi vahvistaa näitä vaikutuksia. Shokki kuitenkin riippuisi siitä kuinka joustavia talouden muut muuttujat eli palkat ja hinnat ovat. (ETLA 1992, 121–123.)

Kaksi vuotta myöhemmin ETLA julkaisi uuden analyysin eurojäsenyyden vaikutuksista *Suomen EU-valinta* (Alho & Widgren 1994). Selvityksessä jälleen käsiteltiin EMUn hyötyjä sekä siihen kohdistuvia epäilyksiä. Epäilyksen alaisena oli mm. EKP:n rahoituskiellon uskottavuus.

”Johtaako toisaalta yhteinen raha joissakin maissa liialliseen valtion luotonottoon, jota luottokelpoisuuden heikkeneminen ei kykene estämään, koska markkinaosapuolet tietävät, että EP, EU:n keskuspankki, viime kädessä rahoittaa (avomarkkinaoperaatioin) ao. maan velan” (Alho & Widgren 1994, 86).

Tämän tutkielman puitteissa ei voida eritellä sitä, missä määrin jäsenvaltioita rahoittaneet tahot tai jäsenvaltiot itse ovat luottaneet EKP:n viimekätiseen rahoitukseen. On kuitenkin mielenkiintoista, että sitä on pidetty ETLA:ssa itsestäänselvyytenä. Tämä tarkoittaa sitä, että no bail out -sääntöön eivät kaikki valtavirtaisetkaan ekonomistit luottaneet edes 1990-luvulla. Tästä huolimatta ETLA arvioi eurojäsenyydellä olevan kiristäviä vaikutuksia julkiselle taloudelle suhteessa kelluvaan valuuttakurssiin. Kelluvalla valuuttakurssilla myös

pelättiin olevan syrjäyttämisaikutus yksityisen sektorin toiminnalle. (Alho & Widgren 1994, 93–94.)

ETLA:n arvioissa siis tiedostetaan, että EMU-jäsenyys vaikuttaa rajoittavasti finanssipolitiikan liikkumavaraan. Tätä ei kuitenkaan välttämättä negatiivisena asiana sillä liian ekspansiivisella finanssipolitiikalla ajatellaan olevan negatiivisia vaikutuksia.

4.2.3 VATT:n julkaisu 1992

VATT jatkoi syksyllä 1992 EY-jäsenyysneuvotteluiden alla keskustelua artikkelikokoelmalla *ECU, Euroopan raha ja Suomi*.

Julkaisussa Kansallis-Osake-Pankin johtaja Matti Korhonen (1992, 19) esitti, että rahaliitto on valinta matalan inflaation hyötyjen sekä joustavan valuuttakurssin hyötyjen välillä. Korhonen siis ajatteli joustavan, tai kelluvan, valuuttakurssin johtavan siis automaattisesti inflaatioon.

Korhonen myös uskoi, että velkaantuvien maiden korkotasoa nousee inflaation vuoksi, joka vaikeuttaa niiden kykyä saada investointeja. Tämän vuoksi kurinalainen ja matalaa inflaatiota tavoitteleva talouspolitiikka oli Korhosesta tärkeää. Korhonen uskoikin, että rahaliitossa valuuttakriisit ja korkoshokit olisivat historiaa, jos Maastrichtin sopimusta noudatettaisiin. Lisäksi Korhosen mukaan koko Suomen taloudellisen kehityksen kannalta olisi ratkaisevaa pääseekö Suomi siihen ydinjoukkoon, jossa noudatetaan konvergenssitavoitteita.⁶ Rivien välistä Korhonen siis antaa ymmärtää, että Suomelle olisi joka tapauksessa edullista EMU:ssa harjoitettava talouskuripolitiikka. (Korhonen 1992, 21–23; 30)

Sixten Korkman (1992) jatkoi osittain Korhosen linjalla. Korkmanin mukaan kansainvälinen yhdentymisen ja markkinapaineet vaikuttavan julkisen sektorin menojen sekä verotason harmonisointiin. Korkmanin mukaan Suomella ei siis voisi olla merkittävästi suurempaa veroprogressiota tai julkista sektoria kuin yleisesti Euroopassa tai maailmalla. Veroprogressiota Korkman perustelee aivovuodolla sekä pääomapaolla. Liian suuren julkisen sektorin taas Korkman arvioi johtavan korkoja kohottaviin budjettialijäämiin sekä verotuksen kiristämiseen. Tämä taas ei tee Suomesta houkuttelevaa investointiympäristöä. Korkman kuitenkin myöntää, että alijäämiä voitaisiin rahoittaa keskuspankkirahoituksella,

⁶ Näitä konvergenssitavoitteita Korhosen (1992) mukaan olivat julkisen talouden tasapaino, hidas inflaatio, matala korkotaso ja vakaa valuuttakurssi.

mutta kuten VATT:n aiemmassa selvityksessä, myös tässä Korkman uskoo sen tarkoittavan inflaatiota. (Korkman 1992, 49–51; 56.)

Korkman käsittelee myös markkinakurin toimivuutta. Hänen näkemyksensä on optimistisempi kuin ETLA:n Alholla ja Widgrenillä. Korkman uskoi markkinoiden rankaisevan ekspansiivista finanssipolitiikkaa harjoittavia maita.

”Kun kukin seisoo omillaan ja käyttää vain markkinaehtoista rahoitusta, on syytä otaksua, että markkinat pyrkivät aktiivisesti arvioimaan luottotappioriskejä ja nostamaan liikaa velkaantuvien jäsenmaiden maksamiin korkoihin sisältyviä riskipreemioita. Törsäilevät hallitukset saavat finanssimarkkinoilta sormilleen korkeampien lainakorkojen muodossa. Tämän toivotaan patistavan kyiseisiä maita budjettipolitiikkansa tiukentamiseen velanottotarpeen vähentämiseksi.” (Korkman 1992, 57.)

Jälleen Korkmanin näkemys on siis se, että ekspansiivista finanssipolitiikkaa rajaava järjestelmä ei ole lähtökohtaisesti negatiivinen asia. Tällaista politiikkaa harjoittavia hallituksia kutsutaan jopa negatiivisella ilmaisulla ”törsäilevä”.

Kun jälkikeynesiläisessä teoriassa EMU-jäsenyyden huonoiksi puoliksi lasketaan rahapoliittisesta suvereniteetista luopuminen, keskuspankkirahoituksen puute ja ahdas finanssipolitiikan liikkumatila, Korkman ja Korhonen eivät pidä niitä merkittävänä ongelmina. Oikeastaan julkisen sektorin menokuria pidetään koko kansantaloutta virkistävänä asiana, sillä sen uskotaan antavan tilaa yksityiselle yritteliäisyydelle ja luovan painetta alhaiselle verotukselle, joka taas tekee Suomesta houkuttelevan investointiympäristön.

Sekä Korkmanin että Korhosen puheenvuoroissa julkisten menojen nousun ajatellaan automaattisesti tarkoittavan korkojen nousua, veroasteen kasvua ja julkisen talouden tasapainottamista sekä muuta tehottomuutta. Implisiittisesti tämä ajattelu noudattelee uusklassisen taloustieteen lainattavien varojen teoriaa. Siinä ekspansiivinen finanssipolitiikka, eli valtion menojen kasvattaminen johtaa korkotason nousuun. Tämä taas pienentää yksityistä toimeliaisuutta, kun investointeja jää tekemättä korkeiden korkojen vuoksi. Korkmanin mukaan julkisen sektorin rahoitusali jäämä täytyy saada alle kolmeen prosenttiin joka tapauksessa, rahaliiton jäsenenä tai sen ulkopuolella.

Jälkikeynesiläisestä näkökulmasta ajattelutapa on vääristynyt. Kuten luvussa 2. tuodaan esiin, jälkikeynesiläinen teoria kritisoi voimakkaasti juuri lainattavien varojen teoriaa. Jälkikeynesiläisten mukaan valtion ei tarvitse tavoitella itseisarvoisesti budjettitasapainoa eikä julkinen kulutus syrjäytä yksityistä toimeliaisuutta. Sen sijaan julkinen kulutus, eli

ekspansiivinen finanssipolitiikka voi pitää huolta sellaisesta kysynnän tasosta, jolla päästään täystyöllisyyteen niin lyhyellä kuin pitkällä aikavälillä. Kuitenkin juuri tätä EMU-säännöt rajoittavat. Jälkikeynesiläinen johtopäätös finanssipolitiikan keinojen rajoittamisesta on siis päinvastainen kuin Korkmanin ja Korhosen lainattavien varojen teorialle perustuvat suopeat analyysit.

Varsinkin Korkmanin ajattelutavan voi kuvata siis seuraavasti. Integraatio – joka itsessään nostaa elintaso – vaatii julkisen sektorin menokuria ja kilpailukykyistä verotusta. Tämän vuoksi EMU-jäsenyyden aiheuttama institutionaalinen talouskuri ei ole erityisen huolestuttavaa, vaan voi parhaimmillaan olla jopa positiivinen kannuste talouskuripolitiikkaan. Ajattelutapa tiivistyy seuraavassa sitaatissa.

”Mainitut finanssipolitiikan rajoitukset eivät vuorostaan ole vain rahaliiton asettamia vaatimuksia vaan myös omien intressiemme mukaisia. Ylimoitettun velkaantumisen poissulkeminen ei ole sellaista talouspolitiikan itsenäisyyden menettämistä, jota on syytä pitää valitettavana”. (Korkman 1992, 60.)

Korkman myös nosti esiin kaksi huomiota, jotka ovat saaneet myöhemmin painoarvoa. Ensinnäkin Korkman (1992, 61) painotti, että finanssipolitiikkaa tulisi koordinoida sekä jäsenmaiden kesken että suhteessa keskuspankin rahapolitiikkaan. Talouspolitiikan koordinaatiosta onkin keskusteltu paljon eurokriisin jälkeisessä ajassa sekä tutkijoiden että talouspolitiikasta vastaavien viranomaisten toimesta (Esim. Kajaste 2021).

Lisäksi Korkman (1992, 66) epäili, että kaikki maat pystyisivät supistamaan julkisen sektorin alijäämää riittävästi. 2020-luvulla tiedetäänkin, että vain erittäin harva maa pystyi supistamaan alijäämää sovitulle tasolle.

4.2.4 Hallitus esittää liittymistä Euroopan unioniin

VATT julkaisi myöhemmin, vuonna 1994, myös toisen selvityksen *Rahaunioni ja Suomi*, joka oli päivitetty versio edellisestä. Se ei kuitenkaan merkittävästi poikennut vuoden 1992 selvityksestä edellä mainittujen asiakohtien osalta.

EU-jäsenyysneuvottelujen päätyttyä 1994 ja hallituksen esittäessä Suomen liittymistä EU:n jäseneksi, esiteltiin jäsenyyden hyötyjä sekä haittoja. Myöskään hallitus ei osannut epäillä, että sääntöjä rikottaisiin. Esimerkkinä tästä Tiihonen mainitsee luottolaitosten vakavaraisuussuhdetta koskevan direktiivin. Luottolaitosten saamiset julkiselta sektorilta oli merkitty riskiluokkaan 0. (Tiihonen 2014, 26.)

Hallituksen esityksessä oltiin kuitenkin hyvin tietoisia, että EMU-jäsenyys rajoittaa finanssipolitiikan liikkumatilaa. Esimerkiksi sivulla 74 tuotiin esiin, että sopimus sisältää määräyksiä, joilla edistetään budjettipoliittista kuria. Tärkeimpänä pidettiin 104 c artiklaa, jolla jäsenvaltioita velvoitettiin välttämään liiallista julkisen talouden alijäämää. (HE 135/1994 vp.)

Esityksessä mainittiin myös, että keskuspankkirahoituksen kiellolla pyritään estämään jäsenvaltioiden julkisen velan kasvu. Hallituksen esityksessä esiintyy jälleen käsitys keskuspankkirahoituksen inflatorisuudesta.

Perimmiltään on kyse myös siitä, että keskuspankkirahoituksen kieltävän määräyksen avulla pyritään estämään se mahdollisuus, että EKP tai kansalliset keskuspankit osallistuisivat julkisten alijäämien rahoittamiseen siten, että rahoitus aiheuttaisi inflaation kiihtymisen jäsenvaltioissa. (HE 135/1994 vp, 401.)

Ulkoasiainvaliokunnan, talousvaliokunnan ja valtiovarainvaliokunnan lausunnoissa kireää finanssipolitiikkaa ei kritisoitu vaan tyydyttiin toteamaan, että pieni budjettivaje, matala korko ja alhainen inflaatio ovat joka tapauksessa kestäväen talouspolitiikan ehto. Myöskään eriävissä mielipiteissä ei kritisoitu finanssipolitiikan kapenemista. Kritiikki keskittyi lähinnä kyseenalaistamaan sen voiko eurojäsenyys itsessään kasvattaa kokonaistuotantoa. Esimerkiksi vasemmistoliiton jäsenten eriävän mielipiteen mukaan valtiovarainvaliokunnan tulisi päätyä kielteiseen arvioon, sillä EU ei tulisi olemaan optimaalinen talousalue ja näin yksipuolisten shokkien seurauksista tulisi ainakin huomauttaa. Vasemmistoliiton kansanedustajien lisäksi valtiovarainvaliokunnan ulkopuolella epäoptimaaliseen valuutta-alueeseen kiinnittivät huomiota mm. Paavo Väyrynen, Raimo Vistbacka ja Juha Korkea-oja. Väyrynen epäili, että kiinteät valuuttakurssit ja yhteinen valuutta johtaisivat alueellisten erojen voimistumiseen. Eduskunta lopulta hyväksyi hallituksen esityksen marraskuussa 1994 ja päätyi hakemaan EU-jäsenyyttä. (Tiihonen 2014, 26–28.)

4.3 EMU-keskustelu jäsenyyden hyväksymisestä Euron käyttöönottoon

4.3.1 Valmistautuminen Hallitusten väliseen konferenssiin

Vuonna 1995 valittu Lipposen I hallitus, nk. sateenkaarihallitus päätti ottaa tavoitteekseen jäsenyyden EU:n lisäksi myös talous- ja rahaliitossa. Tämä otettiin myös talouspolitiikan tavoitteeksi. Samalla hallitus valmistautui vuoden 1996 Hallitusten väliseen konferenssiin, josta suuri valiokunta antoi lausunnon. (Tiihonen 2014, 28.)

Eduskunnan suuri valiokunta halusi kiinnittää huomiota talouspolitiikan hoitoon. Valiokunta kyseenalaisti sen, ovatko julkisen talouden budjettialijäämä ja velkaantumisaste riittäviä tai edes mielekkäitä talouspolitiikan kriteereitä. Valiokunta oli huolissaan siitä, onko 3 prosentin budjettialijäämätavoite ristiriidassa tehokkaan työllisyys- ja suhdannepolitiikan kanssa ja kuinka riittävää kokonaiskysyntää ja työllisyyttä tukevaa talouspolitiikkaa voidaan edes koordinoita talous- ja rahaliitossa. (SuVL 2/1995.)

4.3.2 Tuomiojan ja Hetemäen eriävät näkemykset

Kansanedustaja ja suuren valiokunnan puheenjohtaja Erkki Tuomioja (1997) käsitteli EMU-kysymystä kirjassaan *Markka vai Euro*. Kirjassa pohditaan mitä vaikutuksia EMU:un liittymisellä olisi Suomen talous- ja yhteiskuntakehitykselle.

Tuomiojan mukaan rahaliitto ja EKP:n demokraattisesta vastuusta ja valvonnasta vapaa rooli kasvattaa demokratiavajetta merkittävästi. Tuomioja myös pitää EKP:n taustalla olevaa ideaa, jossa keskuspankki on täysin itsenäinen politiikkojen vallasta, demokratiaa loukkaavana. (Tuomioja 1997, 20–22.)

Rahaliitosta esitettyjä hyötyjä, kuten valuutanvaihtokustannusten laskemista ja kurssimuutosriskejä Tuomioja pitää vähäisinä. Kurssimuutosriskin katoaminen taas ei ole Tuomiojan mukaan relevanttia, sillä riskejä vastaan voidaan suojautua esimerkiksi johdannaiskaupankäynnillä. Lisäksi riski realisoituu jollain muulla tavalla vientiyrityksille kiinteän valuuttakurssin oloissa. Tällä Tuomioja viitanee joustamattomasta valuuttakurssista aiheutuvaan kilpailukyvyn heikkenemiseen. (Tuomioja 1997, 36–37.)

Tuomioja nostaa kirjassa esiin lähentymiskriteerit⁷, joita hän arvostelee riittämättömäksi. Velkaantumisen lisäksi käytössä tulisi olla työllisyysaste yhtenä kriteerinä, joka Tuomiojan mukaan antaisi paremman kuvan todellisesta lähentymisasteesta. Tuomioja myös esitti rahastojen lisäksi finanssipoliittista tasausmekanismia alueellisille työttömyyseroille sekä suhdanteita tasaavaa rahastoa. Tuomioja myös pitää julkisen talouden lähentymiskriteereitä enemmän mielivaltaisina kuin hyödyllisinä ja uskoo, että niillä on haluttu tehdä aktiivinen keynesiläinen työllisyyspolitiikka mahdolliseksi. Toisaalta myös Tuomiojan mukaan pitkällä aikavälillä on saavutettava lähentymiskriteerit eli matala julkisen velan taso. (Tuomioja 1997, 39–41.)

⁷ Ehdot, joilla valtio voi liittyä euroalueeseen (Eurooppa-neuvosto 2018).

Tuomiojan kirja ja suuren valiokunnan - jonka puheenjohtaja Tuomioja tuolloin oli – lausunto erottuvat joukosta kriittisyydellään EMU-sääntöjä kohtaan. Useassa aikaisemmassa lausunnossa (esim. Korkman 1992; Korhonen 1992) rajallista finanssipolitiikan liikkumatilaa pidettiin myönteisenä ja talouskuria hyvänä taloudenpitona EMU:ssa tai sen ulkopuolella. Tuomioja kuitenkin näki, että EMU-jäsenyys voi itsessään aiheuttaa painetta talouskurille ja katsoi sen olevan uhka keynesiläiselle politiikalle ja näin korkealle työllisyydelle.

Tämä kysyntälähtöinen näkemys on huomattavasti lähempänä jälkikeynesiläistä teoriaa kuin aikaisemmat lausunnot, joissa työllisyyden ajateltiin pitkällä aikavälillä riippuvan erityisesti työvoiman liikkuvuudesta ja palkkojen joustavuudesta, valuuttakurssimekanismin kadotessa. Lisäksi Tuomioja kritisoi keskuspankin itsenäisyyttä poliitikoista, kuten myös jälkikeynesiläiset ovat tehneet. (Mitchell et. al. 2019, 315.)

Silloinen VM:n kansantalousosaston ylijohdaja Martti Hetemäki (1996; 1997) torjui Kansantaloudellisessa aikakauskirjassa budjettikurikritiikkiä, joka on Hetemäen mukaan jäsenmaiden etu ja josta tilapäinen poikkeaminen on sallittua. Erityisesti isojen maiden liiallinen velkaantuminen johtaisi Hetemäen mukaan euroalueen korkojen sekä inflaation nousuun. Näin kävisi myös EMU:n ulkopuolella, mikäli rahapolitiikka olisi löysää. (Hetemäki 1996, 284.)

Myöskään koordinoitulle EMU-tasoiselle finanssipolitiikalle Hetemäki ei nähnyt tarvetta, sillä hänen mukaansa se veisi uskottavuuden no bail out -säännöltä eikä siitä olisi hyötyä. Hetemäen mukaan valtiot voivat jo harjoittaa suhdannepolitiikkaa kansallisen finanssipolitiikan keinoin. (Hetemäki 1997, 463.)

Hetemäen ajattelussa toistuu jälleen uusklassisen taloustieteen lainattavien varojen teoria, kuten aiemmin Korkmanilla ja Korhosella. Hetemäen tapauksessa se välittyy erityisesti uskomuksessa sen suhteen, että pitkällä aikavälillä alijäämäinen budjetointi johtaa inflaatioon ja kohonneeseen korkotasoon.

Toisaalta Hetemäki tunnistaa rahapoliittisen suvereniteetin merkityksen, kun hän puhuu setelirahoituksen kieltämisestä. Hetemäen (1996, 284–285) mukaan setelirahoitus kieltämällä velkaantumisen riskit ovat paljon vakavammat ja saattavat johtaa maksukyvyttömyyteen. Tässä Hetemäki on deskriptiivisellä tasolla yksimielinen jälkikeynesiläisten tutkijoiden kanssa. Nimenomaan jälkikeynesiläiset tutkijat ovat

korostaneet, että rahapoliittisen suvereniteetin menettänyt valtio voi ajautua maksukyvyttömyyteen (Mitchell 2015, 344). Hetemäki (1996, 284–285) pitää tätä kuitenkin positiivisena asiana, sillä rahapoliittisen suvereniteetin puute kannustaa tiukkaan budjettikuriin, kun viimeistään markkinat rankaisevat alijäämäisistä budjeteista.

Hetemäen näkemys siitä, että EMU-tasoisesta finanssipolitiikasta ei olisi mitään hyötyä on ollut erityisesti viime vuosina kiistanalainen taloustieteilijöiden keskuudessa. Esimerkiksi YLE:n teettämässä ekonomistikyselyssä suurin osa suomalaisista ekonomisteista kannatti euroalueen yhteistä finanssipolitiikkaa. Perusteluna käytettiin mm. sitä, että yksittäisen maan finanssipoliittinen elvytys valuu tuonnin kautta muihin euromaihin. (Karismo 2019.)

4.3.3 VNS:n selonteko HVK:sta 1996 sekä valiokuntien kritiikki

Helmikuussa 1996 Valtioneuvosto antoi eduskunnalle selonteon EU:n hallitusten välisestä konferenssista (HVK), jossa esiteltiin Suomen lähtökohtia. Selonteossa nimettiin unionin suurimmaksi ongelmaksi kasvanut työttömyys. Hallitus vaati EMU:n toteutuksen rinnalle selvitys- ja valmistelutyön unionitasoisille erityistoimille alentamaan korkeita työttömyysasteita. Hallituksen linja kuitenkin oli, että pysyvästi työllisyys voi parantua vain kilpailukykyisellä ja ”terveellä” taloudella. (Valtioneuvosto 1996.)

Lisäksi hallitus ilmoitti, että Maastrichtin sopimuksen määräyksiä ei oteta uudelleen tarkasteluun. Tätä kritisoivat niin suuri valiokunta kuin ulkoasiainvaliokunta, jotka uskoivat, että suurin osa jäsenmaista ei tule täyttämään EMU-kriteerejä ja näin ollen Maastrichtin sopimuksen tulkinta on varsin joustavaa joko aikataulun tai kriteerien suhteen. (Tiihonen 2014, 32.)

Valtioneuvoston selontekoa sekä valiokuntien lausuntoja voi pitää uuskeynesiläisinä. Niissä on huolestuttu työttömyydestä erityisesti lyhyen aikavälin suhdanneongelmana, jolloin ratkaisuksi tarjotaan esimerkiksi erilaisia rahastoja. Samalla kuitenkin pidemmällä aikavälillä työttömyyteen uskottiin vaikuttavan tarjontatekijät, eli tässä tapauksessa kilpailukyky.

4.3.4 Keskustelua vakaus- ja kasvusopimuksesta

1990-luvun puolivälissä Saksan valtiovarainministeri Theo Weigel esitti vakaus- ja kasvusopimusta Maastrichtin kriteereiden täydentämiseksi. Tämän taustalla oli Saksan halu tiukentaa alijäämä- ja velkakriteereitä. Ehdotus mm. sisälsi sanktioita kriteereitä rikkoville

maille. Wegelin esitystä koskien valtioneuvosto toimitti eduskunnalle kirjelmän lokakuussa 1996, jonka oli laatinut Valtiovarainministeriö. (Tiihonen 2014, 33.)

Kirjelmässä suhtauduttiin varsin suopeasti julkisen talouden menokuriin. Kirjelmän mukaan pidäkkeetön julkisen talouden alijäämän kasvattaminen voisi vaarantaa euron vakauden, jota vakaus- ja kasvusopimus parantaisi. Kirjelmän mukaan vakaus- ja kasvusopimus ei muuttaisi Suomen finanssipolitiikan tavoitteita. Tämä ajatus perustui siihen, että Suomen oman edun mukaista on joka tapauksessa välttää julkisen talouden tasapainottomuutta. Jos poikkeuksellisesti velkaantumisen viitearvot ylittyisivät, tästä ei kuitenkaan rankaistaisi. Kuitenkin pidempiaikainen ongelma tarkoittaisi sitä, että julkisen talouden sopeutusohjelma olisi joka tapauksessa laadittava. (U 73/1996 vp.)

Jälleen uusklassisen taloustieteen aksioomat ovat selkeästi talouspoliittisen ajattelun taustalla. Uusklassisen taloustieteen mukaan valtiontalouden on oltava pitkällä aikavälillä tasapainossa, sillä liiallinen velkaantuminen vaikuttaisi valtion luottomarkkinoilta saatavan rahoituksen hintaan. Näin on käynytkin tietyissä tilanteissa euroalueella. Jälkikeynesiläisen teorian mukaan tätä ongelmaa ei kuitenkaan olisi, jos valtiolla olisi keskuspankkirahoituksen mahdollisuus. Juuri tästä mahdollisuudesta Suomi kuitenkin luopui euroalueeseen liittymällä. (Ahokas & Holappa 2014, 16–17.)

Jälkikeynesiläisen teorian mukaan valtiontalouden tasapaino ei pitkälläkään aikavälillä ole itsessään tavoiteltava asia. Rahapoliittisesti suvereeni valtio ei voi ajautua maksukyvyttömyyteen. Sen sijaan pitäisi kiinnittää huomiota esimerkiksi täystyöllisyyteen, hintavakauteen, köyhyyden ja tuloerojen torjumiseen. (Mitchell et. al. 2019, 333–334.)

4.3.5 Pekkarisen työryhmän raportti

Keväällä 1996 valtiovarainministeriö oli aloittanut EMU-projektin. Tähän kuului selvitysten tilaaminen EMU-jäsenyydestä. Marraskuussa 1996 valtioneuvosto asettikin Jukka Pekkarisen johtaman asiantuntijaryhmän selvittämään EMU:n vaikutuksia Suomelle.

Työryhmä katsoi, että rahaliiton tehokkuusedut ovat kiistatta välittömiä kustannuksia suuremmat. Taloudellinen vakaus ja kasvu sen sijaan katsottiin monimutkaisemmaksi kokonaisuudeksi. Toimiessaan yhteinen valuutta voisi tuoda vakautta ja kasvua pitäen sekä inflaation että korkotason matalana. Toisaalta maakohtaisen epäsymmetrisen häiriön tilanteessa oma valuutta voisi antaa mahdollisuuden vaimentaa häiriön vaikutuksia. Tämä

olisi työryhmän mukaan myös EMU:n suurin ongelma Suomen kannalta. Raportissa aavisteltiin tarvetta palkkamaltille ja matalalle inflaatiolle. (Pekkarinen et al. 1997, 11–14)

Jäsenmaiden budjettitasapainon suhteen ryhmä piti toivottavana, että julkistalouden vakavaraisuuden arvioinnissa huomio olisi velkakannalla sekä kehitysnäkymillä. Vuotuisien budjettialijäämien arvioinnissa tulisi taas huomioida suhdanne. Pekkarisen ryhmä myös onnistui ennustamaan 2010-luvun keskustelua arvioidessaan, että suuren mittaluokan häiriöt tai jäsenmaiden velkaongelmat synnyttävät rahapolitiikkaa kohtaan painetta, jolloin EKP voi joutua harkitsemaan pelastusoperaatioita. Ryhmä kuitenkin uskoi, että Maastrichtin sopimusta ja siihen kaavailtuja lisäyksiä ei rikota. (Tiihonen 2014, 36–40; Pekkarinen et al. 1997, 77.)

Muihin raporteihin ja selontekoihin verrattuna, Pekkarisen työryhmä käsitteli rahapoliittista suvereniteettia tarkemmin. Työryhmä arvioi sekä liittymistä EMU:un, valuuttakurssin kellutusta, että valuutan sitomista valuuttakurssijärjestelmään.⁸ Raportin mukaan kelluvan valuuttakurssinkaan oloissa ei voi pitkällä aikavälillä oleellisesti poiketa matalasta inflaatiosta, kestävästä julkisesta taloudesta eikä palkkakustannusten joustavuudesta. Työryhmän mukaan valuuttakurssin kellunta jopa rajoittaa finanssipoliittista liikkumavaraa ja sen tehokkuutta markkinareaktioiden muodossa. (Pekkarinen et al. 1997, 16–20.)

Työryhmän mukaan kelluva valuuttakurssi sopii tilanteeseen, jossa koko kansantaloutta kohtaa reaalinen ulkoinen häiriö. Tällöin valuuttakurssin reagoidessa kysyntä siirtyisi ulkomaisista hyödykkeistä kotimaisiin. Kuitenkin jos häiriö koskee vain yksittäistä viennin toimialaa, muut toimialat voivat joutua ongelmiin. Lisäksi jos häiriö ei johdu reaalitaloudesta, vaan tapahtuu rahoitusmarkkinoilla, kelluvan valuuttakurssin oloissa häiriö voi levitä myös reaalitalouteen. Jos häiriö taas tapahtuu reaalitaloudessa, mutta on luonteeltaan kotimainen, keskuspankki tuskin oman uskottavuutensa ja inflaatiouhan vuoksi antaa valuutan devalvoitua. Työryhmä myös toi esiin, että kelluva valuuttakurssi voi joutua alttiiksi erilaisille spekulatioille. Mikäli kelluvan valuuttakurssin omaavan valtion keskuspankki ei kykenisi harjoittamaan uskottavaa rahapolitiikkaa, saattaisi tämä näkyä sen korkotasossa ja näin myös investoinneissa ja kasvussa. Uskottavuutta voidaan työryhmän

⁸ Esimerkiksi Tanska on sitonut oman valuuttansa euroon. Tätä vaihtoehtoa ei kuitenkaan juurikaan tässä tutkielmassa käsitellä, sillä jälkikeynesiläisessä teoriassa valuuttakurssin sitominen euroon tarkoittaa rahapoliittisen itsenäisyyden menettämistä.

mukaan parantaa huolehtimalla keskuspankin itsenäisyydestä sekä pitämällä julkista velkaa indeksoituna tai ulkomaisena. (Pekkarinen et al. 1997, 45–46; 89–90.)

Raportissa uskottiin, että mikäli EKP pysyy uskottavana, korkotaso pysyy matalampana EMU:n sisällä kuin sen ulkopuolella, jolla on merkittävä vaikutus taloudelliseen kasvuun. Maastrichtin sopimuksella itsellään ajateltiin olevan positiivisia vaikutuksia, kun reaalikorot alenevat julkisten alijäämien kiristyessä ja kansantalouden säästämisen lisääntyessä parantaen säästämisen ja investointien tasapainoa. (Pekkarinen et al. 1997, 51.)

EKP:n edellytyksiä harjoittaa uskottavaa ja vakaata rahapolitiikkaa arvioitiin hyväksi, mutta sen mandaattiin ei uskota kuuluvan suhdannepolitiikka, jolloin reaalitalouden vakauttaminen jää jäsenvaltioille (Pekkarinen et al. 1997, 90–91). Uskottavuutta uskottiin kuitenkin heikentävän konvergenssin puute, jolloin EKP:hen kohdistuisi ristiriitaisia vaatimuksia. Vaatimukset voivat olla rahapolitiikkaa löysentäviä, tai no bail out -säännöstä luopumista. Kuten Tiuhononkin mainitsee, juuri nämä riskit realisoituivat Etelä-Euroopan maiden velkakriisin aikana. (Tiuhonen, 2014, 38.)

Rahapolitiikan strategian arvioidaan olevan todennäköisemmin saksalainen rahamäärän vakaa kasvu kuin inflaatiotavoite (Pekkarinen et al. 1997, 78–81). Euron kurssivaihteluiden uskottiin olevan Suomelle haasteellisia, mikäli Ruotsi ja Britannia eivät liity euroon (mt. 85). Yleisesti raportissa uskottiin, että niin eurossa kuin sen ulkopuolellakin on EU:n jäsenmaan sitouduttava samankaltaisiin rahapolitiikan inflaatio- ja vakaustavoitteisiin. Tätä perusteltiin Maastrichtin sopimuksella, yhteismarkkinoilla sekä valuuttakursseilla. Raportin mukaan euron ulkopuolellakin olevan jäsenvaltion keskuspankki tulee sopimuksen vuoksi noudattaa EKP:n perussääntöä hintavakaudesta, jotta yhteismarkkinat pysyvät tehokkaina ja kehittyvät. Lisäksi valuuttakurssien vakaana pysyminen edellyttää niin raha- kuin finanssipoliittista lähentymistä. (mt. 86.)

Työryhmä piti finanssipoliitiikan yhteensovittamisena tärkeänä negatiivisten tai positiivisten ulkoisvaikutuksen vuoksi. Jos jokin jäsenvaltioista harjoittaa ekspansiivista finanssipoliitiikkaa ja osa kysynnästä valuu tuontiin ja näin parantaa muiden jäsenvaltioiden vientiä. Toisaalta ulkoisvaikutus voi olla haitallinen, jos suuren jäsenvaltion lainanotto kasvattaa yleistä korkotasoa. Raportissa löydetäänkin tarvetta finanssipoliitiikan koordinaatiolle niin keynesiläisestä näkökulmasta kuin kamreerimaisesta alijäämänäkökulmasta. Keynesiläinen näkökulma korostuu, jos uskoo finanssipoliitiikan

positiivisiin ulkoisvaikutuksiin, kamreerinäkökulma taas, mikäli negatiiviset ulkoisvaikutukset korostuvat analyysissa. (Pekkarinen et al. 1997, 93–94.)

Raportissa mainittiin myös näkemys, jonka mukaan ulkoisvaikutuksen haitallisuutta on liioiteltu. Rahoitusmarkkinat toimivat niin tehokkaasti, että yhden maan velkaantuessa se vaikuttaa lähinnä sen omaan korkotasoon, ei koko euroalueeseen. Lisäksi no bail out-säännön vuoksi riski laajempaan korkotason nousuun on pienempi. Tämän näkemyksen mukaan myös alijäämää koskevat rajoitukset ovat sinänsä turhia, sillä no bail out -säännön lisäksi setelirahoituskielto varmistaa markkinakurin. Sääntöperustaista mallia puolustavat taas eivät usko rahoitusmarkkinoiden kykyyn arvioida riskejä ja pelkäävät, että velkaantunut maat tai niitä rahoittaneet instituutiot voisivat painostaa EKP:tä löysentämään rahapolitiikkaansa. (Pekkarinen et al. 1997, 97–98.)

Raportissa aavisteltiin ongelmia voimakkaasti velkaantuneille jäsenmaille no bail out-säännön ja setelirahoituksen kieltämisen vuoksi. Jo pienikin laskukausi tarkoittaisi niille ongelmia ja maksukyvyyn vaarantumista. Lisäksi vuotuisen budjettialijäämäsäännön arveltiin joutuvan ristiriitaan vakauttavan finanssipolitiikan kanssa. Toisaalta tuotiin esiin, että kansallisen finanssipolitiikan merkitys voi kasvaa epäsymmetristen häiriöiden tilanteessa. (Pekkarinen et al. 1997, 99.)

Muiden EMU-maiden joukossa myös Suomen olisi raportin mukaan vahvistettava julkisen talouden rahoitusasemaansa. Tämä kuitenkin pätee työryhmän mukaan myös EMU:n ulkopuolella. Tätä perustellaan finanssipolitiikan luvussa kansainvälisten rahoitusmarkkinoiden logiikalla. Ulkopuolelle jäävän euromaan tulkittaisiin optioksi muuttaa valuuttakursseja heikommaksi kilpailukyvyyn parantamiseksi. Tämä tarkoittaisi mukaan korkeampia inflaatio-odotuksia ja näin myös korkeampia korkoja. Lisäksi raportin mukaan julkisella taloudella olisi budjettirajoite myös kelluvan valuutan oloissa. Tätä ei kuitenkaan perustella. (Pekkarinen et al. 1997, 106.)

Finanssipolitiikan vaikutuksien taas uskottiin kumoutuvan rahaliiton ulkopuolella, sillä kysynnän vahvistuessa kotimainen korkotaso nousisi ja valuutan arvo kasvaisi, joka heikentäisi vientiä. Tiivistettynä, työryhmän kanta oli, että reaaliin kysyntähäiriöihin kelluva valuutta on parempi ratkaisu, rahoitusmarkkinahäiriöissä kuuluminen rahaliittoon. (Pekkarinen et al. 1997, 107, 111.)

Raportissa ennakoitiin rahaliiton hyväksyttävyydelle ongelmia jäsenmaissa, joissa joudutaan tekemään leikkauksia sosiaalimenoista, jotta voidaan täyttää alijäämää koskeva kriteeri. Toisaalta jos EU parantaa jäsenvaltioiden julkisen talouden asemaa, voi sosiaalimenojen rahoitusolosuhteet parantua. Paineita sosiaaliturvan muutoksille nähtiin myös Suomessa työn tekoa kannustavampaan suuntaan, vaikka sosiaalipolitiikan linjoihin katsottiin vaikuttavan enemmänkin muut tekijät kuin EMU:n jäsenyys. Jäsenyyden kuitenkin katsottiin kaventavan sosiaalipolitiikan liikkumatilaa. (Pekkarinen et al. 1997, 129, 131.)

Työryhmä arvosteli vuotuista budjettialijäämää julkisen talouden kestävyyskriteerinä, sillä alijäämä vaihtelee budjettiautomaatiikan vuoksi runsaasti etenkin suuren julkisen sektorin omaavissa maissa (Pekkarinen et al. 1997, 98–99). Lisäksi bruttovelan sijaan tulisi mitata nettovastuita. Raportissa ennakoitiin, että vaikka jäsenmaiden finanssipolitiikkaa ei juurikaan koordinoita, voi koordinoinnille olla kuitenkin tarvetta. Tämä voisi tulla kyseeseen erityisesti, jos jokin jäsenmaa velkaantuisi huomattavasti ja näin vaikuttaisi koko rahaliittoon. (mt. 110–111.)

Myös painetta verotason laskulle ennakoitiin korkean verotason maissa, kun verotuksen kohteiden liikkuvuus lisääntyy. Tämän ennustettiin ajan myötä kenties johtavan myös julkisten menojen vähentämiseen, mikäli korvaavia verotuloja ei löydy. Tämä riski koski erityisesti Suomen kaltaisia korkean verotuksen ja suurten julkisten menojen valtioita. (Pekkarinen et al. 1997, 126.)

Raportin viimeisessä, työmarkkinapolitiikan, osassa korostetaan palkkamaltin ja joustojen lisäämisen merkitystä. Nämä vaateet syntyvät sekä alhaisesta inflaatiotasosta että oman valuuttakurssin häviämisestä. Alhaisen inflaation myötä suuret nimelliskorotukset tarkoittaa voimakkaampaa kustannustason nousua yrityksille, jota ei valuuttakurssin avulla voi korjata (Pekkarinen et al. 1997, 138–139). Valuuttakurssijouston katoamisen myötä nimellispalkkojen on myös ylipäänsä joustettava enemmän, jonka uskottiin olevan huomattava haaste EMU:ssa. Muun muassa valuuttakurssijouston vuoksi häiriöihin sopeutumisen uskottiin olevan helpompaa EMU:n ulkopuolella (mt. 143–44). Toisaalta oman valuutan katoamisen myötä katsottiin myös vaihtotaserajoituksen katoavan, joka tarkoittaisi ongelmien rajoittumista toimialakohtaisiksi eikä yhden vientivetoisen toimialan kysyntähäiriöt näin vaikuttaisi negatiivisesti koko talouteen (mt. 148). Raportissa mainittiin myös hystereesin vaikutus työttömyyteen (mt. 133).

Jälkeenpäin voidaan arvioida, että työryhmän raportti nosti esiin useita relevantteja huomioita. EKP:n joutui tekemään pelastusoperaatioita jäsenmaiden velkaongelmien ja maksukyvyyn vuoksi, kuten raportissa ennustettiin (Pekkarinen et al. 1997, 77). Myös palkkamaltili kilpailukyvyyn näkökulmasta on ollut euroaikana usein läsnä talouspoliittisessa keskustelussa valuuttakurssimekanismin puuttumisen vuoksi.

Raportti oli paikoittain kriittinen yksipuolisia julkisen talouden velkakriteerejä kohtaan. Lisäksi raportin näkemykset EMU-tason koordinoitusta finanssipolitiikasta poikkeavat esimerkiksi Hetemäen (1996; 1997) näkemyksistä (Pekkarinen et al. 1997, 98–99). Koordinoitulle finanssipolitiikalle uskottiin olevan erityisesti tarvetta ulkoisvaikutusten vuoksi. Yksittäisen maan vastuulla oleva elvytys voisi valua kotimaasta pois ja näkyä muiden talouksien vientinä. Tämän vuoksi yhteinen etu olisikin koordinoitu finanssipolitiikka. (mt. 110–111.)

Toisaalta myös tässä raportissa nousi esiin uusklassisen taloustieteen aksiooma, jossa pitkällä aikavälillä raha on neutraalia. Käytännössä tämä näkyy siinä, että raportin mukaan pitkällä aikavälillä budjettirajoitteesta ei voida tinkiä eikä työmarkkinoiden vaadituilla rakenteilla ole eroa EMU:n jäsenyyden ja kelluvan valuuttakurssin välillä (Pekkarinen et al. 1997, 106; 147). Lisäksi usein toistunut näkemys vaihtotaserajoituksen poistumisesta esiintyi myös tässä raportissa (mt. 148).

Raportissa myös oletettiin säästämisen rahoittavan investointeja (Pekkarinen et al. 1997, 51). Jälkikeynesiläisessä teoriassa investoinnit eivät kuitenkaan edellytä säästämistä. Tämän vuoksi investoinnit ja säästäminen eivät ole keskenään riippuvainen ilmiö. (Mitchell 2019, 189–190.)

Raportissa joka tapauksessa käsiteltiin rahapoliittista suvereniteettia huomattavasti monipuolisemmin kuin aikaisemmassa keskustelussa. Raportissa esimerkiksi mainitaan, että no bail out -sääntö yhdistettynä valtioiden luopumiseen omasta keskuspankista ja setelirahoituksesta voi kohottaa valtioiden luottoriskiä. Sen sijaan omalla keskuspankilla valtiot voisivat hoitaa kotimaisen velan setelirahoituksella tai inflaatiolla. (Pekkarinen et al. 1997, 99.)

Sekä Pekkarisen työryhmän raportissa että sitä seuranneessa keskustelussa tuotiin usein esiin, että pienenä valuutta-alueena Suomi olisi altis valuuttakurssin voimakkailla vaihteluille (Pekkarinen et al. 1997, 107). Tämän vuoksi strategia, jossa Suomi jatkaisi euron

ulkopuolella kelluvalla valuuttakurssilla säilyttäen rahapoliittisen suvereniteetin, olisi riskialtis. Myös jälkikeynesiläinen teoria myöntää, että rahoitusmarkkinoiden luottamuksen kadotessa Suomen kaltaisen pienen avotalouden valuuttakurssi voi oleellisesti heikentyä. Tämä tarkoittaisi ulkomaisten hyödykkeiden hinnan nousua ja inflaatiopainetta kotimarkkinoille. Pienen avotalouden on tämän vuoksi vaikeampi harjoittaa jälkikeynesiläisen teorian mukaista täystyöllisyyteen tähtäävää kysynnänsäätelyä kuin ison talousalueen, kuten EU:n. Tätä ongelmaa vastaan voitaisiin kuitenkin suojautua esimerkiksi rajoittamalla pääomaliikkeitä. (Ahokas & Holappa, 2014, 304–305.)

4.3.6 Olli Rehn – Pieni valtio Euroopan unionissa

Filosofian tohtori ja keskustalainen poliitikko Olli Rehn julkaisi 1996 kirjan *Pieni valtio Euroopan unionissa*. Tuolloin Euroopan parlamentin jäsenenä toiminut Rehn käsittelee kirjan toisessa luvussa EMU:a kokonaisuutena sekä EMU-ratkaisua Suomen kannalta. Jälkikäteen katsottuna Rehnin puheenvuoro on mielenkiintoinen hänen myöhemmän henkilöhistoriansa vuoksi. Rehn toimi 2010–2014 EU:n talous- ja raha-asioista vastaavana komissaarina, tämän tutkielman kirjoittamishetkellä Suomen pankin pääjohtajana ja on asemansa vuoksi ollut näkyvä keskustelija.

Rehn toisti jo aiemmin esiteltyt euron hyödyt ja haitat. Euro on hyödyksi, jos ja kun se vähentää valuuttakurssivaihteluista syntyvää epävakautta, valuutanvaihtokustannuksia ja parantaa sisämarkkinoiden toimintaa. Haittana on devalvaation mahdollisuuden poistuminen. (Rehn 1996, 20.)

Rehn ei usko epäsymmetristen häiriöiden olevan Suomen kohdalla poikkeuksellisen suuria, sillä Suomen vienti on samankaltaista muiden EU- ja ETA-maiden kanssa. Rehn myös torjuu kritiikkiä valuuttakurssipolitiikan menettämisestä. Rehnin mukaan pääomien vapaa liikkuvuus, rahoitusmarkkinoiden integraatio, teknologian merkitys tuotannontekijänä sekä vakaan valuutan ja alhaisen inflaation politiikka tarkoittavat heikompia edellytyksiä aktiiviselle valuuttakurssipolitiikalle. Lisäksi nk. rakenteellisiin ongelmiin, kuten julkisen talouden velkaantumiseen ja työmarkkinoiden jäykkyyksiin ei valuuttakurssi-instrumentti auta. Rehn myös arvelee Suomen hyötyvän rahapoliittisesti EMU-jäsenyydestä, sillä Suomen pankin uskottavuus rahapolitiikan toteuttajana on Rehnin mukaan ollut heikko ja EMU tarjoaa ulospääsyn devalvaatiokierteestä. (Rehn 1996, 61–63.)

Kokonaisuuden tasolla Rehnin mukaan paras ratkaisu taloustieteen pohjalta olisi joustavampi EMS/ERM-järjestelmä tai nopeahko siirtyminen yhteiseen valuuttaan. Rehnin

mukaan tämä voisi tapahtua jopa rinnakkain niin, että EMU:un liittyisivät ensin vahvimmat maat ja muut maat olisivat joustavammassa ERM:ssä, kunnes täyttäisivät yhdentymiskriteerit (Rehn 1996, 56). Suomen osalta Rehn ei ole varma EMU-kannastaan ja kehottaakin vielä panttaamaan kantaa niin EMU:n hyväksymiseen kuin hylkäämisen puolesta (mt, 68–69).

Rehnin mukaan EMU:a on kritisoitu Philipsin käyrän ja optimaalisen valuutta-alueen teorian pohjalta. Philipsin käyrää ei kuitenkaan Rehnin mukaan enää pidetä oikeana. OVA-teorian suhteen Rehn taas viittaa belgialaiseen taloustieteilijään Paul de Grauween, joka on listannut syitä sille miksi OVA-teoria ei ole niin relevantti kuin kuvitellaan. Paul de Grauwen mukaan maiden väliset erot eivät ole välttämättä niin suuria, että niistä tarvitsisi välittää, valuuttakurssi-instrumentti ei ole välttämättä tehokas väline ja poliitikkojen käsissä jopa haitallinen. (Rehn 1996, 49–51.)

Näiden lisäksi Rehn esittelee oma jaottelunsa kolmeen erilaiseen kritiikkiin: 1) pakkopaitateoria 2) rinnakkaisvaluutta ja 3) shokkiterapia. Pakkopaitateorian mukaan EMS-järjestelmä pakottaa jäsenmaat seuraamaan Saksan keskuspankin, Bundesbankin, kurinalaista rahapolitiikkaa, joka tarkoittaa jäsenmaille liian korkeaa korkotasoa.⁹ Tämä taas vähentää investointeja ja talouskasvua. Yhteisen valuutan tavoittelun sijaan Euroopan taloudet tulisikin irrottaa Saksan Bundesbankin vallasta. Tätä teoriaa puoltaa korkotason lisäksi valuuttakurssi-instrumentti. Rehnin mukaan tätä kritiikkiä on vaikea sivuuttaa, vaikka hän pitääkin sitä hiukan amerikkalaisena. Rinnakkaisvaluuttateorian mukaan euron edeltäjän, Euroopan valuuttayksikön ECU:n, tulisi lunastaa luottamuksensa itsenäisenä arvon säilyttävänä valuuttana ja vaihdon välineenä ennen kuin jäsenmaat ottavat sen käyttöön. Näin valuutta otettaisiin käyttöön. Shokkiterapian kannattajat taas esittävät, että rahaliiton jäsenmaiden valuuttakurssit ankkuroidaan alhaisimman inflaation valuuttaan, eli Saksan markkaan. (Rehn 1996, 52–56.)

Jälkikeynesiläisestä näkökulmasta Rehnin kirja ei herätä merkittävää kritiikkiä. Rehn hyväksyy talouskurikriitikin eikä argumentoi sitä vastaan. Sen sijaan valtavirtaisen taloustieteen sisäinen kritiikki Philips-käyrän ja OVA-teorian muodossa saa Rehniltä kritiikkiä.

⁹ EMS-järjestelmä oli kiinteiden, mutta muutettavien valuuttakurssien järjestelmä, joka edelsi eurojärjestelmää. Bundesbankin tiukka rahapolitiikka taas juontaa juurensa saksalaiseen talouspoliittiseen perinteeseen, jota on avattu euron historiaa käsittelevässä osiossa. Bundesbankia ja EMS:ää koskeva kritiikki liittyy olennaisesti myös euroon, sillä euron on tulkittu niin ikään perustuvan saksalaiselle talouspolitiikalle. (Holappa 2016)

4.3.7 Lipposen hallituksen selonteko 1997

Pekkarisen työryhmän raportin jälkeen myös Lipposen hallitus antoi eduskunnalle selonteon EMU:sta (Valtioneuvosto 1997). Ulkopuolelle jäännin uskottiin lisäävän enemmän kustannuksia kuin tuovan hyötyjä. Selonteko ei myöskään uskonut ruotsalaisen komitean selvitystä siitä, että EMU:n ulkopuolella kriiseihin voitaisiin varautua paremmin. Tätä ei kuitenkaan Tiihosen mukaan selonteko juurikaan perusteltu. Sen sijaan turvallisuuspoliittiset sekä Euroopan integraatioon liittyvät näkökulmat olivat jälleen esillä. (Tiihonen 2014, 40.)

Selonteossa uskottiin, että ulkopuolelle jäämisellä velkakustannukset kohoaisivat, kun taas euroon liittymällä lainanhoitokulut pienenisivät. Tämä arvio perustui sille, että euro loisi valtion velkasitoumuksille laajat markkinat. Lisäksi katsottiin, että valtion velkaantuneisuuden kääntäminen laskuun, joka oli myös hallitusohjelman keskeinen tavoite, asettaisi valtiontalouden hoidolle joka tapauksessa tiukat raamit, EMU:ssa tai sen ulkopuolella. (Valtioneuvosto 1997, 18.)

Hintavakaustavoitteet nähtiin yksiselitteisesti hyvinä ja vakausetujen uskottiin laskevan reaalikorkoja. Selonteossa oli suuri luotto konvergoitumiseen, eli talousalueen yhdentymiseen. Yhteistä rahaa ja finanssipoliittista tasapainoa tavoittelemalla ei talouspolitiikan pitäisi enää vaikuttaa maiden välisiin taloudellisiin eroihin. (Valtioneuvosto 1997, 19–20.)

Lisäksi selonteossa uskottiin, että Suomella ei olisi mahdollisuutta itsenäiseen rahapolitiikkaan. Selonteon mukaan jääminen valuutta-alueen ulkopuolelle ei toisi mahdollisuutta itsenäiseen ja aktiiviseen valuuttakurssipolitiikkaan esimerkiksi pääomamarkkinoiden vapautumisen vuoksi. Suomen viennille tärkeä metsäsektori joutuisi näin sopeutumaan samoihin ehtoihin sekä rahaliitossa kuin sen ulkopuolella. Kasvua ja työllisyyttä kuitenkin tukisi hintavakauteen perustuva talouspolitiikka. Keskuspankin itsenäisyyttä ja sen tuomaa vakautta sekä luottamusta arvostettiin. (Valtioneuvosto 1997, 28–29.)

Eurojäsenyyden uskottiin tarkoittavan työmarkkinoiden kannalta palkkamaluttia, sillä yhteinen inflaatiotavoite asettaisi viitearvon palkankorotuksille. Inflaatiota ja tuottavuutta korkeampi palkankorotus tarkoittaisi työpaikkojen menetyksiä kilpailukyvyn heikkenemisen muodossa. Kuitenkin Pekkarisen asiantuntijatyöryhmään vedoten, selonteossa todetaan pitkällä aikavälillä rakenteellisten toimintaehto-
olevan

samankaltaiset EMU-alueen ulkopuolella kuin sisäpuolellakin. Vapaiden pääomamarkkinoiden maailmassa Suomi ei voi harjoittaa muista maista poikkeavaa talouspolitiikkaa ja välttyä inflaatiolta, nimelliskorkojen nousulta tai hintakilpailukyvyn laskulta. Euron myös uskottiin lisäävän kilpailua ja näin parantavan markkinoiden toimivuutta. (Valtioneuvosto 1997, 29–31.)

Finanssipolitiikan suhteen katsottiin, että valtion velkaantuneisuuden kääntäminen laskuun, joka oli myös hallitusohjelman keskeinen tavoite, asettaisi valtiontalouden hoidolle joka tapauksessa tiukat raamit, EMU:ssa tai sen ulkopuolella. (Valtioneuvosto 1997, 19.)

Jälkikeynesiläisestä näkökulmasta selonteko ei tuonut esiin sellaista mitä aikaisemmin keskustelussa ei olisi sanottu. EMU-jäsenyyden mukanaan tuoman itsenäisen keskuspankin ja hintavakaustavoitteen uskottiin tuottavan vaurautta. Samalla velkaantumista pelättiin valuutasta riippumatta.

4.3.8 Suuren valiokunnan mietintö Lipposen hallituksen selonteosta

Valiokunnat lausuiivat selonteosta ja lopullisen mietinnön kirjoitti suuri valiokunta kesäkuussa 1997 ilman vastalauseita. Valiokunnat toivat esiin useita EMUn rakenteellisia ongelmia.

Mietinnössä tuotiin esiin tyytymättömyyttä EKP:n rooliin ainoastaan hintavakauden säilyttäjänä. Hallituksen tulisi valiokunnan mukaan harkita mikä vaikutus olisi jos ”poliittisesti vastuunalaiset tahot voisivat osallistua jossakin muodossa keskuspankin tavoitteiden asetantaan”. (SuVM 2/1997 vp — VNS 4/1997 vp, 4–5.)

Lausunnon aikaan oli jo selvä, että kaikki EU-maat eivät kuuluisi rahaliittoon. Valiokunnan mukaan rahaliittoon kuulumattomien maiden on noudatettava hintavakauteen pyrkivää rahapolitiikkaa, jotta yhteismarkkinat eivät kärsisi ja valuuttakurssit vääristy. Valiokunta suhtautui epäillen kellutusvaihtoehtoon perustellen sitä huolella rahapolitiikan uskottavuudesta ja poliittisella hinnalla. Kelluvan valuuttakurssin uskottiin tarkoittavan samanlaisen talouspolitiikan tarvetta kuin valuuttakurssijärjestelmä tai rahaliitto. Joka tapauksessa valiokunta esitti, että kelluvien valuuttakurssien järjestelmästä ja sen vaikutuksista Suomen talouspolitiikkaan olisi tehtävä analyysi ennen kuin Suomi tekee päätöksen liittymisestä euroalueeseen. (SuVM 2/1997 vp — VNS 4/1997 vp, 5.)

Suuri valiokunta myös esitti huolensa siitä, että rahoitusaseman kestävyyttä koskevat säädökset, erityisesti vuotuinen budjettialijäämä ovat ristiriidassa suhdanteita tasaavan

finanssipoliitiikan kanssa. Valiokunta toivoi, että budjettialijäämä sääntö ei asettaisi esteitä suhdanteiden tasaamiseen rakenteellisesti tasapainoisille talouksille. Suomelle katsottiin olevan erityisen haitallista edes teoreettinen mahdollisuus siitä, että jonkinlaiset finanssipoliittiset pakotteet voisivat syventää taloudellista kriisiä. Valiokunta esitti, että Suomi edistäisi kantaa, jossa budjettialijäämäkriteerien ylitysten sijaan korostuisi julkista velkaa koskevat lähentymisperusteet. Käytännössä tämä tarkoittaisi, että ylityksiä ei sanktioitaisi niinkään jäsenyyden aikana, vaan euromaaksi haluavan valtion on täytettävä alijäämää koskevat ehdot, jotta se voi päästä jäseneksi. (SuVM 2/1997 vp — VNS 4/1997 vp, 5.)

Mietinnössä oltiin huolissaan velkaantuneiden jäsenmaiden rahoitusasemasta, ja niiden jäsenyyttä pidettiin sekä taloudellisena että poliittisena uhkana EMU:lle. Tätä perusteltiin talouspoliittisten kehysten eli alijäämäkriteerien ahtaudella, jotka yhdessä valtionvelan korkomenojen kanssa rajoittavat politiikan liikkumavaraa ja näin aiheuttaa kansallisia poliittisia paineita, jotka haittaisivat euroaluetta. (SuVM 2/1997 vp — VNS 4/1997 vp, 5–6.)

Mietinnön mukaan keskeinen heikkous EMU-suunnitelmassa on se, että EKP:n riippumattomuus on toteutettu tavalla, joka on poissulkenut demokraattisen valvonnan ja tulosvastuun. (SuVM 2/1997 vp — VNS 4/1997 vp, 9.)

Suuren valiokunnan asiantuntijalausunnossa 1997 Jukka Pekkarinen totesi, että suurten riskien merkitystä ei pidä liioitella, sillä EMU:n tuoma pysyvä kasvu kyllä voisi kompensoida äkilliset tuotannonlaskut. Pekkarinen myös uskoi, että rahapoliittinen integraatio on vastaus pääomamarkkinoiden vapauttamisen tuomaan epävakauteen. (Tiihonen 2014, 44.)

Valiokunnan mietintö onnistui ennustamaan eurokriisin poliittisia ja taloudellisia mekanismeja tuomalla esiin jäsenvaltioiden talouspoliittisen tilan ahtauden ja siitä seuraavan konfliktiherkkyden unionille. Euromaiden talouspoliittisen tilan ahtaus ei kuitenkaan johtunut ainoastaan alijäämäkriteeristöä, vaan myös nk. troikan politiikasta eurokriisin aikana ja sen asettamista ehdoista avustettaville maille (Patomäki 2016, 171). Euromaiden velkakriisi onkin aiheuttanut konflikteja pohjoisten ja eteläisten euromaiden välille ja näin koko unionin yhtenäisyydelle. Erityisesti eurokriisistä kärsineet kansalaiset ovat äänestäneet euroskeptisiä puolueita (Hobolt & de Vries 2016, 22–23). Talouspoliittisen tilan ahtauden ja konfliktiherkkyden vuoksi institutionaalinen talouskuri on myös syventänyt

suhdannehäiriöitä (Patomäki 2016, 169). Voidaan siis sanoa, että valiokunnan huolet olivat perusteltuja.

Valiokunnan mietinnössä oli myös vahvasti keynesiläinen sävy sen ilmaistessa huolensa siitä, että säädöksillä rajoitetaan suhdanteita tasaavaa finanssipolitiikkaa ja näin syvennetään taloudellista kriisiä (SuVM 2/1997 vp — VNS 4/1997 vp, 5–6). Tässä mielessä mietintö erosi esimerkiksi Hetemäen (1996; 1997) ja Korkmanin (1992) artikkeleista. Hetemäen korostaessa sitä, että talouskuri on lopulta jäsenmaan oma etu, suuri valiokunta uskoi sen pahimmillaan aiheuttavan ongelmia. Toisaalta sekä Hetemäki (1996) että Korkman (1992) toivat esiin, että lyhyellä aikavälillä rajoitteista voidaan joustaa suhdanteiden tasaamiseksi.

Mietinnön näkemys keskuspankin itsenäisyydestä poikkesi Valtioneuvoston (1997) kannasta. Kun Valtioneuvosto uskoi itsenäisen keskuspankin takaavan vaurauden ja vakauden, suuri valiokunta näki sen olevan ongelma demokratian kannalta. Valiokunnan näkemystä voi pitää perusteltuna, sillä käytännössä itsenäisellä keskuspankilla tarkoitetaan sitä, että keskuspankin päättävät tahot ovat vapaita poliittisten päättäjien ohjauksesta (Ks. Mitchell et al. 2019, 315).

Itsenäisen keskuspankin ajatus perustuu siihen, että keskuspankki voi tehdä poliittisesti epäsuosittuja päätöksiä, joilla kuitenkin on pitkän aikavälin kannalta taloudellisia hyötyjä (Mitchell et al. 2019, 369–370). EKP:n itsenäisyyden taustalla taas oli saksalainen ordoliberalismi ja Saksan Bundesbankin itsenäisyys, kuten luvussa 3 tuotiin esiin.

4.3.9 Lisää tiedontuotantoa: VM tekee oman selvityksensä

Eduskunnan edellyttäessä lisää tiedontuotantoa EMU-päätökseen liittyen, julkaisi Valtiovarainministeriön kansantalousosasto toukokuussa 1997 selvityksen *Talous- ja rahaliiton toimintaperiaatteet ja toteuttaminen*. Selvityksessä analysoitiin EMU:a säädösten näkökulmasta.

Selvityksen mukaan säädöksillä varmistetaan EMU:n talouspoliittinen uskottavuus ja finanssipoliittinen kurinalaisuus. Selvityksessä muistutettiin, että jäsenvaltioilta on kielletty keskuspankkirahoitus eikä pankeille tai rahoituslaitoksille ole asetettu velvoitteita luotottaa valtioita. Näin valtioiden on rahoitettava velkansa markkinoilta muiden lainanottajien tapaan. VM korosti myös, että muut yhteisöt tai jäsenvaltiot eivät voi tulla rahoituskriisiin joutuneen jäsenvaltion tueksi. Selvityksessä kuitenkin uskottiin, että Maastrichtin sopimuksesta huolimatta, markkinat saattavat olettaa muiden EU-maiden pelastavan pahasti

velkaantuneen jäsenmaan, sillä suuren jäsenmaan velkaantuminen voisi johtaa jopa rahoitusjärjestelmän kriisiin. VM asetti toiveita myös rahoittajille. Sen mukaan rahoittajien tulisi kiristää rahoitusta ja nostaa korkolisää valtion osoittaessa merkkejä rahoitusongelmista. Lisäksi todettiin, että taloudellisilla mittareilla lähentyminen on edennyt Kreikkaa lukuun ottamatta hyvin. (Tiihonen 2014, 48–49; Valtiovarainministeriö 1997, 27–30.)

4.3.10 KAK:ssa keskustelua keynesiläisyyden puolesta ja vastaan

Alkuvuodesta 1998 VM:n kansantalousosaston ylijohdaja Martti Hetemäki kirjoitti Kansantaloudelliseen aikakauskirjaan (KAK) artikkelin *Finanssipolitiikka EMU:ssa*. Hetemäen mukaan Suomi ei ottaisi kysynnänsäätelymielessä riskiä liittyessään EMU-alueeseen. Hetemäki perusteli näkemystään sillä, että kansallisen rahapolitiikan, joka luovutetaan pois, merkitys kysynnänsäätelyssä on hyvin rajallinen. Hetemäki myös vetosi rationaalisten odotusten teoriaan. Tämän mukaan taloudenpitäjät ottavat valuuttakurssimuutokset sekä aktiivisen rahapolitiikan huomioon käytöksessään, eikä sillä näin ole lyhyenkään tähtäimen vaikutusta. Samalla kasvu- ja vakaussopimus takaa Hetemäen mukaan finanssipolitiikassa riittävän suhdannepoliittisen liikkumavaran. Jos maalla olisi pidempiaikainen alijäämä, se Hetemäen mukaan tulisi joka tapauksessa korjata. Lisäksi Hetemäki uskoi markkinoiden rankaisevan budjettivajeista todennäköisemmin kuin EU:n. (Hetemäki 1998, 7–9.)

Hetemäen mukaan kireä finanssipolitiikka myös auttaisi rakentamaan puskureita automaattisten vakauttajien tai taantuman varalle. Toisaalta Hetemäen mukaan taloustieteellinen tutkimus ja käytäntö ovat osoittaneet, että yksittäisen maan on vaikeaa saada talouttaan kasvuun aktiivisella suhdannepolitiikalla. Lisäksi Hetemäen mukaan ekonomistien usko elvyttävään finanssipolitiikkaan budjettialijäämillä on myös hiipunut. Tämän tilalle Hetemäki tarjoaa taloudellisia kannustimia. Lisäksi Hetemäki esitti taloudellisia häiriöitä vaimentavan aktiivisen talouspolitiikan vähentävän taloudenpitäjien vastuunkantoa ja palkkamalittia ja edistävän näin moral hazard -ilmiötä.¹⁰ (Hetemäki 1998, 10.)

¹⁰ Moraalikato (engl. moral hazard) on termi, jolla kuvataan sopimusteoreettista tilannetta, jossa yksi osapuoli toimii sopimuksen vastaisesti ja toinen osapuoli ei voi havaita sitä. Syynä tähän on epätäydellinen sopimustilanne, joka tarjoaa mahdollisuuden sopimuksen rikkomiselle. (Vihanto 2008, 68–69.)

Hetemäen johtopäätöksiä voidaan pitää varsin nuivina ekspansiivista finanssipolitiikkaa kohtaan. Sen sijaan Hetemäki luottaa mikrotaloustieteestä tuttuihin rationaalisiiin yksilöihin, jotka reagoivat kannustimiin. Tällaisessa ajattelussa kysynnänsäätelyllä ei ole merkitystä lyhyelläkään aikavälillä, koska yksilöt muuttavat alijäämäisten budjettien aikana käyttäytymistään varautumalla verojenkorotuksiin. (Ahokas & Holappa 2014, 255–257.)

Hetemäen mukaan budjettikuria voi perustella myös sillä, että jos yksi tai useampi EMU-maa harjoittaa inflatorista finanssipolitiikkaa, niin EKP voi reagoida joko nostamalla korkoa tai antamalla inflaation nousta, joka aiheuttaa korkojen nousua. Tällöin siis koko euroalue joutuu kärsimään yhden tai useamman maan inflatorisesta finanssipolitiikasta. Suurempana riskinä Hetemäki kuitenkin piti bail out -tilannetta sen aiheuttaman moraalikadon vuoksi. Markkinoiden on uskottava, että yhteisö ei voi rahoittaa julkisia talouksia. (Hetemäki 1998, 10.)

Hetemäen näkemys poikkeaa esimerkiksi ETLA:n tutkijoista, jotka uskoivat, että markkinat joka tapauksessa olettavat EKP:n pelastavan valtiot (Alho & Widgren 1994). Jälkikäteen voidaankin todeta ETLA:n arvioineen tilanteen oikein ja Hetemäen toiveen markkinakurista epäonnistuneen.

Hetemäki myös vetosi taloustieteelliseen tutkimukseen, jonka mukaan kireällä finanssipolitiikalla on autettava kireää rahapolitiikkaa inflaation välttämiseksi. Jos finanssipolitiikka on kestävä, kireä rahapolitiikka lisää odotuksia julkisen talouden ajautumisesta umpikujaan ja keskuspankin linjanmuutoksesta. Kevyen rahapolitiikan Hetemäki taas uskoi helposti johtavan korkeampaan inflaatioon. Mikäli markkinat uskoisivat, että kireä rahapolitiikka heikentäisi suuren EMU-maan julkista taloutta entisestään, johtaisi ohjauskorkojen nosto inflaatio-odotusten kasvuun. Lisäksi Hetemäki katsoi historian todistaneen inflaation olevan velkaantumisen todennäköisin seuraus. Tästä esimerkkinä Hetemäki käyttää Saksojen yhdentymistä. Yhentyminen kasvatti budjettivajetta, jonka seurauksena Saksan keskuspankki nosti ohjauskorkoaan, joka ERM:n kapeiden vaihteluvälien vuoksi vaikutti koko Eurooppaan. (Hetemäki. 1998, 12–13.)

Pelko julkisten alijäämien aiheuttamasta inflaatiosta toistuukin usein Hetemäen tekstissä. Myös jälkikeynesiläisessä teoriassa inflaation merkitys finanssipolitiikkaa rajoittavana tekijänä tunnustetaan. Jälkikeynesiläiset ovat kuitenkin korostaneet, että julkinen alijäämä ei vääjäämättä johda inflaatioon. Esimerkiksi Yhdysvalloissa, Iso-Britanniassa ja Japanissa inflaatio ei ole korkea, vaikka kaikki maat ovat velkaantuneet rajusti vuoden 2008

finanssikriisin puhjettua (Mitchell et al. 2019, 344). Alijäämän sijaan jälkikeynesiläiset ovatkin sitoneet julkisen kulutuksen täystyöllisyystavoitteeseen (mt. 290–292).

Myös kelluvan valuuttakurssin taloudellisia häiriöitä vaimentavan vaikutuksen Hetemäki katsoi olevan luultua vähäisempi. Hetemäki tosin myönsi myös valuuttakurssimuutoksilla olevan vaikutuksia, jotka voivat tasata suhdannekehitystä ja maakohtaisia häiriöitä. (Hetemäki 1998, 8.)

Artikkelissa joka tapauksessa korostettiin finanssipolitiikan roolin merkityksen kasvua kansallisesta rahapolitiikasta luovuttaessa. Tämä ei Hetemäen mukaan johdu siitä, että rahapolitiikan mahdollisuus suhdanteiden tasaamiseen katoaa, vaan siitä että löysän finanssipolitiikan vaikutukset ovat huomattavasti haitallisemmat EMU:ssa kuin sen ulkopuolella. Toisin sanoen tarve kiristävälle finanssipolitiikalle kasvaa EMU:ssa. (Hetemäki 1998, 8.)

Artikkeliin sisältyi myös pohdintaa siitä, miten finanssipolitiikka tulisi institutionaalisestaa järjestää EU:ssa. Hetemäen mukaan EKP:n itsenäisyys ja vakaus- ja kasvusopimus ovat EMU:n kulmakiviä, jotka takaavat rahaliiton vakauden. Paras tulos julkisen talouden kannalta taas saadaan, kun budjettiprosessi on keskitetty. EU:n yhteiseen finanssipolitiikkaan Hetemäki suhtautuu edelleen nuivasti. Hänen mukaansa se voi vaimentaa rakenteellisten uudistusten vaikutusta ja hidastaa maiden sopeutumista taloudellisiin muutoksiin. Se myös heikentäisi no bail out -säännön uskottavuutta. (Hetemäki 1998, 14–18.)

Esimerkiksi jälkikeynesiläiset William Mitchell, L. Randall Wray ja Martin Watts ovat korostaneet, että euroalue luotiin ajatukselle, jonka mukaan finanssipolitiikka on vääristävää ja epätehokasta pitkällä aikavälillä (Mitchell et al. 2019, 518). Hetemäen pohdintojen perusteella tämä väite pitääkin hyvin paikkaansa. Hetemäki puolustaa EMU:n tiukkoja finanssipoliittisia rajoitteita juuri finanssipolitiikan haitallisuudella.

Hetemäkeä huomattavasti suopeammin finanssipoliittiseen aktiivisuuteen suhtautui Anne Brunila. Suomen Pankissa työskennelleen Brunilan mukaan EMU on alijäämä- ja velkakriteereillään aiheuttanut jäsenmaille tarvetta finanssipolitiikan kiristämiseksi. Brunilan tuo esiin, että monet taloustieteilijät ovat kritisoineet kireää finanssipolitiikkaa ja uskoneet sen vaikuttavan negatiivisesti kasvuun ja työllisyyteen. Tämän näkemyksen

mukaan rajoitteiden sijasta finanssipolitiikan liikkumavara tulisikin olla mahdollisimman suuri. (Brunila 1998, 70–71.)

Hetemäen vedotessa taloustieteeseen perustellessaan kireää finanssipolitiikkaa, on Brunila varovaisempi. Brunilan mukaan talusteoria ei anna yksiselitteistä vastausta finanssipolitiikan suhdannepoliittisista mahdollisuuksista. Brunila tuo esiin, että kameralistinen näkemyksen mukaan valtiontalouden tulisi olla aina tasapainossa, kun taas keynesiläinen näkemys korostaa alijäämäisten budjettien yksityistä kulutusta lisäävää vaikutusta. Brunilan mukaan lopulta onkin kyse siitä pätevätkö finanssipolitiikassa keynesiläiset oletukset vai ricardolainen ekvivalenssi ¹¹. Brunila kuitenkin kritisoi ricardolaista näkemystä, sillä hänen mukaansa se toimii vain voimakkaiden olettamusten vallitessa. Joka tapauksessa Brunila piti ongelmana, että empiiristä tutkimusta ei juurikaan löydy kummankaan näkemyksen tueksi. (Brunila 1998, 71–73.)

Brunilan pohdinnat lopulta koskevat lähinnä uusklassisen taloustieteen sisäisiä kiistoja uuskeynesiläisyyden ja uuden klassisen taloustieteen välillä. Tästä kertoo se, että Brunilan mukaan pitkällä aikavälillä useiden EU-valtioiden pitäisi kuitenkin supistaa alijäämäänsä niin EMU:ssa kuin sen ulkopuolella julkisen talouden kestävyysongelmien vuoksi. Brunila ei myöskään pohdi rahapoliittisen suvereniteetin vaikutuksia.

4.3.11 Eduskunnan tiedonanto ja kolmas vaihe

Helmikuussa 1998 hallitus antoi eduskunnalle tiedonannon EMU:sta, jota Tiihonen (2014, 51) kuvailee kritiikittömäksi. Tiedonannossa analysoitiin valuutta-alueen vakautta ja taloudellisia vaikutuksia. Vakaus- ja kasvusopimukseen suhtauduttiin myönteisesti ja sen uskottiin luovan vakautta sekä toimivan hälytysjärjestelmänä. Myös EKP:n itsenäisyyttä ja hintavakaustavoitetta pidettiin hyvänä. Osallistumisen euroalueeseen vakaus- ja kasvusopimuksineen ei uskottu muuttavan kansallisen budjettipolitiikan liikkumavaraa, sillä julkisen talouden rajoitteet ovat tiedonannon mukaan yleisiä hyvän taloudenpidon peruseriaatteita. (VNT1/1998 vp. 5–8.)

Tiedonannon mukaan vakaus- ja kasvusopimuksen alijäämärajoitteet eivät päde, jos jäsenvaltioon kohdistuu vakava häiriö ilman sen omaa syytä. Tiedonannossa uskottiin yhteisen rahan vaikutusten olevan pääosin myönteisiä mm. valuuttakurssiriskin poistumisen, vakauden lisääntymisen ja kilpailun lisääntymisen vuoksi. Riskinä pidettiin epäsymmetrisiä

¹¹ Tarkemmin ricardolaisesta ekvivalenssista luvussa 2.

häiriöitä, mutta niitä ei hallituksen mukaan tule korostaa liiaksi. Lisäksi ne jäisivät sektorikohtaisiksi monipuolisen elinkeinorakenteen vuoksi. (VNT1/1998 vp. 8–9.)

Valtioneuvoston selonteko ei sisällöllisesti tuonut juuri mitään uutta keskusteluun. Selonteon perusteella Lipposen II hallituksen EMU-linjaa voidaan pitää varsin myönteisenä Maastrichtin sopimusta ja vakaus- kasvusopimusta kohtaan. Näkemykset jälleen perustuvat ajatukselle, että julkisen talouden rajoitteet olisivat joka tapauksessa samanlaisia EMU:ssa kuin sen ulkopuolella. Tämä kertoo ajattelumallista, jossa rahapoliittinen suvereniteetti ei ole merkityksellistä valtion finanssipolitiikan kestävyuden kannalta.

Eduskunnan valiokunnat antoivat lausuntonsa selonteosta. Valtiovarainvaliokunta nosti jälleen esiin epäoptimaalisen valuutta-alueen. Taloudellisten mittarien suhteen nähtiin ainoastaan Suomen ja Luxemburgin täyttävän aidosti yhteisvaluutan lähentymiskriteerit. Vakaus- ja kasvusopimuksen kolmen prosentin vuotuisen alijäämän ennustettiin olevan ongelmallinen EMU-maiden väestön ikääntymisen vuoksi. Valtiovarainvaliokunta ilmaisi myös huolensa yhteisvaluutan uskottavuudesta. Jos yhteisvaluutta ei olisi uskottava, se nostaisi korkotasoa niin Euroopassa kuin Suomessa. Lausunnossa esitettiin myös huoli yhteisvaluutan demokraattisuudesta. Kun päätöksentekovaltaa siirtyy EU:n elimille, erityisesti EKP:lle, on kansalaisten olennaista tietää kuka vastaa erilaisista talous- ja rahapolitiikkaan liittyvistä päätöksistä. (Tiihonen 2014, 50–52; VaVL 16/1998 vp. - VNT 1/1998 vp.)

Valtiovarainvaliokunta kuitenkin katsoi yhteisvaluutan tehostavan kauppaa ennustettavuudella ja valuutanvaihtokustannusten poistumisella, lisäävän kilpailua ja alentavan kuluttajahintoja. Lisäksi valiokunta arvioi devalvaatiomahdollisuuden poistumisen luovan kurinalaisempaa, vakaampaa ja tasaisempaa taloudellista kehitystä. EKP:n sääntöjen taas uskottiin edesauttavan alhaista inflaatiota ja vakaus- ja kasvusopimuksen taas tasapainoista budjettipolitiikkaa. Myös valuuttakurssikeinottelun poistuminen mainittiin. Valtiovarainvaliokunta uskoi myös yhteisvaluutan tuovan myös poliittisia etuja. Euron jäsenmaana Suomella on edustus EKP:n päättävissä elimissä. EU:n painoarvo myös kasvaa rahapoliittisissa kysymyksissä. Valiokunta korosti kansallisessa talouspolitiikassa inflaation hillitsemistä EKP:n inflaatiotavoitteen mukaisella tasolla. Tämän vuoksi korostuu finanssipolitiikan sekä tulopoliittisen koordinaation merkitys. Myös valtiovarainvaliokunta uskoi ulkopuolelle jäämisen tarkoittavan samankaltaista

budjettitasapainoon pyrkivää politiikkaa kuin EMU:ssa. (VaVL 16/1998 vp. - VNT 1/1998 vp. 2–5.)

Valtiovarainvaliokunnan lausunto muistutti muilta osin aiempaa keskustelua, tuoden esiin tehokkuushyötyjä sekä pohdintaa optimaalisesta valuutta-alueesta. Kritiikki keskuspankin epädemokraattisuutta sekä vakaus- ja kasvusopimuksen alijäämätavoitetta kohtaan kuitenkin poikkesivat yleisestä keskustelusta. Molempia huomioita voidaan pitää relevantteina nykykeskustelun kannalta. Esimerkiksi Stiglitz (2020, 218) on kritisoinut EKP:n epädemokraattisuutta. Lisäksi juuri väestön ikääntymisen vuoksi Suomessa on oletettu julkisen talouden menojen kasvavan tulevaisuudessa (Aalto et. al 2020).

Päätöksestä jätettiin eriävä mielipide keskustalaisten ja kristillisten edustajan toimesta. Eriävässä mielipiteessä kritisoitiin hallituksen menettelytapoja ja tiedottamista, mutta se sisälsi myös euroalueeseen liittyvää epäluuloa. Eriävässä mielipiteessä todettiin yhteisvaluutta-alueen sopivan Suomelle huonosti, sillä juuri tärkeimmät kauppakumppanit olivat jäämässä siitä pois. Sen sijaan alueeseen kuuluvien Etelä- ja Keski-Euroopan maiden suhdannehistoria, talouden rakenne, ja työmarkkinat olisivat Suomesta poikkeavia. Tämän vuoksi talouden häiriöt Suomessa olisivat toisenlaisia kuin Euroopassa. Argumentti siis muistutti optimaalisen valuutta-alueen kritiikkiä. (VaVL 16/1998 vp. - VNT 1/1998 vp. 9.)

Eriävässä mielipiteessä uskottiin myös, että palkat, puun hinta ja työttömyys joutuvat joustamaan yhteisen raha- ja valuuttapolitiikan sekä tiukan finanssipolitiikan oloissa. Eriävän mielipiteen allekirjoittaneet katsoivat, että Suomen ei tulisi liittyä euroalueeseen. Lisäksi sosiaalisen ja alueellisen eriarvoisuuden pelättiin kasvavan. Budjettikuriin liittyvä kritiikki muistuttaa monia 2010-luvun poliittisesta taloustieteestä kumpuavia talouskurikritiikkejä. Esimerkiksi Mark Blyth (2017, 203–204) on korostanut juuri talouskurin aiheuttamia sosiaalisia ongelmia.

Suuri valiokunta käsitteli omassa kannanotossaan erityisesti optimaalisen valuutta-alueen teoriaa sekä finanssipolitiikkaa. Valiokunta arvioi, että niin euroalueen sisällä kuin ulkopuolella raha- talouspolitiikan liikkumavara olisi samankaltainen. Tämä kuitenkin perustui sille oletukselle, että tulevaisuudessa ei tapahdu poliittista tai taloudellista kehitystä, joka vaarantaisi kansallisten rahayksiköiden tai euron vakauden tai aiheuta vakavia epäsymmetrisiä häiriöitä. (SuvM 1/1998 - VNT 1/1998, 6.)

Kuten jälkikäteen tiedetään vuonna 2008 alkanut finanssikriisi aiheutti paljon epävakautta niin Eurooppaan kuin maailmalle. Kriisistä huolimatta euro on valuuttakurssiltaan kuitenkin säilynyt suhteellisen vakaana. Näkemystä rahapolitiikan liikkumatilasta voidaan pitää erikoisena. Euroalueeseen liittymällä Suomi nimenomaan luopui rahapolitiikasta kokonaisuudessaan. Sen sijaan euron ulkopuoliset kelluvalla valuuttakurssilla operoivat valtiot voivat vaikuttaa esimerkiksi korkotasoonsa.

Valiokunnan mukaan epäsymmetristen häiriöiden vaikutus on vähentynyt tuotantorakenteen monipuolistuessa. Valiokunta peräänkuulutti myös yritysten vastuuta selviämisestään devalvaatioon turvautumisen sijaan. Lisäksi hinta- ja kustannuskehitystä on pidettävä silmällä. Vaikka epäsymmetristen häiriöiden vaikutus vähenisi Suomessa, valiokunta kuitenkin uskoi, että Euroopan tasolla voi olla epäsymmetristä ja eritasoista suhdannekehitystä. Yhteisvaluutan arvioitiin myös mahdollisesti lisäävän alueellista eriarvoisuutta. (SuvM 1/1998 - VNT 1/1998, 8.)

Suuri valiokunta oli kannanotossaan myös huolissaan jäsenvaltioista, jotka eivät vielä täyttäneet lähentymisperusteita kokonaan. Valiokunnan mukaan tulisi päästä yhteisymmärrykseen toimista, joilla taataan, että myös nämä valtiot täyttävät lähentymisperusteet erityisesti velkaantumisen osalta. (SuvM 1/1998 - VNT 1/1998, 2–3.)

Suuri valiokunta päätyikin puoltamaan Suomen EMU-jäsenyyttä. Valiokunnan mukaan ei voida esittää yksiselitteisiä poliittisia tai taloudellisia etuja, joita euroalueen ulkopuolelle jättäytymisellä olisi. (SuvM 1/1998 - VNT 1/1998, 9–10.)

Suuren valiokunnan lausuntoa voi pitää ristiriitaisena. Toisaalta kannanotossa tunnustettiin, että rahapoliittisesti itsenäisillä valtioilla on teoriassa enemmän mahdollisuuksia. Käytännössä niitä kuitenkin pidettiin olemattomina. Lisäksi suuri valiokunta toivoi EKP:n demokratisoitumista, mutta kuitenkin niin, että sen itsenäisyys ei vaarantuisi.

Päätöksestä jätettiin pöytäkirjaan kaksi vastalauseita. Ensimmäisessä valiokunnan keskustalaiset jäsenet katsoivat, että Suomen ei tule antaa luottamusta hallituksen linjalle euroalueeseen osallistumisesta ensimmäisten joukossa. Keskustalaisten mukaan osallistuminen ei-optimaaliseen valuutta-alueeseen on riski, sillä lähentymiskriteerit olivat toteutuneet vajavaisesti eikä euroalueen kilpailukyky ollut riittävä. Lisäksi Suomen edellytyksiä pärjätä rahaliitossa arvioitiin puutteellisiksi. EMU:n kriteerejä, alijäämän ja

velkaantumisen kurissapitoa sekä alhaista inflaatiota pidettiin itsessään kuitenkin hyvinä tavoitteina. (SuvM 1/1998 - VNT 1/1998, 11–13.)

Kristillisten Jouko Jääskeläisen jättämä vastalause oli kuitenkin jälkikeynesiläisittäin kiinnostavampi. Jääskeläisen korosti Suomen kokemusten kelluvasta valuuttakurssista olleen hyviä. Jääskeläisen mukaan valuuttojen kelluttamista on seurannut suhteellisen vakaa ja ennustettava tilanne, jossa valuuttakurssi on indikoinut kansantalouden todellista tilaa. Samalla EKP:n itsenäisen rahapolitiikan Jääskeläinen näki ongelmana demokratian ja EKP:n vastuunkannon näkökulmasta. Samalla menetettäisiin itsenäinen valuutta ja mahdollisuus kansalliseen rahapolitiikkaan. (SuvM 1/1998 - VNT 1/1998, 14–17.)

Jääskeläisen vastalause erosi rahapoliittisilta näkemyksiltään huomattavasti muista aikakauden puheenvuoroista. Kelluva valuuttakurssi ei Jääskeläisen mukaan ollut riski Suomelle, kuten usein väitettiin, vaan itse asiassa kokemukset siitä ovat olleet hyviä. Jälkikeynesiläisenä ei tätäkään puheenvuoroa voida kuitenkaan pitää. Jääskeläinen näki esimerkiksi valtiontalouden velkaantumisen merkittävänä ongelmana.

Jälkikeynesiläisestä näkökulmasta valtionvelan määrä ei kuitenkaan itsessään ole ongelma rahapoliittisesti suvereenissa valtiossa. Lisäksi Jääskeläinen viittasi valiokunnan mietintöön siitä, että Suomen talouspoliittinen tila olisi sama euron sisällä kuin ulkopuolellakin. Kuitenkin Jääskeläisen peräänkuuluttamassa kelluvassa valuuttakurssissa Suomen finanssipoliittinen tila olisi merkittävästi suurempi sillä valtionvelka itsessään ei olisi talouspoliittinen rajoite (Ahokas & Holappa 2014, 302–303). Sekä keskustan että kristillisten vastalauseessa esitettiin, että euroalueeseen ei tulisi liittyä (SuvM 1/1998 - VNT 1/1998, 13–17).

4.4 Yhteenveto 1990-luvun EMU-keskustelusta

Seppo Tiihosen (2014, 69–70) mukaan tutkijakeskustelussa riskeistä varoittavia puheenvuoroja ei ollut useita, mutta niissä tuotiin esille keskeisiä riskejä. Erityisesti huomio kiinnittyi siihen, että kaikki maat eivät täyty Maastrichtin sopimuksen kriteereitä. Lisäksi kaikki tutkijat eivät uskoneet no bail out -säännön toimimiseen. Näistä seikoista huolimatta tutkijakeskustelussa ei Tiihosen mukaan osattu huomioida rahoitusmarkkinoiden kehitystä ja sen riskejä. Tiihosen mukaan keskustelua leimasikin usko markkinoiden kykyyn hinnoitella valtion lainapaperit, joka osoittautui vääräksi. (Tiihonen 2014, 55.)

Tämän tiivistyksen ja luvun neljä pohjalta voidaan kokonaisuudessaan todeta, että suomalaista EMU-keskustelua hallitsi 1990-luvulla erityisesti keskustelu optimaalisesta valuutta-alueesta, epäsymmetrisistä häiriöistä ja valuuttakurssimekanismista. Myös vakausta ja kasvusopimuksen alijäämä- ja velkatavoitteet olivat usein esillä sekä niiden uskottavuuden suhteen että finanssipoliittisen soveltuvuuden näkökulmasta. Uuskeynesiläinen suhdanteita tasaava politiikka oli laajasti keskustelussa mukana ja sen arvo tunnustettiin. Tästä poikkeuksena oli Martti Hetemäen (1998) näkemykset, joissa elvyttämiseen suhtauduttiin vähintään epäroivästi lyhyelläkin aikavälillä. Markkinakuri sekä keskuspankin itsenäisyys demokratian näkökulmasta olivat myös toisinaan esillä. Keskustelussa löytyi sekä itsenäisen keskuspankin kannattajia että vastustajia. Useat keskustelijat epäilivät markkinakurin ja no bail out -säännön toimivuutta käytännössä.

Jälkikeynesiläisittäin joitain relevantteja näkökulmia jäi keskustelussa käsittelemättä. Tällaisia olivat rahapoliittinen suvereenius ja keskuspankkirahoitus sekä kokonaiskysynnän merkitys pitkällä aikavälillä. Rahapoliittinen suvereenius ja keskuspankkirahoituksen mahdollisuus kuitattiin useimmissa keskusteluissa niin, että keskuspankkirahoituksen todettiin johtavan inflaatioon. Tämän vuoksi rahapoliittisen suvereeniteetin menettämistä ei pidetty erityisen ongelmallisena.

Kuten todettua, keskuspankkirahoituksen inflatorisuus on yksi uusklassisen taloustieteen aksioomista, josta esimerkiksi jälkikeynesiläinen koulukunta on erimielinen (Ahokas & Holappa 2014, 172). Voidaan siis perustellusti väittää, että suomalaisen EMU-keskusteluun on osaltaan vaikuttanut uusklassisen taloustieteen kiistanalaiset oletukset.

Tiihosen (2014, 69) mukaan kansainvälisessä tutkijakeskustelussa tuotiin esille, että EMU:sta puuttuu viimekätisen lainaajan asemassa oleva toiminto. Useissakaan suomalaisissa puheenvuoroissa tätä ei käsitelty, mutta esimerkiksi Pekkarisen työryhmä kiinnitti tähän kysymykseen oikeanlaista huomiota (Pekkarinen et al. 1997, 77). Lisäksi esimerkiksi ETLA:n tutkijat uskoivat, että EKP tulee jollakin tavalla hoitamaan jäsenmaiden ongelmat, kuten lopulta tapahtuikin (Alho & Widgren 1994, 86). Voidaan siis sanoa, että ainakin osa suomalaisista taloustieteen tutkijoista otti tämän jälkikeynesiläisittäin relevantin seikan huomioon. Keskustelu ei kuitenkaan ollut niin merkittävää, että se olisi näkynyt esimerkiksi valiokuntakeskusteluissa, vaikka etenkin valiokuntakäsittelyiden vastalauseissa käytettiin euroskeptisiä- ja -vastaisia argumentteja.

Keskustelussa toistuivat huolet tilapäisistä shokeista ja häiriöistä suomalaisilla toimialoilla. Kuitenkaan pidempiaikaisen laajan kysyntähäiriön ongelmaa ei keskustelussa analysoitu. Sen sijaan kysyntähäiriöitä pidettiin tilapäisinä ja silloin jos ne pitkittyisivät, ne olisi ratkaistava tarjontatekijöiden joustoilla. Keskusteluissa ei kuitenkaan osattu ennakoida nk. sekulaarista stagnaatiota, eli pitkittyntä hitaan kasvun kautta, joka alkoi finanssikriisistä 2008. Useat tutkijat ovat selittäneet sekulaarista stagnaatiota juuri kysyntälähtöisenä ongelmana (Schmöller 2018).

Kuten tässä luvussa on tuotu esiin, osa ennakoituista riskeistä toteutui 2010-luvun eurokriisin myötä. Toisaalta eurokriisille oli myös syitä, joita suomalaisessa EMU-keskustelussa ei osattu ennakoida. Myös selitykset eurokriisin syistä riippuvat näkökulmasta. Selityksiä eurokriisille on haettu mm. liiallisesta velkaantumisesta, vaihtotaseen epätasapainoista, palkkakilpailusta, talouskuripolitiikasta sekä talouksien rakenteesta. Ennen kuin tutkielmassa siirrytään siihen, millä tavalla Suomessa on keskusteltu eurokriisistä, esitellään erilaisia selityksiä eurokriisille.

5. EUOKRIISI

Vuonna 2010 Euroopassa puhkesi talouskriisi, jossa useiden euromaiden julkiset taloudet ajautuivat ongelmiin. Kriisissä EMU-maiden joukkovelkakirjojen korot nousivat ja osa maista suljettiin kokonaan rahoitusmarkkinoilta. EKP:n toimilla markkinat rauhoittuivat, mutta hidaskasvu ja korkea työttömyys jäivät vaivaamaan euroaluetta. (Stiglitz 2020, 56–55.)

Eurokriisiin synnylle ei kuitenkaan ole yhtä ainoaa selitystä. Eurokriisiä on selitetty mm. sääntöjen rikkomisella, vaihtotaseilla, palkkakilpailulla ja talouskurilla. Seuraavaksi esitelläänkin erilaisia tutkijanäkemyksiä siitä, miksi eurokriisi tapahtui. Mukana on myös muitakin kuin suomalaisia tutkijapuheenvuoroja, sillä tämä osuus tutkielmasta ei varsinaisesti käsittele suomalaisten talouspolitiikan vaikuttajien EMU-keskustelua, vaan nimenomaan eurokriisiselityksiä.

Luku toimii taustoittavana tekstinä 2010-luvun EMU-keskustelulle, johon siirrytään tämän luvun jälkeen. Taustoitusta auttaa ymmärtämään 2010-luvulla käytettyjä argumentteja sekä kiinnittämään huomiota siihen, millaisia asioita suomalaisessa keskustelussa on nostettu esille. Luvussa esitellään ensimmäisenä valtavirtainen näkemys eurokriisin syistä ja sen jälkeen heterodoksisia selityksiä. Kaikki selitysmallit eivät ole vastakohtaisia, vaan ne voidaan nähdä myös toisiaan tukevinä.

5.1 Vihriälä ja EU:n ajolähtö

Elinkeinoelämän valtuuskunta EVA on analysoinut Vesa Vihriälän (2012) johdolla Eurokriisin syitä julkaisussaan *EU:n ajolähtö – Kriisiunionista yhteisvastuun unioniin?*

Julkaisussa arvioidaan, että valuuttakurssisopeutumisen lisäksi euron ongelma on myös työvoimaan liittyvä sopeutumismekanismi. Työvoima ei siirry alemman työttömyyden alueelle, kuten Yhdysvalloissa eikä euroalueella ole samankaltaista mekanismia, jossa vahvempi alue tukisi heikompa. Lisäksi Vihriälän mukaan poliittista kontrollia, eli vakausta ja kasvusopimuksen alijäämää ja velkaa koskevat määräykset olivat löysiä. Velkaantumissääntöä rikottiin suurten maiden johdolla ja unioniin otettiin 60 %:n rajan jo ylittäneitä maita. Suuremman poliittisen kontrollin epäonnistumiseksi Vihriälä kuitenkin näkee sen, että laajemmalle makrotalouden epätasapainolle ei ollut torjuvaa sääntelyä.

Yksityisen velkaantumisen aiheuttamaa pankkikriisiä ja heijastumista muihin jäsenmaihiin ei osattu ennakoida. (Vihriälä 2012, 3–4.)

Vihriälä mainitsee myös no bail out -säännön rikkomisen. Säännön piti alun perin luoda markkinakuria hilliten valtioiden velanottoa. Valtiot eivät velkaantuisi liikaa, sillä muut jäsenvaltiot eivät tulisi taloudellisesti auttamaan ylivelkaantuneita maita. Näin sijoittajat vaatisivat korkeampaa korkoa velkaantuneen maan lisälainalle, koska myös riski olisi suurempi. Näin ei kuitenkaan käynyt vaan valtiot ylivelkaantuivat. (Vihriälä 2012, 4.)

Vihriälä myös mainitsee valuvioiksi kutsuttuja EU:n sisäisiä epätasapainottavia mekanismeja tai rakenteita. Vihriälän mukaan yhteinen raha aiheutti yhteisen korkotason kanssa kasvavaa velanottoa, kun pääomaa virtasi maihin, joissa oli aikaisemmin ollut korkeampi korkotaso. Tämä johti kiinteistömarkkinoiden ylikuumenemiseen. Koska talous kasvoi ja julkinen talous näytti tasapainoiselta, palkat nousivat ja julkiset menot lisääntyivät. Tästä aiheutui euroalueen rahoitusmarkkinoilla katettua vaihtotasealijäämiä sekä kilpailukyvyn heikkenemistä. Kriisin puhjettua velkaantuneiden maiden luottokelpoisuus heikkeni ja pankeissa alkoi pääomapakko vahvempiin maihin, joka nosti korkotasoa ongelmamaissa. Ongelmamaiden kiristettyä finanssipolitiikkaa, negatiivinen kierre paheni. Yhteisvaluutan vuoksi pääomapakko ei kuitenkaan sopeuttanut valuuttakurssia ja ongelmamaiden pankit ovat velkaantuvat keskuspankeille, jotka taas saavat rahoituksensa Euroopan keskuspankilta EKP:ltä. (Vihriälä 2012, 4–5.)

Vihriälä kiinnittää huomiota myös siihen, että esimerkiksi Irlannissa pankkituki on yli 40 %:a bkt:sta. Tätä ongelmaa ei ole Yhdysvalloissa, jossa keskuspankkitoiminnasta vastataan liittovaltiotasolla. Lisäksi ongelmamaiden pankit ovat usein ostaneet kotimaansa valtion velkakirjoja. Tässä tapauksessa pankkien joutuessa ongelmiin ne tarvitsevat pankkitukea, joka lisää valtion velkaantumista. Velkaantuminen taas nostaa valtion lainan korkoja, joka heikentää velkakirjojen arvoa. Lisäksi mahdollinen valtion velkojen anteeksiantaminen söisi pankin pääomaa entisestään. (Vihriälä 2012, 5–8.)

Vihriälän näkemyksiä voi pitää varsin kriittisinä esimerkiksi Patomäen (2016) teorianahmottelun näkökulmasta, jonka mukaan juuri talousliberaali ja uusklassinen tulkinta katsovat EMU:n olevan toimiva järjestelmä. Vihriälä löytää harjoitetusta talouspolitiikasta ja eurosta itsestään paljonkin kritisoitavaa. On myös huomattavaa, että eurokriisin syytäksi ei osoiteta ainoastaan Etelä-Euroopan maita. Vihriälän näkemykset perustuvat epäoptimaalisen valuutta-aluekritiikin lisäksi suurimmaksi osaksi velkaantumiseen.

Vihriälän analyysissä eurokriisin perimmäinen syy löytyy sopeutumattomista valuutoista, yksityisestä ja julkisesta velkaantumisesta sekä markkinakurin ja poliittisen valvonnan puutteesta.

5.2 Vaihtotaseen epätasapainot

Kaikki tutkijat eivät kuitenkaan yhdy selitykseen, jossa syypää kriisille olisi erityisesti velkaantuminen. Kreikassa Radikaalin vasemmiston liiton, eli Syrizan valtiovarainministerinä toiminut taloustieteilijä Yanis Varoufakis (2016) on antanut oman selvityksensä eurokriisin syistä kirjassaan *Maailmantalouden Minotauros*. Kirjassa selitetään eurokriisiä ja maailmantalouden kriisiä erityisesti vaihtotaseiden ja 1900-luvun taloushistorian kautta. Selitys muistuttaa kolmannessa luvussa esiteltyä jälkikeynesiläistä tulkintaa euron historiasta.

Varoufakisin mukaan EU- maat – ennen itälaajentumista- voidaan jakaa kolmeen ryhmään. Jatkuvasti ylijäämäisiin (mm. Saksa, Pohjoismaat, Hollanti ja Itävalta), jatkuvasti alijäämäisiin (Etelä-Euroopan maat) sekä Ranskaan, joka muodostaa poikkeuksen pankkisektorinsa ja instituutioidensa vuoksi. Näistä ryhmistä jokaisella oli omat syynsä kannattaa yhteistä valuuttaa. Erityisen merkittävä rooli on ollut Saksalla. (Varoufakis 2016. 214–215.)

Varoufakisin mukaan 1970-luvulta lähtien Saksa on pyrkinyt mahdollisimman suureen nettovientiin, johon se on tarvinnut taloudellista elintilaa ympäriltään. Yhdysvallat taas on tehnyt huomattavan paljon työtä EU:n luomiseksi, jotta Saksan taloudellinen elintila laajenisi. Samalla Saksa on finansialisoinut - eli sijoittanut finanssimarkkinoille - vientilyijäämänsä Yhdysvaltoihin sekä myöhemmin Kiinaan. Vientituotteilla on myös ollut oma osansa Euroopan teollisessa kehityksessä. Valuuttakurssien säätely oli tärkeää Saksan nettoviennin kehittymiselle, sillä itsenäisten valuuttojen devalvoinnit haittasivat Saksan suunnitelmaa. Tähän tarkoitukseen vastannut Euroopan valuuttakurssimekanismi ERM kuitenkin osoittautui keinottelulle alttiiksi. Tämän jälkeen Saksa suostui yhteiseen valuuttaan. Alijäämämaissa valuuttakurssimuutokset tarkoittivat eliitille varallisuuden heilahtelua ja inflaatio söi työväestön palkankorotukset. Ranskassa taas eliitti hyötyi yhteisvaluutasta kasvattamalla neuvotteluasemaansa ammattiliittoja vastaan, vahvistamalla pankkisektoria sekä hallitsemalla yhä vahvemmin Euroopan instituutioita. (Varoufakis 2016, 215–217.)

Yhteisvaluutan ehtona kuitenkin toimi Maastrichtin sopimuksena tunnetut säännöt. Valtion budjettialijäämä ei saa olla yli 3 prosenttia tai kokonaisvelka yli 60 prosenttia bruttokansantuotteesta. Rahapolitiikasta vastaisi itsenäinen ja ainoastaan inflaatiotavoitteeseen keskittynyt EKP. Valtioiden väliset tulonsiirrot ja pelastuspaketit kiellettiin. Talousvaikeuksiin ajautunut valtio ei siis voinut odottaa apua EU:lta tai muilta jäsenmailta. (Varoufakis 2016, 218.)

Euron sääntöjä luodessa Saksa oli myös vaatinut, että ylijäämille ei synnyttäisi kierrätysmekanismia. Yhteisvaluuttaan siirtyminen kuitenkin syvensi alijäämämaiden sekä Ranskan taantumaa ja lisäsi ylijäämämaiden ylijäämää. Vastineeksi alijäämämaat saivat rahoituslaitoksilta edullista lainaa. Näin alijäämämaiden ja Ranskan velvollisuudeksi jäi Varoufakisin mukaan luoda nettokysyntää Saksan vientituotteille. (Varoufakis 2016, 220.)

Lisäksi pian globaalien finanssikriisin puhkeamisen jälkeen kävi ilmi, että eurooppalaiset – etenkin saksalaiset – pankit olivat sijoittaneet suuria summia riskipitoisiin CDO-velkakirjoihin. Pankit olivat myös lainanneet satoja miljardeja euroja velkaantuneille euromaille sekä esimerkiksi Islantiin ja Latinalaiseen Amerikkaan. Jäsenvaltioiden vastatessa itse omista pankeistaan ja kierrätysmekanismien puuttuessa EKP ja Euroopan komissio muunsivat pankkien velat julkiseksi velaksi. Lisäksi jäsenmaat ajautuivat taantumaa. (Varoufakis 2016, 222–224.)

Rahastoyhtiöt ja pankit käyttivät osan saamastaan tuesta luottoriskijohdannaisiin, joilla spekulointiin heikoimpien euromaiden kaatumisen puolesta. Tämä osaltaan nosti kriisimaiden velkojen korkoja. Lisäksi Kreikan jouduttua finanssikriisiin Saksan hallitus ei voinut hyväksyä Kreikan avustamista – johtuen toki myös euroalueen säännöistä – mutta ei myöskään Kreikan konkurssia. Tämä johtui siitä, että ranskalaisilla ja saksalaisilla pankeilla oli kymmenien miljardien eurojen edestä Kreikan valtion velkakirjoja. (Varoufakis 2016, 223–225.)

Vuonna 2010 kriisimaille perustettiin Euroopan rahoitusvakausväline ERVV, jonka tehtävänä oli toimia vararahastona, jos toinenkin euromaa vielä tarvitsisi rahoitusta. Varoufakisin mukaan ERVV ei ole kuitenkaan auttanut kriisissä. Sen sijaan EKP:n antama, sinänsä suuri, tuki on valunut pankeille. Samaan aikaan kriisimailta vaaditut säästötoimet ovat lisänneet taantumaa ja samalla pankkien epäluottamusta kriisimaita kohtaan. Varoufakis vertaa ERVV:n (myöh. EVM) ongelmaa vuorikiipeilijäryhmään, josta alimmainen jäsen putoaa alas kasvattaen näin muiden taakkaa. (Varoufakis 2016, 227–228).

Varoufakis mukaan kriisi olisi ollut hoidettavissa kolmella eri keinolla. Pankkitukien ehtona olisi pitänyt ongelmamaiden velkojen anteeksiantaminen. Jäsenmaiden velanhoidon tulisi tapahtua EKP:n kautta matalammalla korolla 60 %:iin saakka. Lisäksi Euroopan investointipankin tulisi ottaa lainoja ylijäämävaltioilta ja antaa niitä alijäämävaltioille investointeihin. Kriisiä ei kuitenkaan Varoufakis mukaan haluta ratkaista valtapoliittisista syistä. Saksa sekä muut ylijäämämaat menettäisivät ylivoimaisen neuvotteluasemansa suhteessa alijäämämaihin ja Ranskaan. (Varoufakis 2016, 228–230.)

5.3 Palkkakilpailu vaihtotaseen epätasapainojen selittäjänä

Joel Kaitila on kirjoittanut eurooppalaisesta tulopoliittikan merkityksestä epätasapainoille. Kaitilan artikkelin keskeinen väite on, että EMU aiheuttaa epätasapainoa euroalueen sisällä kannustamalla jäsenmaita aggressiiviseen vientipoliittikkaan. Tätä kutsutaan beggar-thy-neighbour-politiikaksi tai suomen kielellä köyhdytä-naapuriasi-politiikaksi. Siihen kuuluvat alhainen palkkataso kotimaassa ja ulkomaiseen kysyntään perustuva talousmalli. Poliittikan edellytys on viennin kohdemaan tai maiden devalvoimaton valuutta sekä saman maan ostovoiman takaava lainoitus. Juuri tällaisen rakenteen on euroalue artikkelin mukaan mahdollistanut. (Kaitila 2015.)

Kaitilan selitysmalli tukeutuu Heiner Flassbeckin ja Costas Lapavitsasin analyysille, joiden mukaan EMU-alueella onkin vakavia sisäisiä kilpailukykyeroja. Sekä inflaatio että yksikkötyökustannukset ovat vaihdelleet huomattavasti euroalueen sisällä yhteisvaluutan aikana kumuloituen niin, että erityisesti Saksa on kerännyt suurta kilpailukykyhyötyä, Etelä-Euroopan kilpailukyvyyn laskiessa rajusti. Nämä kilpailukykyerot johtuvat suurelta osin Saksan harjoittamasta talouspolitiikasta, joka perustuu edellä mainittuun beggar-thy-neighbour-politiikkaan. (Flassbeck & Lapavitsas 2013, 11–14.)

Tätä politiikkaa Saksa on harjoittanut heikentämällä työttömyysturvaa, purkamalla työelämän sääntelyä ja lisäämällä työttömien velvoitteita. Tästä on syntynyt huomattava määrä osa-aikaisia ja matalapalkkaisia työpaikkoja Saksan työmarkkinoille. Näin palkkataso on pidetty matalana ja kotimainen ostovoima heikkona. Toisin sanoen Saksa on suorittanut sisäisen devalvaation. (Flassbeck & Lapavitsas 2013, 17; 23.)

Sen lisäksi, että EMU on aiheuttanut pysyviä kilpailukykyeroja, on se aiheuttanut siis myös pysyviä vaihtotaseen ali- ja ylijäämiä euroalueen sisällä. Saksan vaihtotase on ollut vahvasti ylijäämäinen euroon käyttöönnotosta asti. Samalla kun Etelä-Euroopan maiden alijäämät ovat

olleet Euron vuodesta 1999 vahvasti alijäämäisiä. Alijäämät ovat olleet pahimmillaan alle 6 %: a. (Flassbeck & Lapavitsas 2013, 12.)

5.4 Talouksien rakenteelliset erot

Heterodoksinen koulukunta ei kuitenkaan ole Lapavitsasin ja Flessbeckin kanssa yksimielinen eurokriisin syistä. Hollantilaisen Delftin teknillisen yliopiston Servaas Storm ja C.V.M. Naastepad ovat kritisoineet Flessbeckin ja Lapavitsasin näkemystä. Heidän mukaansa euromaiden sisäiset palkoista johtuvat kustannuskilpailukyvn erot ovat merkityksettömiä vaihtotaseen epätasapainojen kannalta. Sen sijaan vaihtotaseet määräytyvät kotimaisen ja globaalin kysynnän pohjalta. (Storm & Naastepad 2014, 14.)

Stormin ja Naastepadin mukaan Saksaa puolustavat ja sitä syyttävät analyysit perustuvat samanlaiselle ajatukselle palkoista ja vientipolitiikasta. Ero on vain siinä, nähdäänkö Saksan malli oikeanlaisena ja esimerkillisenä talouspolitiikkana vai merkantilismina, jossa ylijäämä tehdään työläisten selkänahasta ja Etelä-Euroopan maita köyhdyttämällä. Kumpikin selitys kuitenkin näkee palkkakilpailun erittäin olennaisena osana EMU-alueella. (Storm & Naastepad 2014, 7.)

Hollantilaistutkijat myöntävät kilpailukyvn vaikutuksen. He kuitenkin esittävät, että kilpailukykyyn ei vaikuta niinkään palkat. Oleellisempaa on tuotannon rakenne. Tutkijoiden mukaan ylijäämämaa Saksa tuottaa jalostetumpia korkeamman teknologian tuotteita. Sen sijaan alijäämämaat Etelä-Euroopassa tuottavat matalan tai keskitason teknologian tuotteita. (Storm & Naastepad 2014, 9–10.)

Storm ja Naastepad päättävät analyysinsä keynesiläisessä hengessä. Heidän mukaansa suuria muutoksia ei tapahdu niin kauan kuin julkinen keskustelu tai yleisö alistuu nykyiselle talouspoliittiselle hegemonialle. Tässä hegemoniassa taloustiede on neutraalia eikä sillä ole vaikutuksia valtaan tai politiikkaan. Taloustiede kuitenkin tutkijoiden mukaan puolustaa suuren pääoman etua ja pitää yllä nykyistä tilannetta. Ekonomistien tuella äänestäjistä tehdään voimattomia sivustakatsojia depolitisoimalla talouspolitiikkaa. Valta jää lopulta finanssimarkkinoille. Tämän vuoksi todellinen kysymys ei olekaan kilpailukyky, vaan ideoiden taistelu. Lopulta merkittävintä on poliittisten filosofien ja ekonomistien ajatukset, jotka ovat vaikutusvaltaisempia kuin uskoisimme. Storm ja Naastepad muistuttavat myös, että taloustiede kumpuaa moraalifilosofiasta, jonka tarkoituksena ei ole vain

maailman selittäminen, vaan myös sen muuttaminen paremmaksi. (Storm & Naastepad 2014, 17.)

5.5 Talouskuri, rahapoliittinen suvereniteetti ja keskuspankkirahoitus

Vaihtotaseen epätasapainojen lisäksi heterodoksinen koulukunta on syyttänyt eurokriisistä myös keskuspankkirahoituksen puutetta sekä raha- ja finanssipolitiikan eriyttämistä toisistaan.

Esimerkiksi jälkikeynesiläisen Lauri Holapan mukaan EU:n kriisimaiden julkisen velkaantumisen ongelma ei johdu varsinaisesti velan määrästä vaan siitä, että valtiot eivät ole rahapoliittisesti suvereneja. Valtiot eivät toimi oman valuuttansa liikkeellelaskijoina eikä Euroopan keskuspankki myöskään voi suoraan rahoittaa jäsenvaltioita. Tämän vuoksi valtioiden rahoitus on riippuvainen rahoitusmarkkinoiden luottamuksesta, jonka EU:n kriisimaat menettivät. Rahapoliittisesti suvereenilla valtiolla ei tätä ongelmaa olisi, sillä sen kulutusta ei säätele julkisen velan määrä vaan muut tekijät, kuten vaihtotaseesta ja valuuttakurssista riippuvainen inflaatio. Holapan mukaan julkisen kulutuksen ongelma olisi vältetty sallimalla jäsenmaille keskuspankkirahoitus tai luomalla finanssipoliittinen toimija, jolle EKP on alisteinen. Näin ei kuitenkaan tehty ja rahapolitiikka erotettiin finanssipolitiikasta. (Holappa 2016, 8–11.)

5.6 Yhteenveto: vaihtelevat narratiivit ja johtopäätökset eurokriisistä

EU:ta on kritisoitu huomattavasti niin uusklassisen kuin heterodoksinen taloustieteen osalta. Erityisesti valuutan sopeutumattomuus epäsymmetristen shokkien tilanteessa on nähty ongelmana. Syynä eurokriisiin taas on nähty julkinen ja yksityinen velkaantuminen, sääntöjen rikkominen, markkinakurin puute ja ylipäänsä heikko euroalueen talouspoliittinen koordinaatio.

Taloustieteen heterodoksinen koulukunta on haastanut budjettikurin puutteelle perustuvan eurokriisiselityksen. Esimerkiksi Yanis Varoufakis (2016) on selittänyt eurokriisiä vaihtotaseiden epätasapainoilla. Tämä juontaa juurensa historiasta ja erityisesti Saksan vaatimuksesta olla sisällyttämättä ylijäämien kierrätysmekanismia euroalueeseen. Flessbeck ja Lapavitsas (2013) esittävät, että epätasapainot johtuvat pitkälti Saksan johtamasta aggressiivisesta vientipolitiikasta mataline palkkoineen, joka on aiheuttanut pysyviä kilpailukykyeroja.

Toisaalta Storm ja Naastepad (2014) kritisoivat palkkakilpailulla ongelmia selittävää näkemystä ja näkevät sen merkantilismin ihailun vasemmistolaisena peilikuvana. Heidän mukaansa on huomioitava, että Saksan teollisuuden rakenne on huomattavasti erilainen kuin Etelä-Euroopan maissa. Tämä selittää talouskurin ohella vaihtotaseen epätasapainot aggressiivisen vientipolitiikan ja palkkakilpailun sijaan.

Eurokriisiä voidaan myös selittää rahapoliittisen suvereniteetin ja keskuspankkirahoituksen näkökulmasta. Tällöin ongelma on EMU:n säännöissä itsessään ja erityisesti viimekätisen lainaajan puutteessa. (Holappa 2016.)

Heterodoksisten näkökulmien huomioiminen tarjoaa syvällisemmän ymmärryksen eurokriisistä kuin ainoastaan valtavirtainen budjettikuria painottava näkemys. Heterodoksinen näkökulma auttaa ymmärtämään kriisiä historiallisena jatkumona ja rakenteellisena ongelmana euroalueella.

Eurokriisiselitysten jälkeen tutkielmassa siirrytään esittelemään suomalaista talouspoliittista keskustelua 2010-luvulla, kun eurokriisi on jo puhjennut. Analyysi rakentuu yhä jälkikeynesiläiselle talousteorialle.

6. EMU-KESKUSTELU 2010-LUVULLA

Tutkimukseni kuudennessa luvussa esitellään suomalaista EMU-keskustelua 2010-luvulla. Puheenvuoroissa painottuu keskittyminen eurokriisiin syihin ja kriisin ratkaisemiseen, mutta myös EMU-jäsenyyden mielekkyys ylipäättään on esillä. Kuten neljännessä luvussa, myös tässä puheenvuoro on tutkijoilla, virkamiehillä ja poliitikoilla.

Aineisto etenee kronologisessa järjestyksessä. Ensimmäisenä vuorossa ovat suomalaiset talouspolitiikan vaikuttajat Olli Rehn ja Sixten Korkman, jotka kumpikin ovat julkaisseet 2010-luvulla EMU:sta tietokirjan. Tämän jälkeen siirrytään VM:n vuoden 2015 arvioon EMU:n kehittämistä. VM:n arvion jälkeen esitellään Helsingin Sanomien ekonomistikyselyn tuloksia, joka antaa kattavan kuvan suomalaisten taloustieteilijöiden EMU-kannoista. Lopuksi esitellään Valtioneuvoston kanslian muistio EMU:n kehittämistä sekä Pertti Haaparannan EMU-kritiikkiä.

Aineiston valikointiin on vaikuttanut ensinnäkin se, että niissä keskustellaan EMU:sta talouspoliittisin argumentein. Lisäksi Rehnin ja Korkmanin asema merkittävinä talouspolitiikan vaikuttajina on syy näiden teosten huomioimiselle. Helsingin Sanomien ekonomistikysely taas antaa perspektiiviä ekonomistien mielipiteille koskien EMU-jäsenyyttä. Haaparannan näkemys taas tuo esille kriittisen taloustieteilijän puheenvuoron. VM:n ja VNS:n tekstit kertovat Suomen 2010-luvun virallisesta kannasta EMU:a koskien.

6.1 Olli Rehn – Myrskyn silmässä

Olli Rehnin (2012) kirja *Myrskyn silmässä* käsittelee eurokriisiä Rehnin omasta näkökulmasta. Rehn itse tuli tunnetuksi Euroopan laajuisesti toimiessaan EU:ssa talous- ja raha-asioista vastaavana komissaarina. Näin hän ollut keskellä eurokriisiä ja tehnyt sitä koskevia päätöksiä. Olli Rehniä ei voi täysin puhtaasti pitää uusklassisena äänenpainona keskustelussa, sillä hän on ammentanut analyysiinsä esimerkiksi Hyman Minskya. Toisaalta hänen puolustaessaan talouskuria, on Rehniä vaikea pitää heterodoksisenakaan puhujana.

Rehn muistuttaa, että kriisin alkuunpanija oli amerikkalaisen finanssikapitalismin kriisi, joka rantautui Eurooppaan hieman myöhemmin. Lisäksi hän tuo esiin, että kyseessä oli sekä pankkikriisi että velkakriisi, jonka taustalla oli sekä julkinen että yksityinen velkaantuminen. Rehn muistuttaa, että kriisimaiden ohella myös Saksa ja Ranska, rikkoivat kasvu- ja vakaussopimusta jo vuonna 2004. Tämä murensi Rehnin mukaan sopimuksen

uskottavuuden. Sopimuksen rikkomisen ja sen heikon toimeenpanon lisäksi Rehn syyttää markkinoita huolettomuudesta ja epätasapainojen sallimisesta. Kriisin puhjettua markkinat taas ylireagoivat ja luottoluokituslaitokset tekivät virheitä. (Rehn 2012, 20–22.)

Rehn nostaa kasvu- ja vakaussopimuksesta esiin kolme merkittävää puutetta. 1) Kasvu- ja vakaussopimus keskittyy ainoastaan julkistalouden velkaan ja alijäämään sivuuttaen kokonaistalouden. 2) Sopimus ei määritellyt sääntöjä julkisen velan supistamiseksi ja 3) siitä puuttui uskottavat sanktiot. Lisäksi rahoitusmarkkinoita valvottiin huonosti, joka Rehnin mukaan johti markkinoiden ylivaltaan suhteessa poliitikkoihin. Rehnin mukaan euro on kuitenkin tuonut vakautta sekä hintoihin että valuuttaan. (Rehn 2012, 170.)

Sääntöjen lisäksi Rehn näkee myös taloustieteen eurokriisin osasyllisenä. Ensimmäinen virhe oli taloustieteen keskittyminen optimaalisen valuutta-alueen teoriaan EMU:n syntyvaiheessa. Keskittymällä maiden tuotantorakenteisiin ja epäsymmetrisiin häiriöihin, unohdettiin Rehnin mukaan yhtenäisten rahoitusmarkkinoiden ja korkotason aiheuttamat epätasapainot vaihtotaseissa sekä työvoimakustannuksissa. Lisäksi taloustiede luotti Rehnin mukaan markkinoiden ylläpitämään budjettikuriin, jonka pitäisi teoriassa säädellä itseään ja toimia tehokkaasti. (Rehn 2012, 200–203.)

Optimaalisen valuutta-alueen teoria painottaa rahaliiton maakohtaisia häiriöitä korkotason ollessa sidottu valuutta-alueen tasolla ja kurssisopeutusmekanismin puuttuessa. Näin maa voi joutua pysyvän sopeutumisongelman tilaan. Tälle on altis erityisesti suhdanneherkkä kapealle raaka-ainesektorille keskittyvä talous. Työvoiman liikkuvuus valtioiden välillä ja valtioiden välisten tulonsiirtojen uskotaan vähentävän näitä haittoja. Näitä ongelmia Rehnin mukaan liioiteltiin Suomen kohdalla, sillä Suomen tuotantorakenne monipuolistui, työmarkkinat joustavoituivat ja Suomi piti huolta kilpailukyvystään. (Rehn 2012, 203–207.)

Näitä shokkeja vakavammiksi ovat Rehnin mukaan osoittautuneet talouksien epätasapainot. Rahoitusmarkkinat kanavoivat heikon kotimaisen kysynnän maista säästöjä valtioihin, joissa kotimainen kysyntä ja investoinnit olivat voimakasta, mutta vaihtotase heikko. Näin Etelä-Euroopan alijäämämaissa luotonanto kiinteistörakentamiseen oli voimakasta, jonka lisäksi palkat ja hinnat nousivat voimakkaasti, joka Rehnin mukaan loi kupla- ja kasinotalouden kierteen sekä kilpailukyvyyn menetyksen. Rehnin analyysissä on siis havaittavissa samoja piirteitä kuin Varoufakisilla (2016). Rahavirrat eivät kuitenkaan Rehnin mukaan olleet itsessään ole ongelmallisia vaan se, että ne eivät kohdistuneet korkean tuottavuuden toimintoihin vaan esimerkiksi rakennustuotantoon. (Rehn 2012, 207–214.)

Toinen keskeinen ongelma Rehnin mukaan on taloustieteen oletus tehokkaista markkinoista, jossa hyödykkeiden hinnat ovat aina oikealla tasolla ja vastaavat niiden todellista arvoa. Rehn tuo esiin tämän hypoteesin kriitikkoja, varsinkin jälkikeynesiläisen Hyman Minskyn. Hänen mukaansa rahoitusmarkkinat synnyttävät omalakisien dynamiikkansa, kun pitkään jatkunut talouskasvu kannustaa luotonantoon. Tämä synnyttää luotonlaajennuksen aaltoja ja tämän mukana hyödykkeiden inflaatiota, jota seuraa luotonannon heikkeneminen ja omaisuuden deflaatio. Lyhyesti sanottuna vakaus luo epävakautta, kun vakaana pidetyssä tilanteessa tehdään entistä riskialttiimpia sijoituksia. (Rehn 2012, 220–222.)

Vaikka Rehn tuo tehokkaiden markkinoiden kriitikkojen näkökulmia esiin, hän kuitenkin välttää ottamasta normatiivisia kantoja niiden puolesta. Sen sijaan Rehn tyytyy sanomaan, että kriitikoita on luettava huolellisesti. Rehnin puheiden ja tekojen välistä ristiriitaisuutta Keynesin ja hänen seuraajiensa oppien suhteen onkin ihmetelty jälkikeynesiläisten tutkijoiden toimesta (Ahokas & Holappa, 2012).

6.2 Sixten Korkman – Euro valuutta vailla valtiota

Olli Rehnin lisäksi myös toinen sisäpiiriläinen, Sixten Korkman, on kirjoittanut eurosta kirjan *Euro – valuutta vailla valtiota* (Korkman 2013). Kirjassa kerrataan syitä EMU:n synnylle ja Suomen liittymiselle siihen sekä rahaliiton toimivuutta talusteoriassa ja käytännössä. Korkman myös arvioi talouspoliittisia valintoja, joita Suomen on mahdollisesti tehtävä tulevaisuudessa. Korkman itse on osallistunut euroalueen päätöksenteon valmisteluun toimiessaan EU:n ministerineuvoston sihteeristön talousosaston pääjohtajana.

Euroalueen kehitys kokonaisuudessaan on Korkmanin mukaan ollut euroaikana ”murheellisen huono”. Ensimmäisen kymmenen vuoden aikana vauraiden ja köyhimpien maiden elintasoerot kapenivat, mutta vuoden 2009 jälkeen erot ovat kääntyneet nousuun, työttömyys kasvanut ja sosiaaliset ongelmat lisääntyneet (Korkman 2013, 88–89). Korkmanin mukaan yhteisen valuutan hyödyt ja hintavakaus osattiin ennustaa. Hyödyt ovat Korkmanin mukaan kuitenkin jääneet ennakoitua vaatimattomammaksi (mt. 60–61). Ennakoiduiksi haitoiksi Korkman mainitsee epäoptimaalinen valuutta-alue ja sen aiheuttama maakohtaisen kehityksen erkaantuminen (mt. 62–65). Ennakoimattomana haittana Korkman taas pitää pankki- ja velkakriisiä (mt. 65–71).

Korkman arvioi EMU:n ongelmia jakamalla ne geneerisiksi ongelmiksi, EMU:n valuvioiksi sekä vältettävissä olleiksi erehdyksiksi. Geneerisillä ongelmilla Korkman tarkoittaa

ongelmia, jotka koskevat kaikkia valtioita. Näitä ovat poliittinen vietti velkaantumiseen, rahoitusjärjestelmän epävakaus sekä globaalin talouden ja kansallisen politiikan epäsuhta. Velkaantumisen vietti johtuu Korkmanin mukaan siitä, että julkisia menoja rahoitetaan mieluummin velkaantumalla kuin veronkorotuksilla. Rahoitusjärjestelmän epävakaus ilmenee taas siten, että kasvun aikana pankit ja rahoituslaitokset rahoittavat velkavivutettua kysyntää, joka aiheuttaa varallisuusarvojen hintakuplan. Huonoina aikoina rahoitusta myönnetään tiukemmin ehdoin, jolloin talouden kysyntä heikkenee. Globaalin talouden ja kansallisen politiikan epäsuhta tarkoittaa sitä, että talous on kehittynyt globaaliksi, mutta sitä tukevat ja säätelevät instituutiot eivät ole globaaleja. (Korkman 2013, 89–90.)

Korkman nimeää viisi EMU:n valuvikaa, jotka liittyvät sääntöihin ja niiden soveltamiseen sekä EKP:hen. Ensimmäinen valuvika on no bail out -säännön operationalisoinnin puute. Sääntöjä kehiteltäessä ei pohdittu mitä tulee tehdä, kun jäsenvaltiota uhkaa maksukyvyttömyys. Toinen valuvika on epäselvyys EKP:n roolissa jäsenmaiden rahoittajana. Rahapoliittisesti suvereenien valtioiden keskuspankit voivat ostaa valtioiden joukkovelkakirjoja, jolloin valtioiden maksukykyä ei kyseenalaisteta markkinoilla. EKP ei voi ostaa liittovaltion joukkovelkakirjoja. Jäsenvaltioiden velkakirjoja EKP voi taas ostaa vain vaikuttaakseen korkotasoon tai rahan määrään, mutta ei turvatakseen jäsenvaltioiden rahoitusta. Näin ollessaan liian passiivinen EKP voi aiheuttaa jäsenvaltioille rahoitusongelmia. Kolmas valuvika on valtioiden ja pankkien kohtalonyhteys yhteisessä rahassa, kun valtiot ovat pankkien takaajia. Neljäs valuvika on Korkmanin mukaan se, että yhteinen raha ja rahapolitiikka lisäävät tarvetta joustavalle palkanmuodostukselle. Nyt kuitenkin useimmat jäsenmaat ovat jättäneet tekemättä työmarkkinoita joustavoittavia ja maltillista palkkatasoa edistäviä uudistuksia. (Korkman 2013, 90–93.)

Vältettävissä olleet erehdykset taas ovat huonoja päätöksiä EMU:n kehittämisessä. Korkmanin mukaan oli virhe aloittaa rahaliitto niin monen valtion voimin, pienempi ja homogeenisempi maajoukko olisi ollut helpommin hallittava. Toinen erehdys on Korkmanin mukaan ollut finanssipolitiikan sääntöjen rikkominen ja julkisten talouksien velkaantuminen, joka vaikeutti kriisin kohtaamista. Kolmas erehdys on ollut liian hidas toiminta pankkien vakavaraisuuden ja toimintakyvyn turvaamiseksi, joka on vaikeuttanut pienten ja keskisuurten yritysten luotonsaantia. Neljäs erehdys taas on ollut se, että, nk. PIIGS-maat käyttivät EMU:n tuoman matalan korkotason menojen lisäämiseksi ja verojen alentamiseksi eikä julkisen talouden vahvistamiseksi. Lisäksi alhainen korkotaso lisäsi yksityisen sektorin velkaantumista. (Korkman 2013, 93–94.)

6.3 Arvio Euroopan talous- ja rahaliiton kehittämistarpeista

Syksyllä 2015 ilmestyi Antti Suvannon johdolla Valtiovarainministeriön julkaisu *Arvio Euroopan talous- ja rahaliiton kehittämistarpeista*, joka oli kirjoitettu Antti Suvannon johdolla. Julkaisussa arvioitiin eurokriisin syitä ja tulevaisuuden näkymiä. Arvion mukaan talousliiton kehittäminen jäi EMU:ssa kesken. Yksityistä velkaantumista ei olla seurattu huolellisesti eikä maiden välisiin eroihin ja siitä syntyviin epätasapainoihin ollut kiinnitetty riittävää huomiota. Markkinakuri, finanssipoliittinen paine tai säännöt eivät ole onnistuneet estämään julkista velkaantumista. (Valtiovarainministeriö 2015,19.)

Raportissa hahmotellaan kahta erilaista visiota EMU:lle, *keskitetyn ohjauksen EMU* sekä *markkinakuri-EMU*. Keskitetyn ohjauksen EMU:ssa korostuu jäsenmaiden yhteinen vastuu sekä finanssipoliittisen valvonnan ja ohjauksen lisääntyminen. Raportti näkee tämän vision haasteena demokraattisen legitimitietin. Keskitetty ohjaus myös tarkoittaa tulonsiirtoja, joka voi aiheuttaa poliittisia ristiriitoja. (Valtiovarainministeriö 2015, 11–12.)

Markkinakuri-EMU:ssa taas markkinakuri sekä kansalliset finanssipolitiikan instituutiot luovat ja määräävät talouspolitiikan suunnan. Suhdanteita tasaava finanssipolitiikka olisi todennäköisesti tässä visiossa huomattavasti vähäisempää. Myös markkinakuri-EMU voi sisältää yhteisvastuuta, mutta se poikkeaisi luonteeltaan keskitetyn ohjauksen EMU:sta. Markkinakuri-EMU:ssa yhteisvastuu syntyy instituutioiden, yritysten ja kansalaisten avulla esimerkiksi pankkiunionin kautta. Tämän vision haasteena nähdään tilanne, jossa useat euromaat ovat velkaantuneita ja yhden maan velkajärjestely voisi levitä laajemmaksi kriisiksi. Raportti uskoo myös markkinakuri-EMU:ssa olevan mahdollisuus tiiviimpään integraatioon. (Valtiovarainministeriö 2015, 12).

Arviossa katsotaan, että talouden joustavoittaminen sekä työmarkkinoiden tehostaminen tukevat EMU:n vakautta. Pankkiunioni ja pääomamarkkinaunioni nähdään myös molempien visioiden edesauttajina. (Valtiovarainministeriö 2015, 13–14.)

Paperissa otettiin kantaa Viiden puheenjohtajan raportissa olleeseen Vakautusjärjestelyn perustamiseen, joka käytettäisiin suhdanteita tasaavana mekanismina. Suvannon teksti arvioi vakautusjärjestelyn tarkoittavan kysynnän säätelyä euroalueen tasolla sekä jäsenmaiden shokkien tasaamista. Suhdanneherkälle Suomelle vakautusmekanismin katsotaan olevan hyödyllinen. Tekstin mukaan sen kuitenkin tulisi perustua mieluummin tarkoin määritellyille säännöille kuin poliittiselle harkinnalle, jotta pysyviltä tulonsiirroilta vältyttäisiin. Tasausmekanismin ongelmana nähdään suhdannetilanteen määrittelyn vaikeus.

Raportin arvion mukaan suhdannekuopaksi luultu tila voikin johtua talouden rakenteista. (Valtiovarainministeriö 2015, 65.)

Eurooppalaisen finanssipoliittiseen komiteaan sekä eurooppalaisen suhdannetasausmekanismiin suhtauduttiin nuivasti. Suhdannetasauksen toivottiin kuitenkin toimivan paremmin, etenkin matalien korkojen aikana. Ratkaisuksi tähän tarjottiin jäsenvaltioiden automaattisia vakauttajia. (Valtiovarainministeriö 2015, 66.)

Raportissa myös myönnettiin, että sääntöpohjainen suhdanteiden tasausmekanismi olisi taloudellisesti täysin perusteltua, mutta niiden pelättiin johtavan pysyviin tulonsiirtoihin sekä heikentävän kannustimia finanssipolitiikan kurinalaisuuteen. Raportti myös uskoi, että koordinoituun finanssipolitiikkaan voitaisiin suhtautua kielteisesti jäsenmaissa. (Valtiovarainministeriö 2015, 67).

Kuusi vuotta myöhemmin voidaan todeta, että vastoin Valtiovarainministeriön toiveita, kehitys on kulkenut kohti keskitetyn ohjauksen EMU:a poispäin Markkinakuri-EMU:sta. Tätä voidaan perustella esimerkiksi eurooppalaisen ohjausjakson vakiintumisella, EU:n elpymisvälineellä sekä EKP:n valtionlainojen tukiohjelmissa.

Talusteoreettisesti mielenkiintoista on pohdiskelu siitä, että koordinoitu suhdannepolitiikka olisi tehokasta, mutta sen pelättiin olevan epäsuosittua. Lisäksi siitä ei haluttu ”pysyvää tulonsiirtomekanismia”. Raportissa ongelma ei ollut niinkään suhdanteita tasaava finanssipolitiikka sinänsä, vaan sen laajuus ja siitä koitua eurooppalainen tulonsiirto.

6.4 Helsingin Sanomien ekonomistikysely

Helsingin Sanomat julkaisi loppuvuodesta 2016 laajan ekonomistikyselyn eurojäsenyydestä. Kyselyssä selvitettiin taloustieteilijöiden mielipiteitä euron vaikutuksista Suomelle. Mielipiteissä ei juurikaan käsitelty sitä onko EMU ollut itsessään toimiva. (Sajari 2016.)

Suurin osa kyselyyn vastanneista suomalaisekonomisteista uskoi, että euro on haitallisempi kuin itsenäinen kelluva valuutta olisi ollut. Helsingin sanomien mukaan jyrkimmässä päässä oli taloustieteen professori Vesa Kannianen. Hänen mukaansa eurosta on hyötyä vain Saksalle. Lisäksi hän muistutti, että valuuttaunionit ovat aina kaatuneet viitaten J.M. Keynesiin ja puuttuviin tulonsiirtoihin maiden välillä. (Sajari 2016.)

Euroille suopeasta päästä löytyy professori Markus Jäntti. Kysymykseen ” Onko eurosta on ollut Suomelle hyötyä vai haittaa verrattuna omaan vapaasti kelluvaan valuuttaan?” Jäntti on vastannut ”on ja ei”. Hänen mukaansa euro on tuonut vakautta, eikä hän pidä Suomen talouspoliittista historiaa ennen euroaikaa erityisen onnistuneena. Lisäksi Jäntti uskoo, että kustannustason nousu olisi voitu estää sisäisellä devalvaatiolla, mutta talouspoliittinen koordinaatio ei siihen pystynyt. Jäntti kuitenkin muistuttaa, että euron myötä sopeutuminen valuuttakurssien avulla on menetetty. (Sajari 2016.)

Valuutan arvon sopeutuminen mainitaan lähes kaikissa vastauksissa. Esimerkiksi ETLA:n Markku Kotilainen näkee Euron haittapuolena sen, että Suomeen on kohdistunut epäsymmetrisiä shokkeja, kuten Venäjä-pakotteet ja Nokian äkillinen lasku, joihin omalla valuutalla sopeutuminen olisi ollut helpompaa kuin palkkajoustopuolelta. Kotilainen arvioi, että valuuttakurssi olisi näissä shokeissa merkittävästi devalvoitunut. (Sajari 2016.)

Sopeutuminen voi kuitenkin tarkoittaa myös muuta kuin palkkajoustopuolelta. Handelsbankenin pääekonomisti Tiina Heleniuksen mukaan Suomessa on epäonnistuttu työllistymiseen kannustamisessa, kilpailun edistämisen, julkisen sektorin sopeuttamisessa ja yrittämiseen kannustamisessa. Näin Suomi on jäänyt ”vanhan järjestelmänsä vangiksi”, vaikka sen olisi pitänyt edistää edellä mainittuja asioita euro-olosuhteiden vuoksi. (Sajari 2016)

Toisaalta Helsingin yliopiston Antti Ripatin mukaan kelluva valuuttakurssi ei takaa sopeutumista, vaan tärkeämpää on ”reaalinen kilpailukyky”. Lisäksi Ripatti muistuttaa, että heikkenevä valuuttakurssi vaikuttaa negatiivisesti kotimarkkinoihin. VATT:n erikoistutkija Saara Tamminen taas tuo esiin, että valuuttakurssivaihtelu voi olla kaksiteräinen miekka, kun tuotantoprosessit ovat globaaleja. Vaikka oma tuotanto voisi olla halvempaa

devalvoituneella valuutalla, olisi muualta hankitut raaka-aineet suhteellisesti kalliimpia. Tammisen mukaan hinta ylipäänsä on merkittävää vain täysin samanlaisille tuotteille. Suomen vientihyödykkeet ovat kuitenkin heterogeenisiä, jolloin tuotteen laadulla ja yrityksen maineella on suurempi merkitys. (Sajari 2016.)

Nordean ekonomistien Pasi Sorjosen ja Aki Kangasharjun mukaan euron haittapuoli on ollut se, että ”olemme joutuneet eurokriisin maksumiehiksi”. Helsingin yliopiston taloustieteen professorin Tapio Palokankaan mukaan euro taas alkoi haitata, kun euromaat alkoivat rikkoa omia sääntöjään, kuten no bail out -sääntöä. Palokangas kuitenkin näkee, että euron alkutaival oli Suomen kannalta hyödyllinen vakauttaen hintatason ja korkokannan. (Sajari 2016.)

Osa hyötykannalle kääntyvistä ekonomisteista perustelee arviotaan Jäntin tapaan historialla. Oulun yliopiston professorin Rauli Sventon mukaan itsenäisen valuutan aikana Suomea vaivasi devalvaatiokierre. Myöskään Suomen Yrittäjien pääekonomistin Mika Kuismasen mukaan markka-ajan rahapolitiikkaa ei voi pitää onnistuneena. ETLA:n Mika Malirannan mukaan euro on vauhdittanut Suomen integroitumista Eurooppaan. (Sajari 2016.)

Euroa puolustavissa lausunnoissa mainitaan usein myös yhteisvaluutan hyödyt. Esimerkiksi ETLA:n Niku Määttäsen mukaan yhteinen valuutta helpottaa kaupankäyntiä ja pienentää valuuttakustannuksia. Hyötykannan puolella olevan VAT:n tutkimusjohtajan Seppo Karin mukaan euro ja EMU-prosessi alensivat korkotasoa ja Aalto-yliopiston taloustieteen professorin Matti Pohjola korosti, että euro on tuonut vakautta. OP-ryhmän pääekonomisti Reijo Heiskanen tuo esiin, että euro on ollut aluksi myös edullinen Suomelle ja yhteisvaluutta on vähentänyt Suomen pienestä kotimarkkinasta koituvaa haittaa. (Sajari 2016.)

Ekonomistien varmuus vastata kysymykseen vaihtelee. Vesa Kanniaisen lisäksi jyrkkää ja ehdotonta kantaa edustaa Helsingin yliopiston tutkija Tuomas Malinen. Omasta valuutasta voisi olla Malisen mukaan haittaa vain, jos keskuspankki rahoittaisi budjettialijäämiä. Lisäksi Malisen mielestä ”huomattava tutkimuskirjallisuus sekä käytännön kokemukset” puoltavat oman valuutan hyötyjä. Tässä suhteessa mielenkiintoista on se, että kuitenkin Antti Ripatin mukaan empiirinen tutkimustieto aiheesta on ”liki olematonta”. (Sajari 2016.)

Suurin osa ekonomisteista näkee eurossa kuitenkin sekä hyötyjä että haittoja eikä kaikilla ole selkeää kantaa. SAK:n pääekonomisti Olli Kosken mukaan on liian aikaista vastata

kysymykseen, onko eurosta ollut enemmän hyötyä vai haittaa. Lisäksi hänen mielestään olisi otettava huomioon myös yleisiä yhteiskunta- ja turvallisuuspoliittisia näkökulmia. Åbo Akademin Eva Österbackan mukaan on mahdotonta ennustaa miten oma kelluva valuutta olisi vaikuttanut Suomen talouskasvuun. (Sajari 2016.)

Yhteenvetona voidaan todeta, että kaikki ekonomistit näkivät eurossa haittoja ja suurin osa heistä näki euron haitallisempana kuin hyödyllisenä. Hyödyiksi mainittiin vakaus, lisääntynyt kaupankäynti ja integraatio, pienemmät valuutanvaihtokustannukset sekä alhaisempi korkotaso. Haittapuolissa nousi ylitse muiden esiin valuutan sopeutumattomuus epäsymmetrisiin shokkeihin. (Sajari 2016.)

6.5 Valtioneuvoston kanslian kanta EMU:n kehittämiseen 2017

Lokakuussa 2017 Valtioneuvoston kanslia (VNK) kirjoitti julkisen muistion Suomen kannoista EMU:n kehittämiseen EU:n ministerivaliokunnan kokousta varten. Muistiossa esitetään EU:n komission ja muiden toimijoiden erilaisia ratkaisuehdotuksia ja vaihtoehtoja EMU:n kehittämiseen, jota seuraavat Suomen kannat. Muistion alussa esitellään kaksi jakolinjaa EMU:n kehittämisessä. Ensimmäinen linja on yhteisvastuu ja tulonsiirrot, toinen linja taas korostaa valtioiden omaa vastuuta talouspolitiikan päätöksistä ja markkinakuria. Suomen vastaus tähän kohtaan on korostaa markkinakuria ja sijoittajavastuuta sekä vastustaa yhteisiin vastuisiin perustuvaa politiikkaa. (Valtioneuvoston kanslia 2017.)

Muistion ensimmäinen kohta koskee jäsenmaiden velkaantumista ulkomaisille rahoitusmarkkinoille sekä eroavaisuuksia talouksien rakenteessa ja tuottavuudessa. Ratkaisuna jäsenmaiden taloudellisiin vaihteluihin esitellään rakennerahastojen kaltaisia rahastoja, jotka lähentäisivät jäsenvaltioita taloudellisesti. Tämä tarkoittaisi euroalueen budjetin luomista tai uutta pääluokkaa EU-budjetissa. Tämän vaihtoehtona on useat erilaiset makrotalouden vakautusjärjestelyt suhdanneluontoisia epäsymmetrisiä shokkeja varten. Käytännössä tämä voisi olla Euroopan työttömyysvakuutusrahasto tai investointeja tukeva ohjelma laskusuhdanteen varalle. Komission ehdotus on, että tällainen rahasto olisi osa EU-budjettia. Näiden rahastojen lisäksi euroalueelle on ehdotettu omaa valtiovarainministeriä- ja ministeriötä. Näiden toimenkuvaan kuuluisivat mahdollisesti euroalueen budjetin hallinnointi sekä finanssi- ja talouspolitiikan koordinaatio, joka voisi tarkoittaa ohjausvaltaa jäsenvaltioiden talouspolitiikkaan. Tämä tukee erityisesti yhteisvastuuseen pyrkivää strategiaa, mutta on ristiriidassa markkinakuristrategian kanssa. Vastauksessaan Suomi

suhtautuu varovaisen myönteisesti maltilliseen ja rajattuun rahoitukseen, joka tukee jäsenmaiden lähentymistä. Tämän järjestelyn rahoitus kuitenkin haluttaisiin järjestää olemassa olevasta EU-rahoituksesta uuden rahaston sijaan. Suhdanteita tasaavia makrotalouden järjestelyitä ei kuitenkaan haluta, sillä niiden pelätään muuttuvan pysyviksi tulonsiirroiksi jäsenmaiden välillä. Suomi ei myöskään kannata uutta erillistä eurobudjettia eikä valtiovarainministeriötä- tai ministeriä. (Valtioneuvoston kanslia 2017, 2–4.)

Muistion toinen kohta on pankkien ja valtioiden välinen kohtalonyhteys. Pankit ovat myöntäneet kotimaidensa valtioille talouskasvuvuosina runsaasti lainaa, jota pidettiin riskittömänä. Liian suuri ja ripeä luotonanto kuitenkin heikensi pankkisektorin valvontaa ja riskienhallintaa eikä pankkien hallittuun alasajoon tai sijoittajavastuuseen ollut olemassa olevia instituutioita. Kun pankkien rahoitusongelmat aiheuttavat ongelmia valtionaloudelle ja valtion rahoitusongelmat heijastuvat pankkeihin, ovat pankit ja valtio keskenään kohtalonyhteydessä. Tätä on pyritty purkamaan sijoittajavastuulle perustuvalla kriisinratkaisumekanismilla, kriisinratkaisulainsäädännöllä sekä kriisinratkaisurahastolla. Myös eurooppalaisesta talletussuojasta sekä vakavaraisuussäännöstä valtioriskien muuttamiseksi on keskusteltu. Suomen vastauksessa korostetaan pankkiunionin ja pääomamarkkinaunionin merkitystä.¹² Lisäksi Suomi kannattaa pankkien vakavaraisuussääntelyn muuttamista niin, että valtioriskit vastaavat todellisia riskejä. (Valtioneuvoston kanslia 2017, 4–5.)

Muistion kolmas kohta koskee valtioiden ylivelkaantumista. Tähän mahdollisena ratkaisuna mainitaan valtioiden velkajärjestelymekanismi, jolla jäsenvaltioiden velat järjesteltäisiin uudelleen. Lisäksi keskustelussa oli Euroopan vakausmekanismin (EVM) muuttaminen, jossa vaihtoehdot olisivat eurooppalainen valuuttarahasto tai EU:n alainen lainsäädäntökehikko, jossa olisi samankaltaisia piirteitä kuin makrotalouden vakautusjärjestelyissä. EVM:lle on esitetty myös muita muutoksia. EVM:n päätösten pitäisi perustua yksimielisyyden sijaan määränemmistöön, sillä tulisi olla likviditeettifasilitteetti jäsenmaille. EVM:lle on myös esitetty laajempia valtuuksia valvoa jäsenmaiden talouspolitiikkaa. Tätä kuitenkin on pidetty poliittisesti ja oikeudellisesti toteuttamiskelvottomana. (Valtioneuvosto 2017, 5–7.)

¹² Pankkiunioni on EU-tason valvonta- ja kriisinratkaisujärjestelmä pankkialalle. Pääomamarkkinaunioni on aloite, jonka tarkoitus on tarjota yrityksille uusia ja parempia rahoituslähteitä ja tehdä EU:n rahoitusjärjestelmästä vakaampi. (Eurooppa-neuvosto 2018.)

Vastauksessa Suomi suhtautuu myönteisesti velkajärjestelymekanismin kehittämiseen ja vakausmekanismin kehittämiseen. Suomen kanta on myös, että vakausmekanismin tulisi saada rooli velkajärjestelymenettelyiden koordinoijana ja sen tulisi ottaa vastuu sopeutusohjelmien sisällöstä sekä velkakestävyysanalyysistä. Suomi ei suhtaudu kielteisesti valuuttarahaston perustamiseen, mutta sen ehtona tulee olla mainittu sijoittajavastuu sekä no bail out -sääntö. Suomi myös korostaa yksimielisyyttä merkittävien päätösten kohdalla. (Valtioneuvosto 2017, 6–7.)

Suomen kantoja voidaan pitää nuivina politiikalle, joka vahvistaisi euroalueen kysynnänsäätelyä tai loisi EMU-alueella viimekätisen lainaajan mallin. Tämä näkyy esimerkiksi no bail out -säännön korostamisessa ja makrotalousjärjestelyiden vastustamisessa.

6.6 100 vuotta pientä avotaloutta ja Haaparannan kritiikki

Jo 1990-luvulla EMU:n kriitikkona kunnostautunut Pertti Haaparanta on analysoinut yhdessä Jussi Kiviluodon kanssa finanssikriisin ja EMU:n vaikutuksia Suomen ulkomaankauppaan. Haaparanta avaa EMU-kritiikkiään YLE:n Maija Elonheimon haastattelussa. Haastattelussa Haaparanta (2017) kertoo *100 vuotta pientä avotaloutta* -julkaisusta, jossa hän on laskenut yhdessä Jussi Kiviluodon kanssa gravitaatiomallinnuksen avulla finanssikriisin ja EMU:n vaikutuksia Suomen ulkomaankauppaan. (Haaparanta et al. 2017.)

Tämän ja Haaparannan mukaan muidenkin viimeaikaisten tutkimusten mukaan vaikutukset ovat hyvin pienet tai niitä ei ole lainkaan. EMU:n sijaan EU ja muut alueelliset kauppajärjestelyt esimerkiksi ovat lisänneet kauppaa. Toisin kuin optimaalisen valuutta-alueen kritiikissä, jossa ollaan huolissaan liian vähäisestä muuttoliikkeestä, Haaparanta kritisoi haastattelussa euroalueen muuttoliikettä itsessään. Haaparannan mukaan on ongelmallista, jos huonompien palkkojen ja korkeampien verojen alueelta, kuten Kreikasta, muutetaan palkansaajien kannalta paremmille alueille, kuten Saksaan. Tämä voi olla yksilölle hyödyllistä, mutta kokonaiskuvassa lähtöalueelle haitallista aivovuodon vuoksi. Lisäksi Haaparannan mukaan usein näistä aivovuodon ”parhaista voimista” olisi enemmän hyötyä lähtöalueilla, kuin paremmilla alueille, joissa usein on jo osaavaa työvoimaa. Samalla tavalla käy myös pääomille, jotka pakenevat valuutta-alueen taloudellisesti heikommilta alueilta, kuten Etelä-Euroopan maista. Tämä johtuu Haaparannan mukaan siitä, että

euroalueella ei ole yhteistä finanssipolitiikkaa ja yhtenäistä verotusta, sillä euroa perustettaessa uskottiin verokilpailun houkuttelevan yrityksiä jäsenmaihiin. (Haaparanta 2017; Haaparanta et al. 2017.)

Haastattelussa Haaparanta kritisoi EMU:a myös siitä, että kukaan ei ole euroalueella demokraattisessa vastuussa päätöksistä, vaan EMU on teknokraattivetoinen. Haaparanta myös kritisoi ajatusta valuuttariskin katoamisesta euron myötä, sillä eurokin sisällyttää valuuttariskin suhteessa muihin valuuttoihin, vaikka sisäistä riskiä euromaiden välillä ei olekaan. Pankkiunionia Haaparanta taas kehuu, sillä uskoo pankkien ristivalvonnan toimivan kriisejä ennaltaehkäisevästi. (Haaparanta 2017.)

Haaparannan näkemys siis eroaa esimerkiksi Valtioneuvoston kansliasta (2017), joka suhtautui euroalueen finanssipolitiikkaan nuivasti. Lisäksi Haaparannan näkemys eroaa monista optimaalisen valuutta-alueen teorian kannattajista, jotka korostivat muuttoliikkeen merkitystä.

6.7 Yhteenveto 2010-luvun keskustelusta

2010-luvun keskustelulle oli tyypillistä etsiä syytä eurokriisille. Syypäänä kriisiin nähtiin erityisesti rahoitusmarkkinoiden toiminta sekä vakaus- ja kasvusopimuksen rikkominen. Rahapoliittisen suvereniteetin merkitys oli aineistossa myös esillä, erityisesti Sixten Korkmanin kirjassa, vaikka tema edustikin aineistossa vähemmistöä myös 2010-luvun osalta.

Aineistossa ei esiintynyt huolta kokonaisuuskäynnän riittämättömyydestä. Kokonaisuuskäyntä euroalueella kasvattaviin ratkaisuihin suhtauduttiin Haaparantaa (2017) lukuun ottamatta vähintäänkin nuivasti. Kokonaisuuskäyntä kasvattavien instituutioiden sijaan toivottiin markkinakuria. (Valtioneuvoston kanslia 2017; Valtiovarainministeriö 2015.)

Lukuun ottamatta rahoitusmarkkinoiden epäonnistumisia, ei 2010-luvun keskustelussa tuotu esiin sellaisia näkökulmia, joita jo 1990-luvulla ei olisi käsitelty. Esimerkiksi valuuttakurssimekanismin puutteen ongelmallisuus ja markkinakurin epäonnistuminen olivat spekulatioissa jo 1990-luvulla. (Pekkarinen et al. 1997; Alho & Widgren 1994.)

1990-luvun keskustelussa puhuttiin toisinaan integraation poliittista hyödyistä (Tiihonen 2014, 22–24). Myös 2010-luvulla EMU-jäsenyyden perusteluista löytyi ei-taloudellisia

argumentteja (Sajari 2016). Sekä 1990-luvulla että 2010-luvulla perustelut liittyivät turvallisuuspolitiikkaan.

Seuraavassa ja viimeisessä luvussa käydään läpi talouspoliittista argumentaatiota teemoittain. Käytyä keskustelua peilataan johdannossa esitettyyn tutkimuskysymykseen ja hypoteesiin. Lopuksi esitellään tutkielman johtopäätökset ja jatkopohdinta.

7. TALOUSTEOREETTINEN ARGUMENTAATIO SUOMALAISESSA EMU-KESKUSTELUSSA

Tämän tutkielman tavoitteena on ollut analysoida suomalaisen EMU-keskustelun talousteoreettisia argumentteja jälkikeynesiläisen taloustieteen näkökulmasta. Tarkemmin tämä on tarkoittanut erityisesti keskustelua, joka on koskenut rahapoliittista suvereniteettiä, EKP:n keskuspankkirahoituksen kieltoa ja kokonaiskysyntää. Tutkielman hypoteesina oli, että uusklassisen taloustieteen aksioomat ovat vaikuttaneet näistä aiheista käytyyn keskusteluun.

Rahapoliittinen suvereniteetti viittaa tutkielmassa siihen, että valtiolla on valuutan liikkeellelaskuoikeus eikä valtio voi ajautua maksukyvyttömäksi (Ahokas & Holappa 2014, 154–155). EKP:n keskuspankkirahoituksen kiellolla viitataan EU:n perussopimuksissa olevaan kieltoon, jonka mukaan EKP ei saa rahoittaa suoraan jäsenvaltioita (Ronkainen 2019, 147). Kokonaiskysynnän suhteen tutkielmassa taas oltiin kiinnostuneita sitä, pidettiinkö keskustelussa kokonaiskysyntää merkityksellisenä pitkällä aikavälillä vai ainoastaan lyhyellä. Lisäksi analysoin vaihtotaseesta käytyä keskustelua, sillä sen suhteen tekstistä nousi esiin mielenkiintoisia ristiriitaisuuksia taustateorian kanssa.

Aineiston fokuksessa olivat suomalaiset talouspolitiikassa vaikutusvaltaiset toimijat 1990- ja 2010-luvulla. Analyysin painopiste tutkielmassa oli kuitenkin 1990-luvulla, sillä sen aikakauden keskustelu aiheesta oli varsin runsasta, kuten tutkielman neljännestä luvusta voidaan havaita. Kaiken kaikkiaan useat tahot ovat osallistuneet keskusteluun ja erilaisia selvityksiä, artikkeleita sekä lausuntoja EMU:n vaikutuksiin liittyen on kirjoitettu kymmenittäin.

Tutkielman ensimmäinen luku käsitteli aiempaa tutkimusta, tutkimuksen aineistoa, tutkielman lukutapaa, politologista merkitystä sekä tutkielman rakennetta. Toisessa luvussa esiteltiin taustateorian toimiva jälkikeynesiläinen talousteoria. Kolmannessa luvussa esiteltiin EMU:n historiaa kahdesta erilaisesta näkökulmasta. Neljännessä luvussa käytiin läpi suomalainen EMU-keskustelu 1990-luvulla. Viidennessä luvussa käytiin läpi erilaisia eurokriisiselityksiä ja kuudennessa luvussa suomalaista EMU-keskustelua 2010-luvun eurokriisin aikana ja sen akuuteimman vaiheen jälkeen.

Tämän tutkielman seitsemännessä ja viimeisessä luvussa käydään vielä läpi keskustelua teemoittain rahapoliittisen suvereniteetin, keskuspankkirahoituksen, kokonaiskysynnän ja

vaihtotaseiden näkökulmasta. Tämän jälkeen käydään läpi keskustelun muutosta 1990- ja 2010-luvun välillä, uusklassisen taloustieteen vaikutusta keskustelulle sekä politiikan ja talouden eroa. Lopuksi esitellään johtopäätökset sekä jatkopohdinta.

7.1 Rahapoliittisen suvereniteetin luovuttaminen

Tutkielman yhtenä pääteemana oli rahapoliittista suvereniteettia koskevan keskustelun tutkiminen. Jälkikikeynesiläiset tutkijat ovat korostaneet valtioiden rahapoliittisen suvereniteetin merkitystä. Rahapoliittisesti suvereeni valtio ei voi ajautua maksukyvyttömäksi sillä se voi selvitä kaikista maksusitoumuksistaan siirtämällä liikkeelle laskemaansa keskuspankkirahaa velkojan tilille. Rahapoliittinen suvereenius kuitenkin edellyttää valuutan liikkeellelaskuoikeutta, kelluvaa valuuttakurssia sekä sitä, että valtio ei ole velkaantunut merkittävästi ulkomaisessa valuutassa. Liittyessään euroalueeseen Suomi luopui valuutan liikkeellelaskuoikeudesta ja samalla rahapoliittisesta suvereniteetistaan. (Ahokas & Holappa 2014, 152–154.)

Rahapoliittinen suvereniteetti on tullut aineistossa usein esiin niin implisiittisesti kuin eksplisiittisesti. Sekä 1990- ja että 2010-luvulla on tunnistettu, että rahapoliittisesti suvereeni valtio ei voi ajautua maksukyvyttömäksi. Tätä on kuitenkin pidetty etenkin 1990-luvulla positiivisena tai toissijaisena asiana. Esimerkiksi Martti Hetemäki (1996; 1997) totesi ”setelirahoituksen” kiellon johtavan kasvavaan maksukyvyttömyysriskiin, mutta uskoi sen kannustavan budjettikuriin. Rahapoliittisen suvereniteetin luovuttamisen seuraukset siis tiedostettiin. Kuten jälkikikeynesiläinen L. Randall Wray (2015) on kirjoittanut, valuutan liikkeellelaskuoikeuden vieminen valtioilta ei ollut EMU-alueen suunnittelun näkökulmasta virhe, vaan ominaisuus.

Rahapoliittisen suvereniteetin menettämistä ei pääsääntöisesti pidetty haitallisena, sillä tässä tutkielmassa esiin tuodut keskustelijat uskoivat, että julkisen talouden tulisi olla tasapainossa viimeistään keskipitkällä aikavälillä, jonka vuoksi rahapoliittisesta suvereniteetista ei olisi merkittävää hyötyä talouspolitiikan liikkumavaran kannalta. Tämä johtui siitä, että alijäämäisen talouden uskottiin johtavan kasvaviin korkoihin sekä inflaatioon.

Toinen ongelma rahapoliittisen suvereniteetin kanssa liittyi sen vaatimaan kelluvaan valuuttakurssiin. Useat keskustelijat uskoivat 1990-luvulla, että kelluva Suomen markan kaltainen pieni valuutta-alue olisi altis valuuttakurssien heilahduksille. Tämän vuoksi euroa pidettiin rahapoliittisesti kelluvaa markkaa ja rahapoliittista suvereniteettia vakaampana.

Poikkeuksen tähän varsin yleiseen ajatteluun teki kristillisdemokraattien Jouko Jääskeläinen, joka kannatti kylluvaa markkaa suuressa valiokunnassa. Jääskeläinen perusteli näkemystään erityisesti empiirisillä taloushistorian kokemuksilla (SuvM 1/1998 - VNT 1/1998, 14–17.) 2010-luvulla taas Haaparanta (2017) kiinnitti huomiota siihen, että myös euro sisältää valuuttakurssiriskin, vaikka EMU-alueen keskinäiset riskit katoavat.

7.2. EKP ja keskuspankkirahoitus

Sen lisäksi, että kansallisvaltiot menettivät valuutan liikkeellelaskuoikeuden euroon liittymällä, euroalueen sopimuksiin kirjattiin no bail out -sääntö. Tämä tarkoitti sitä, että keskuspankkirahoitus kiellettiin Euroopan keskuspankin toimesta eikä euromaiden velkoja saa siirtää euromaiden tai -instituutioiden vastuulle (Ronkainen 2017). EMU:a perustettaessa jäsenvaltioilla ei siis ollut mitään viimekätistä lainaajaa, vaan niiden rahoitus oli täysin riippuvainen markkinoista. Myöskään keskuspankkirahoituksen kieltoa ei pidetty erityisen ongelmallisena, sillä keskuspankkirahoitusta pidettiin inflatorisena.

No bail out -sääntö ei kuitenkaan toteutunut ja EKP on joutunut poikkeuksellisilla toimilla pelastamaan eurovaltioita sekä ostamaan jälkimarkkinoilta niiden velkakirjoja. Osa tutkijoista, kuten ETLA:n Kari Alho ja Mika Widgren (1994, 86) osasivat jopa ennakoida tämän kehityksen.

2010-luvulla keskuspankkirahoituksen puute ja no bail out -sääntö on osittain todettu ongelmalliseksi. Esimerkiksi Sixten Korkman (2013) nosti ongelmaksi sen, että EMU:n säännöissä ei ole tarkkaan määritelty mitä tulisi tehdä, jos jotain valtiota uhkasi maksukyvyttömyys. Toisaalta useissa puheenvuoroissa no bail out -sääntöä on puolustettu yhä 2010-luvulla siitäkkin huolimatta, että sitä on jo rikottu. Esimerkiksi 2017 Valtioneuvoston kanslian muistiossa linjattiin, että Suomen ehtona eurooppalaiselle valuuttarahastolle olisi no bail out -sääntöä.

Kokonaisuudessaan keskustelu keskuspankkirahoituksesta on silti ollut erittäin vähäinen vielä senkin jälkeen, kun EKP ryhtyi poikkeuksellisiin toimiin pelastaakseen jäsenmaita. Sen sijaan suomalaisessa keskustelussa on jatkuvasti haaveiltu palaamisesta markkinakuriin ja markkinamekanismin toimivuuteen (Valtioneuvoston kanslia 2017; Valtiovarainministeriö 2015).

Myös EKP:n poikkeuksellisen itsenäisen mandaatti oli keskustelussa esillä. Suurin osa keskustelijoista piti EKP:n itsenäisyyttä positiivisena ja vakautta tuovana tekijänä. Tämä

näkemyks jaettiin esimerkiksi Hetemäen (1996; 1997 ja 1998), Pekkarisen työryhmän (Pekkarinen et. al 1997) sekä Lipposen hallituksen selonteon toimesta (Valtioneuvosto 1997.)

Vastakkaisen näkemyksen ottivat Erkki Tuomioja (1997) ja suuri valiokunta (SuVM 2/1997 vp - VNS 4/1997 vp), jonka puheenjohtaja Tuomioja oli. Tämä näkemys korosti sitä, että keskuspankilla ei ole mitään demokraattista vastuuta. 2010-luvulla samaan seikkaan kiinnitti huomiota myös Pertti Haaparanta (2017), joka kritisoi koko EMU:a epädemokraattisuudesta.

7.3. Kysyntä ja tarjonta

Pelko julkisen talouden alijäämiä kohtaan leimasi myös kysynnänsäätelystä käytyä keskustelua. Talouspolitiikkaa rajoittavia velka- ja alijäämäkriteereitä ei yleisesti pidetty haitallisina, sillä esimerkiksi Sixten Korkmanin (1992) mukaan velkaantuminen olisi joka tapauksessa pidettävä kriteereiden sisällä. Lisäksi tuotiin esiin, että kriteereiden ylittämisestä ei sanktioitaisi silloin, kun ylitys johtuu jäsenmaasta riippumattomista syistä, kuten vakavasti kysyntäshokista (U 73/1996 vp.). Kriteereiden uskottiin siis soveltuvan riittävään finanssipoliittiseen elvytykseen suhdanteiden tasaamiseksi.

Samalla ajateltiin, että pitkällä aikavälillä työvoiman tarjontatekijät ovat kysyntätekijöitä tärkeämpiä ja julkisen talouden on oltava tasapainossa. Jos talouteen tulisi pysyvämpi shokki, olisi ekspanstiivisen finanssipoliitiikan sijaan sopeutettava julkista taloutta tai työvoiman tarjontatekijöiden joustettava. Liiallinen finanssipoliitiikka suhdanteiden tasaamiseksi taas vaikeuttaisi tätä sopeutumista. Esimerkiksi jo VATT:n ensimmäisessä selvityksessä 1992 kysynnänsäätelyä pidettiin ongelmallisena, jos se vaikeuttaisi ”reaalitalouden” sopeutumista. (VATT 1992.)

Eräissä pohdinnoissa kuitenkin osoitettiin huolta siitä sallisiko EMU riittävän finanssipoliittisen elvytyksen. Erkki Tuomiojan (1997) kannat olivat jopa lähellä jälkikeynesiläisiä, sillä Tuomioja oli huolestunut siitä, että EMU:n talouskurisäännöt estävät aktiivisen työllisyyspolitiikan. Myös Anne Brunila (1998) toi esiin aktiivisen finanssipoliitiikan tarpeellisuuden, mutta lähinnä uuskeynesiläisestä näkökulmasta.

Julkisten menojen ja tarjonnan sopeutuminen ei kuitenkaan koskenut ainoastaan erilaisia talouden shokkeja, kuten idänkaupan tyrehtymistä. EMU-jäsenyyden itsessään uskottiin tarkoittavan sopeutumista suomalaiselta kansantaloudelta, kun valuuttakurssimekanismi

poistuisi. Tämä tarkoittaisi sisäistä devalvaatiota, eli palkkamalltia (Pekkarinen et al. 1997, 11–14).

Koska kysynnänsäätelystä keskustelu on talousteoreettisesti keskittynyt ainoastaan suhdanteiden tasaamiseen eikä jatkuvaan kysynnänsäätelyyn, on keskustelu nykyisestä kriisistä ollut puutteellista. Tämä näkyy optimaalisesta valuutta-alueesta keskusteltaessa, jossa huoli keskittyi epäsymmetrisiin aluekohtaisiin shokkeihin kuin kokonaiskysyntään koko euroalueella itsessään.

Tältä osin keskustelu on muuttunut hieman. Koko Euroopan laajuinen häiriötila on tunnustettu joissain valtavirtaisissa puheenvuoroissa. Häiriötilan syynä eivät kuitenkaan ole keskuspankkirahoituksen tai kysynnän puute. Sen sijaan syynä ovat maiden erilaiset tuotantorakenteet, työvoiman heikko liikkuvuus sekä julkinen velkaantuminen. Valtavirtaisen taloustieteen oletus kysynnän merkityksettömyydestä pitkällä aikavälillä on myös näissä analyyseissa havaittavissa. (Korkman 2013.)

7.4. Vaihtotaseiden epätasapainot

Euroalueen sisäiset vaihtotaseen yli- ja alijäämät ovat aineistossa vaihtelevasti esillä. Esimerkiksi HS:n ekonomistikyselyssä aiheesta ei käydä juuri lainkaan keskustelua (Sajari 2016). Lisäksi 1990-luvulla useassa puheenvuorossa (esim. VATT 1992; Valtioneuvosto 1992) väitettiin vaihtotaseen menettävän merkityksensä. Toisaalta Olli Rehn (2012) piti vaihtotaseiden merkitystä esillä. Epätasapainoista keskusteleminen voidaan havaita myös implisiittisesti. Sekä 1990-, että 2010-luvulla osa keskustelijoista on ollut huolissaan EMU:n jäsenmaiden erilaisista rakenteista (ETLA 1992; Korkman 2013). Aineistossa ei kuitenkaan Erkki Tuomiojaa (1997) lukuun ottamatta ole ehdotettu yli- ja alijäämien kierrätysmekanismia.

7.5. Keskustelun muutos

EMU-keskustelun painopisteet ovat muuttuneet. 1990-luvun keskustelua hallitsi erityisesti pohdinta optimaalisesta valuutta-alueesta sekä EMU-jäsenyyden kriteereistä, erityisesti alijäämä- ja velkasäännöistä (VATT 1992; Pekkarinen et al. 1997). 2010-luvun keskustelua taas on hallinnut keskustelu eurokriisistä, yhteisvastuusta ja markkinakurista (Valtiovarainministeriö 2015).

EMU:n ja EU:n hyödyt ovat kuitenkin säilyneet ekonomistipuheenvuoroissa hyvin samanlaisina. Vakaus, korkotaso ja integraatio ovat yhä keskeiset EMU:a puoltavat argumentit. EMU:a taas edelleen vastustetaan epäsymmetristen shokkien käsitteellä sekä sopeutumattomalla valuuttakurssilla. (Sajari 2016.)

Keskustelun muutos on siis tapahtunut vain painotusten eroissa, poikkeuksena pohdinta rahoitusmarkkinakriisin syistä (Rehn 2012). Radikaalia talusteoreettista paradigman muutosta ei ole löydettävissä 2010-luvulta. Esimerkiksi ehdotuksia EKP:n keskuspankkirahoituksen sallimisesta tai täystyöllisyyteen tähtäävästä kysynnänsäätelypolitiikasta ei ole aineistossa 2010-luvulla havaittavissa.

Pienenä keskustelua supistaneena muutoksena voidaan pitää sitä, että 1990-luvulla esiintyi näkemys tulopolitiikan koordinaation merkityksestä EMU:ssa valuuttakurssimekanismin hävitessä (VaVL 16/1998 vp. - VNT 1/1998 vp. 2–5). Tämänkaltaista keskustelua tulopolitiikan koordinaatiosta ei aineistossa käyty 2010-luvulla.

7.6. Uusklassisen taloustieteen vaikutus

Uusklassisen taloustieteen teoriat ovat vaikuttaneet EMU:sta käytyyn keskusteluun. Erityisesti tämä tulee esiin keskuspankkirahoituksen inflatorisuudesta ja budjettialijäämistä keskusteltaessa. Etenkin 1990-luvulla on toistunut käsitys siitä, että keskuspankkirahoitus on vääjäämättä inflatorista. Tämän vuoksi EKP:n keskuspankkirahoituksen kieltoa on pidetty myönteisenä asiana ja Suomen rahapoliittisen suvereniteetin luovuttamista vähäpätöisenä tai positiivisena. (VATT 1992; Korhonen 1992.)

Jälkikeynesiläisen teorian mukaan keskuspankkirahoitus ei kuitenkaan ole sen inflatorisempaa kuin luottomarkkinoilta hankittu rahoitus. Kun tähän yhdistää rahapoliittisen suvereniteetin mahdollistaman valtion periaatteessa rajattoman kulutusmahdollisuuden, huomataan, että EMU-jäsenyys on merkittävällä tavalla pienentänyt Suomen julkisen talouden kulutusmahdollisuuksia. Niinpä rahapoliittinen suvereniteetin luovuttaminen ei ole vähäpätöinen asia. (Ahokas & Holappa 2014, 154–155.)

Uusklassisen taloustieteen oletukset näkyvät myös kokonaiskysynnästä käydyssä keskustelussa. Uusklassisen taloustieteen Sayn lain mukaan pitkällä aikavälillä työllisyys ja kokonaistuotanto riippuvat tarjontatekijöistä (Ahokas & Holappa 2014, 369). Tämän vuoksi kysynnänsäätelyllä on merkitystä vain korkeintaan lyhyellä aikavälillä. Myös suomalaisessa EMU-keskustelussa kysynnänsäätelystä käytiin keskustelua vain lyhyellä aikavälillä

(Valtioneuvosto 1997). Voidaan todeta, että myös tältä osin keskustelu noudatteli uusklassisen taloustieteen aksioomia. Jälkikeynesiläisen taloustieteen näkökulmasta keskustelua olisi tullut käydä siitä millä tavalla kysynnänsäätelystä huolehditaan pitkällä aikavälillä. Tämä kysymys on tullut myöhemmin hyvin ajankohtaiseksi, kun koko maailmantaloutta on vaivannut pitkä hitaan talouskasvun kausi (Schmöller 2018).

7.7. Poliitiikan ja talouden ero

Toisinaan EMU-keskustelussa esiintyy väite, että euro tai EMU on poliittinen hanke, ei taloudellinen (Pasanen 2017). Politologisesti on epäselvää, mitä tässä tarkoitetaan politiikalla. Arvioni on se, että taloudellisilla perusteilla tarkoitetaan taloustieteellisiä suosituksia. Poliitiikalla tarkoitetaan taas kaikkea muuta kuin taloudellisia perusteita. Perustettiin euro siis talouspoliittisille vai muille tavoitteille nojaten?

Sekä Holapan ja Korkmanin historiikit osoittavat, että etenkin euroa luodessa käytettiin paljonkin taloustieteellistä ja talouspoliittista harkintaa. Korkman ja Holappa kumpikin kuvaavat kuinka euro on syntynyt kahden talousteoreettiselta perinteeltään erilaisen valtion talouspoliittisen kamppailun seurauksena. Tämän kamppailun seurauksena myös euro lopulta syntyi ja yksi sen tärkeimmistä instituutioista EKP muistutti huomattavasti Saksan keskuspankkia. Tämä tarkoitti sitä, että rahapolitiikassa ainoaksi tavoitteeksi otettiin hintavakaus. (Holappa 2016; Korkman 2013.)

Toisaalta euroa on perusteltu myös muilla kuin taloudellisilla argumenteilla. Euron toivottiin toki lisäävän integraatiota itsessään ja näin kasvattavan rauhaa. Ranska ei myöskään halunnut perustetun kaltaista euroa, vaan toivoi yhteistä valuuttaa enemmänkin siksi, että sääntöjä voisi myöhemmin muuttaa mieleiseksi. (Holappa 2016.)

On siis löydettävissä argumentteja sekä sen puolesta että euro perustettiin taloudellisiin perustein, että ei-taloudellisiin. Tiiviille integraatiolle oli toisen maailmansodan jälkeen laaja tarve ei-taloudellisista syistä, jota euron katsottiin vahvistavan. Kuitenkin euron instituutioiden luominen perustui huomattavasti juuri ordoliberalistisen talouspolitiikan kriteereille. Euroa ei siis ehkä keksitty taloudellisiin argumentteihin nojaten, mutta sen instituutiot kyllä perustettiin taloustieteeseen nojaten. Kokonaisuudessaan on siis liioittelua väittää euron olleen vain poliittinen projekti, ei taloudellinen.

Sen sijaan voitaneen väittää, että suomalaisessa keskustelussa euro on ollut suuressa määrin ei-taloudellinen projekti. Esimerkiksi Pekka Korpinen (2017, 91; 93–94) väittää sekä Mauno

Koiviston että Paavo Lipposen käsitelleen euroa integraatiokysymyksenä. Väite siitä, että euro on ollut poliittinen, ei taloudellinen projekti, sopii siis oikeastaan enemmänkin kuvaamaan suomalaista keskustelua kuin euron syntyhistoriaa.

Vaikka taustateoriaan suhteutettuna olisi houkuttelevaa väittää, että liittymiseen vaikutti nimenomaan ekonomistien ylivertainen asema oman alansa tulkitsijoina, ei asia ole aivan niin yksiselitteinen. Selvityksiä kyllä kritisoitiin ja useita näkökulmia tuotiin keskusteluissa esiin.

Tutkielman johdannossa tuotiin esiin jälkikeynesiläisen taloustieteen politisoivan talouspoliittista keskustelua. Tältä osin empiiristä vahvistusta ei aineistosta saatu, sillä jälkikeynesiläistä kritiikkiä, jolla olisi haastettu keskustelun taustaoletuksia. ei aineistossa esiintynyt. Kuitenkin Erkki Tuomioja (1997) esitti joitain jälkikeynesiläistä teoriaa lähellä olevia huomioita kysynnänsäätelystä sekä keskuspankin demokraattisesta mandaatista, jonka voidaan katsoa politisoineen keskustelua. Näillä avauksilla haastettiin EMU:n säännöksiä ja esitettiin vaihtoehtoisia tapoja toimia esimerkiksi suhdannerahaston muodossa.

7.8 Johtopäätökset ja jatkopohdinta

Suomalainen EMU-keskustelu ei ole talusteoreettisesti ollut monipuolista, vaan sitä ovat voimakkaasti rajanneet uusklassiseen taloustieteen aksioomat keskustelijasta riippumatta. Tämä on ilmennyt siten, että keskustelu rahapoliittisen suvereniteetin merkityksestä valtion maksukyvyllä on ollut vähäistä, keskuspankkirahoituksen kieltoa on pidetty lähtökohtaisesti positiivisena ja kokonaisyksyntää pitkällä aikavälillä merkityksettömänä. Näiltä osin keskustelu ei ole myöskään muuttunut 2010-luvulla.

Tästä lievänä poikkeuksena voidaan pitää Pekkarisen työryhmän raporttia ja Sixten Korkmanin myöhempää tuotantoa, joissa tuotiin esiin, että keskuspankkirahoituksen kieltä voi aiheuttaa maksuongelmia jäsenvaltioille (Pekkarinen et al. 1997; Korkman 2013). Kuitenkin myös näissä, kuten muissakin, lähteissä korostettiin julkisen talouden tasapainon tärkeyttä pitkällä aikavälillä sekä tarjontatekijöiden merkitystä kokonaisyksynnän sijaan. Rahapoliittisen suvereniteetin tai keskuspankkirahoituksen kiellon sijaan merkittäväksi keskustelunaiheeksi nousikin valuuttakurssimekanismin puuttuminen ja sen vaikutukset.

Talusteoreettisesti yksipuolisella keskustelulla on ollut merkittävä vaikutus poliittisiin johtopäätöksiin ja suosituksiin EMU-keskustelussa. EMU:n aiheuttamia talouspolitiikan

rajoituksia on pidetty vaikutuksiltaan pieninä tai jopa positiivisina. Tämän vuoksi EMU-jäsenyyteen on suhtauduttu myönteisemmin kuin jälkikeynesiläisessä analyysissä. Uusklassisen taloustieteen oletukset siis itsessään ovat myötävaikuttaneet EMU-jäsenyyden hyväksyttävyyteen 1990-luvulla.

Muina huomioina merkillepantavaa on se, että suomalaisessa EMU-keskustelussa onnistuttiin tuomaan esiin useita eurokriisissä ilmi tulleita ongelmia. ETLA:n tutkijat Alho ja Widgren (1994, 86) onnistuivat ennustamaan jo 1990-luvulla, että EU:n perussopimuksista huolimatta, EKP voi joutua pelastamaan euromaita, kuten lopulta kävikin. Useat keskustelijat ennakoivat myös euron tarkoittavan koordinoitua ja maltillisia palkkaneuvotteluja, kun valuuttakurssi ei enää jousta. Myös tämä ennustus kävi toteen esimerkiksi Sipilän hallituksen aikana käytyjen kilpailukyky sopimus -neuvotteluiden aikana.

Aiheen tutkimista voidaan jatkaa usealla tavalla. 2020 alkanut koronavirusepidemia on muuttanut EMU:n talouspolitiikkaa ja esimerkiksi aikaisemmin vahva talouskuri on asetettu EU:ssa toistaiseksi tauolle. Tämän muutoksen vaikutuksia suomalaiselle talouskeskustelulle olisi aiheellista tutkia. Myös 1990-luvun keskustelua voidaan tutkia nykyistä syvällisemmin. Aineiston ulkopuolelle jäi useita vähemmän tunnettujen tutkijoiden puheenvuoroja sekä erilaisten järjestöjen pamfletteja ja selvityksiä, joihin sisältyi talusteoreettista pohdintaa.

LÄHDELUETTELO

- Aalto, Assi; Ahola Ilari; Hytönen, Jukka; Paavonen, Marja; Palmén, Olli; Pääkkönen, Jenni; Tamminen, Veliarvo. (2020). *Suomen julkisen talouden kestävyys*. Helsinki: Valtiovarainministeriö.
- Afonso, A.;Jalles, J. T.;& Kazemi, M. (2019). The effects of macroeconomic, fiscal and monetary policy announcements on sovereign bond spreads: an event study from the EMU. *REM Working Paper*.
- Ahokas, J. (3. joulukuu 2014). *Raha ja talous*. Noudettu osoitteesta Jälkikeynesiläisyyden irtaantuminen valtavirrasta ja viimeaikaisen keskustelun tolkkuttomuus: <https://rahajatalous.wordpress.com/2014/12/03/jalkikeynesilaisyyden-irtaantuminen-valtavirrasta-ja-viimeaikaisen-keskustelun-tolkuttomuus/> Haettu 23.5.2021
- Ahokas, J. (2016). John Maynard Keynesin talouspolitiikka ja suomalaiset keynesiläisen talouspolitiikan määritelmät. *Poliittinen talous*.
- Ahokas, J.;& Holappa, L. (11. joulukuu 2012). *Olli Rehn ja Keynes*. Noudettu osoitteesta Raha ja talous: <https://rahajatalous.wordpress.com/2012/12/11/olli-rehn-ja-keynes/> Haettu 23.5.2021
- Ahokas, J.;& Holappa, L. (2014). *Rahatalous haltuun - Irti kurjistavasta talouspolitiikasta*. Helsinki: Like.
- Ahokas, J.;& Holappa, L. (2015). *Ankeudesta aurinkoon - Loppu investointilamalle*. Vasemmistofoorumi.
- Alaja, A. (2015). Jälkikeynesiläisyys ja kuusi viestiä Keynesin talousteoriasta. Teoksessa M. Jakonen;& T. Silvasti, *Talouden uudet muodot*. Into Kustannus.
- Alaja, A.;& Suominen, E. (2015). *Taloutta työväelle*. Into Kustannus.
- Alho, K. (1997). Vakaussopimus ja finanssipolitiikka EMUssa. *Kansantaloudellinen aikakauskirja*, 408-417.
- Alho, K.;& Widgren, M. (1994). *Suomen EU-valinta*. Helsinki: Elinkeinoelämän tutkimuslaitos.
- Blyth, M. (2017). *Talouskuri*. Tampere: Vastapaino.

- Brunila, A. (1998). Eurooppalaista evidenssiä finanssipolitiikan ja kulutus-säästämissäätösten yhteydestä. *Kansantaloudellinen aikakauskirja*, 70-74.
- Chang, H.-J. (2015). *Taloustiede - Käyttäjän opas*. Helsinki: Into Kustannus Oy.
- Colander, D.;Holt, R.;& Rosser, B. j. (2004). The changing face of mainstream economics. *Review of Political economy*, 485-499.
- Dow, A.;& Dow, S. (2011). Animal spirits revisited. *Capitalism and Society*.
- Eduskunnan suuri valiokunta. (1995). *Valmistautuminen Euroopan Unionin hallitusten väliseen vuoden 1996 konferenssiin - Eduskunnan Suuren valiokunnan lausunto 22.11.1995*.
- Elomäki, A. (2018). *Feministisempää talouspolitiikkaa*. Helsinki: Kalevi Sorsa -säätiö.
- Eskelinen, T.;& Jonker-Hoffren, P. (2017). Taloustiede episteemisenä yhteisönä ja kamppailu asiantuntijuudesta. *Poliittinen talous*, 91-120.
- ETLA. (1992). Euroopan talous- ja rahaliitto ja Suomi. Teoksessa K. Alho;M. Kotilainen;& M. Widgren, *Suomi Euroopan yhteisössä - arvio taloudellisista vaikutuksista* (ss. 111-140). Helsinki: Elinkeinoelämän tutkimuslaitos.
- Eurooppa-neuvosto. (2018). *Euroalueeseen liittymisen ehdot: lähentymiskriteerit*. Noudettu osoitteesta Eurooppa-neuvoston sivusto: <http://www.consilium.europa.eu/fi/policies/joining-the-euro-area/convergence-criteria/> Haettu 23.5.2021
- Eurooppa-neuvosto. (2018). *Pankkiunioni*. Noudettu osoitteesta Euroopan unionin neuvosto: <http://www.consilium.europa.eu/fi/policies/banking-union/> Haettu 23.5.2021
- Eurooppa-neuvosto. (2018). *Pääomamarkkinaunioni*. Noudettu osoitteesta Euroopan unionin neuvoston sivusto: <http://www.consilium.europa.eu/fi/policies/capital-markets-union/> Haettu 23.5.2021
- Flassbeck, H.;& Lapavitsas, K. (2013). *The systemic crisis of the euro-true causes and effective therapies*. Berliini: Rosa-Luxemburg-Stiftung.
- Haaparanta, P. (1992). Laitos, joka osasi sanoa EY. *Kansantaloudellinen aikakauskirja*, 71-76.

- Haaparanta, P. (13. joulukuu 2017). Brysselin kone - Euroalueen kriisi ja taloushistoria. (M. Elonheimo, Haastattelija)
- Haaparanta, P.;Saara, T.;Heikkinen, S.;Aunesluoma, J.;Nilsson Hakkala, K.;Jussi, K.; . . . Rissanen, A. (2017). *100 vuotta pientä avotaloutta - Suomen ulkomaankaupan kehitys, merkitys ja näkymät*. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia.
- HE 135/1994 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle Suomen liittymisestä Euroopan unioniin tehdyn sopimuksen eräiden määräysten hyväksymisestä (nide I) Sopimus Norjan, Itävallan, Suomen ja Ruotsin liittymisestä Euroopan unioniin (nide II) Sopimus Euroopan unionista ja Euroopan talousyhteisön perustamissopimus (nide III) Euroopan atomienergiayhteisön perustamissopimus ja Euroopan hiili- ja teräsyhteisön perustamissopimus (nide IV) Euroopan yhteisöjen perustamissopimuksia muuttavat sopimukset ja asiakirjat (nide V)
- Heikkinen, S. (2. marraskuu 2016). Brysselin kone - Euroalueen kriisi ja taloushistoria. (M. Elonheimo, Haastattelija)
- Hetemäki, M. (1996). Totuusta EMUsta? *Kansantaloudellinen aikakauskirja*, 280-287.
- Hetemäki, M. (1997). Poliittisia puheenvuoroja EMUsta. *Kansantaloudellinen aikakauskirja*, 462-464.
- Hetemäki, M. (1998). Finanssipolitiikka Emussa. *Kansantaloudellinen aikakauskirja*, 6-20.
- Hirvonen, E. (14. toukokuu 2020). *Järki ja tunteet eli Sixten Korkman -juttu, joka on pakko lukea*. Noudettu osoitteesta apu.fi: <https://www.apu.fi/artikkelit/jarki-ja-tunteet-eli-sixten-korkman-juttu-joka-on-pakko-lukea> Haettu 23.5.2021
- Hobolt, S. B.;& de Vries, C. (2016). Turning against the union? The impact of the crisis on the Eurosceptic vote in the 2014 European Parliament elections. *Electoral studies*, 504-514.
- Holappa, L. (29. lokakuu 2012). *Raha ja talous*. Noudettu osoitteesta Miksi rahan endogeenisuus on olennaista?: <https://rahajatalous.wordpress.com/2012/10/29/miksi-raham-endogeenisuus-on-olennaista/> Haettu 23.5.2021
- Holappa, L. (2016). Eurokriisi ja EMUn valuvikojen syyt. Teoksessa P. Laina, *Eurosta ulos vai euro uusiksi?* (ss. 7-25). Vasemmistofoorumi.

- Holinski, N.;Kool, C.;& Muysken, J. (2012). Persistent Macroeconomic Imbalances in the Euro area: Causes and Consequences. *Federal Reserve Bank of St. Louis Review*, 1-20.
- Hurri, J. (30. Marraskuu 2019). *Kommentti: Suomen valuutta ei joustu, joten työvoiman on joustettava – ja protesteista tulee yhä radikaalimpia*. Noudettu osoitteesta Taloussanomat: <https://www.is.fi/taloussanomat/art-2000006325750.html> Haettu 23.5.2021
- Kabata, M.;& Kaitila, J. (1/2014). Jälkikeynesiläinen taloustiede ja marxilainen poliittisen taloustieteen kritiikki. *Tiede ja edistys*, 67-84.
- Kaitila, J. (2015). Kriisi, palkkakilpailu ja kysymys eurooppalaisesta tulopoliitikasta. Teoksessa M. Jakonen;& T. Silvasti, *Talouden uudet muodot*. Into Kustannus.
- Kaitila, J.;& Ronkainen, A. (2015). *Taloukskurista autonomiaan*. Vasemmistofoorumi.
- Kajaste, I. (5. maaliskuu 2021). *TALOUSPOLIITIKAN KOORDINAATIO ENNEN JA JÄLKEEN PANDEMIAN*. Noudettu osoitteesta Poliitikasta: <https://politiikasta.fi/talouspolitiikan-koordinaatio-ennen-ja-jalkeen-pandemian/> Haettu 23.5.2021
- Kanerva, K. (2020). ” *Politiikan ensisijaisuus talouteen nähden saisi palata myös tähän saliin*”–*EMU-jäsenyyden taloudelliset perustelut Suomen ja Ruotsin kansanedustajilla*. ”. Helsingin yliopisto.
- Karismo, A. (14. marraskuu 2019). *Pitääkö Suomen varautua tukemaan muita euromaita? Ylen kyselyssä yhteinen eurobudjetti saa kannatusta ekonomisteilta – ”Suomikin voi tarvita tukea*”. Noudettu osoitteesta YLE: <https://yle.fi/uutiset/3-11057534> Haettu 23.5.2021
- Keynes, J. M. (1936). *The General Theory of Employment, Interest and Money*. Lontoo: Palgrave Macmillan.
- Kinnunen, P. (23. heinäkuu 2013). *Yle uutiset*. Noudettu osoitteesta Kokoomuksen Vapaavuori torjuu vasemmiston elvytysvaatimuksia: <https://yle.fi/uutiset/3-6745034> Haettu 23.5.2021

- Korhonen, M. (1992). Takametsistä EY:n ydinjoukkoon. Teoksessa R. Hjerppe;M. Korhonen;S. Korkman;& M. Puntila, *ECU - Euroopan raha ja Suomi* (11-27). Helsinki: Valtion taloudellinen tutkimuskeskus.
- Korkman, S. (1992). Finanssipolitiikka rahaliitossa. Teoksessa R. Hjerppe;M. Korhonen;S. Korkman;& M. Puntila, *ECU - Euroopan raha ja Suomi* (45-68). Helsinki: Valtion taloudellinen tutkimuskeskus.
- Korkman, S. (1994). Finanssipolitiikka rahaliitossa. Teoksessa R. Hjerppe;M. Korhonen;S. Korkman;M. Puntila;& T. Rauhanen, *Rahaunioni ja Suomi* (31-50). Helsinki: Valtion taloudellinen tutkimuskeskus.
- Korkman, S. (2013). *Euro: Valuutta vailla valtiota*. Taloustieto.
- Korpinen, P. (2017). *Suomi kääntyy länteen*. Into Kustannus.
- Koskenkylä, H. (2016). *Euroopan talous- ja rahaliiton tulevaisuus - Onko Euro pelastettävissä? Suomen perusta*.
- Koski, O. (1. Maaliskuu 2016). *Miksi kilpailukyky sopimus?* Noudettu osoitteesta SAK: <https://www.sak.fi/ajankohtaista/blogi/miksi-kilpailukyky-sopimus> Haettu 23.5.2021
- Laina, P. (29. tammikuu 2018). *Twitter*. Noudettu osoitteesta <https://twitter.com/PatrizioLaina/status/958092761210806274> Haettu 23.5.2021
- Lehtonen, T. (2020). Hyvän argumentin anatomia. Teoksessa H. Katajamäki, *Tieteellinen kirjoittaminen tiedeyhteisössä* (ss. 149-159). Vaasa: VAKKI .
- Malinen, T. (8. helmikuu 2014). *Valtion alijäämien hoitoon ei ole olemassa ”poppakonstia”*. Noudettu osoitteesta <http://tmalinen.puheenvuoro.uusisuomi.fi/160278-valtion-alijaamien-hoitoon-ei-ole-olemassa-%E2%80%9Dpoppakonstia%E2%80%9D> Haettu 23.5.2021
- Malinen, T. (8. toukokuu 2021). *Tietopaketti EU:n elpymisrahastosta*. Noudettu osoitteesta Uusi Suomi: <https://puheenvuoro.uusisuomi.fi/tmalinen/tietopaketti-eun-elpymisrahastosta/> Haettu 23.5.2021

- Miettinen, T. (2019). Liberalismin kriisi ja eurooppalaisen talouspolitiikan tulevaisuus. Teoksessa A. Ronkainen;& J. Mykkänen, *Vapiseva Eurooppa* (127-144). Tampere: Vastapaino.
- Mitchell, W. (2015). *Eurozone Dystopia*. Edward Elgar Publishing.
- Mitchell, W.;Wray, L. R.;& Watts, M. (2019). *Macroeconomics*. Lontoo: Macmillan Education.
- Pasanen, T. (28. marraskuu 2017). *Talousprofessori Pertti Haaparanta: Euroa ei voi taloudellisilla perusteilla puolustaa*. Noudettu osoitteesta YLE: <https://yle.fi/uutiset/3-9952899> Haettu 23.5.2021
- Patomäki, H. (2016). Eurokriisin anatomia ja ratkaisuvaihtoehdot. Teoksessa J. Kajanoja;& E. Yrjö-Koskinen, *Hajoaako Unioni?* (ss. 163-188). Helsinki: Into Kustannus.
- Pekkarinen, J.;Antola, E.;Haaparanta, P.;Honkapohja, S.;Julkunen, R.;Koskela, E.;. . . Viren, M. (1997). *Rahaliitto ja Suomi*. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia.
- Pohjola, M. (2014). *Taloustieteen oppikirja*. Helsinki: Sanoma Pro.
- Quiggin, J. (2014). *Zombitalous*. Vastapaino.
- Ronkainen, A. (15. joulukuu 2017). *EUROOPAN TALOUS- JA RAHALIITON SÄÄNNÖT EIVÄT TOIMI*. Noudettu osoitteesta Poliitikasta: [https://politiikasta.fi/europan-talous-ja-rahaliiton-saannot-eivat-toimi/](https://politiikasta.fi/euroopan-talous-ja-rahaliiton-saannot-eivat-toimi/) Haettu 23.5.2021
- Ronkainen, A. (1. Maaliskuu 2021). *Riittämätön elvytys Euroopassa antaa suotta etua kilpailijoille*. Noudettu osoitteesta Helsingin Sanomat: <https://www.hs.fi/mielipide/art-2000007832349.html> Haettu 23.5.2021
- Sahlstedt, K. (31. heinäkuu 2013). *Maaseudun tulevaisuus*. Noudettu osoitteesta Asiantuntijat erimielisiä talouden elvytyksestä: <https://www.maaseuduntulevaisuus.fi/politiikka-ja-talous/asiantuntijat-erimielisi%C3%A4-talouden-elvytyksest%C3%A4-1.44159> Haettu 23.5.2021
- Sajari, P. (30. joulukuu 2016). *Ekonomistit HS:n laajassa kyselyssä: Euro on epäonnistunut, haitat Suomelle hyötyjä suuremmat*. Noudettu osoitteesta Helsingin Sanomat: <https://www.hs.fi/talous/art-2000005025886.html> Haettu 23.5.2021

- Schmöller, M. (4. lokakuu 2018). *Sekulaarinen stagnaatio: väärä hälytys euroalueella?* Noudettu osoitteesta Suomen Pankki: <https://www.eurojatalous.fi/fi/2018/4/sekulaarinen-stagnaatio-vaara-halytys-euroalueella/> Haettu 23.5.2021
- Smith, A. (1776). *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*. Lontoo: W. Strahan and T. Cadell.
- Sorsa, V.-P. (2013). Mitä on poliittinen talous ja miksi sen tutkimusta tulee edistää? *Poliittinen Talous*, 66-80.
- Stiglitz, J. (2020). *Euro - Voiko Eurooppa selvitä hengissä yhteisestä valuutasta*. Helsinki: Into.
- Storm, S.;& Naastepad, C. W. (2014). Europe's hunger games: Income distribution, cost competitiveness and crisis. *Cambridge Journal of Economics*, 959-986.
- Suomen Pankki. (2020). *Rahapoliittiset osto-ohjelmat*. Noudettu osoitteesta <https://www.suomenpankki.fi/fi/rahopoliittikka/rahopoliittikan-toimeenpano/rahopoliittiset-osto-ohjelmat/> Haettu 23.5.2021
- SuVL 2/1995*. Suuren valiokunnan lausunto 2/1995 vp
- SuVM 2/1997 vp - VNS 4/1997 vp*. Suuren valiokunnan mietintö 2/1997 vp
- Tarkka, J. (1993). Onko suhdannepoliittikka vain tahdon asia. *Kansantaloudellinen aikakauskirja*, 275-280.
- Teittinen, P. (1/2014). Moderni rahateoria, euro ja Suomi. *Tiede ja edistys*, 47-66.
- Teittinen, P. (4. toukokuu 2017). *Helsingin Sanomat*. Noudettu osoitteesta Keskuspankkiirin mukaan puutteellinen ymmärrys pankeista voi vaarantaa koko finanssijärjestelmän: ”Pankit voivat lisätä lainoitustaan silmänräpäyksessä”: <https://www.hs.fi/talous/art-2000005195851.html> Haettu 23.5.2021
- Tervo, H. (2003). Onko maallamme yhä malttia vaurastua? *Kansantaloudellinen aikakauskirja*, 80-85.
- Tiihonen, S. (2014). *Tietoisuus talous- ja rahaliiton riskeistä*. 2014: Valtiovarainministeriö.
- Tuikka, T. J. (2007). *"Kekkosen konstit": Urho Kekkosen historia- ja politiikkakäsitykset teoriasta käytäntöön 1933-1981*.

- Tuomioja, E. (1997). *Markka vai Euro? Tulisiko Suomen liittyä Euroopan talous- ja Hakapaino.*
- U 73/1996 vp. Valtioneuvoston kirjelmä eduskunnalle Euroopan yhteisöjen komission ehdotuksesta vakaussopimukseksi julkisen talouden kurinalaisuuden varmistamiseksi Euroopan talous- ja rahaliiton kolmannessa vaiheessa sekä siihen liittyvistä kahdesta ehdotuksesta neuvoston asetukseksi
- Valtioneuvosto. (1991). *Pääministeri Esko Ahon hallituksen ohjelma.* Helsinki: Valtioneuvosto.
- Valtioneuvosto. (1992). *Suomi ja Euroopan yhteisön jäsenyys : valtioneuvoston selonteko eduskunnalle ja siihen liittyvä taustaselvitys.* Helsinki: Valtion painatuskeskus.
- Valtioneuvosto. (1996). *Suomen lähtökohdat ja tavoitteet Euroopan unionin vuoden 1996 hallitusten välisessä konferenssissa.*
- Valtioneuvosto. (1997). *Talous- ja rahaliitto - Suomen vaihtoehdot.* Helsinki: Oy Edita Ab.
- Valtioneuvoston kanslia. (2017). *EMU:n kehittäminen.* Helsinki.
- Valtiovarainministeriö. (1997). *Talous- ja rahaliiton toimintaperiaatteet ja toteuttaminen.* Helsinki: Valtiovarainministeriö.
- Valtiovarainministeriö. (2015). *Arvio Euroopan talous- ja rahaliiton kehittämistarpeista.* Helsinki: Valtiovarainministeriö.
- Varoufakis, Y. (2016). *Maailmantalouden minotauros.* Vastapaino.
- VATT. (1992). *Suomi Euroopan yhteisön jäseneksi?* Helsinki: VATT.
- VaVL 16/1998 vp. - VNT 1/1998 vp. Valtiovarainvaliokunnan lausunto 16/1998 vp
- Vihanto, M. (2008). Tunteiden ja sosiaalisen pääoman murtautuminen taloustieteeseen. Teoksessa J. Keskinen;& K. Teräs, *Luottamus, sosiaalinen pääoma, historia* (ss. 55-75). Jyväskylä: Gummerus.
- Vihriälä, V. (2012). *EU:n ajolähtö – Kriisiunionista yhteisvastuun unioniin?* Helsinki: ETLA.
- VNT1/1998 vp. Valtioneuvoston tiedonanto eduskunnalle Suomen osallistumisesta euroalueeseen

Wray, & L, R. (2015). *Modern Money Theory*. Palgrave Macmillan.